

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาค ๑๕

พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ

คุณหญิงเพิ่ม ไชยฎีกราชเศรษฐี (โชติกะพุกกะณะ)

ณวัดยานนาวา

วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๐

โรงพิมพ์พระจันทร์ ท่าพระจันทร์ พระนคร

คำนำ

ด้วยคุณหญิงเผื่อน โชติกะพุกกะณะ มาแจ้งความประสงค์แก่กรมศิลปากรว่า ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงเพิ่ม โชฎึกราชเศรษฐี (โชติกะพุกกะณะ) ผู้มารดา ใคร่จะได้หนังสือพิมพ์แจกแก่ท่านผู้มาร่วมงานสักเรื่องหนึ่ง และมีประสงค์จะได้เรื่องพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕ ตกลงเลือกได้เรื่องจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน อันเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พิมพ์แจกเป็นบรรณาการ กรมศิลปากรอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามประสงค์

จึงขออนุโมทนาในกุศลราศี ซึ่งคุณหญิงเผื่อน โชติกะพุกกะณะ บำเพ็ญเป็นมาตุปัฏฐานธรรม โดยฐานกตัญญูกตเวที ขอกุศลราศีอันเกิดแต่การพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ให้แพร่หลาย จงเป็นผลอำนวยอิฐคุณมนุญผลสัมฤทธิ์แก่คุณหญิงเพิ่ม โชฎึกราชเศรษฐี สมดังประสงค์จงทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๑๗ มกราคม ๒๔๘๐

คุณหญิงเพิ่มโชฏึกราชเศรษฐี (โชติกะพุกกะณะ)

รูปนี้ถ่ายเมื่ออายุ ๔๕ ปี

ชาตะ วันอาทิตย์ขึ้น ๕ ค่ำเดือน ๕ ปีมะแม พ.ศ. ๒๔๐๒

มรณะ วันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ประวัติย่อ

คุณหญิงเพิ่ม โชฎึกราชเศรษฐี (โชติกะพุกกะณะ) ต.จ. เกิดณวัน ๑๗๙ ค่ำ ปีมะแม พ.ศ. ๒๔๐๒ เป็นบุตรพระยาพิศลยสมบัติบริบูรณ์ (ยิ้ม ต้นสกุลพิศลยบุตร) และคุณหญิงปรางค์ (บุตรพระยาสมบัติวานิช บุญศรี ต้นสกุล สมบัติศิริ) มีพี่น้องรวมด้วยกัน ๑๒ คน คือ:-

(๑) ชาย	นายอี้ พิศลยบุตร	ถึงแก่กรรม
(๒) หญิง	เจ้าจอมมารดาอ่วม รัชกาลที่ ๕	"
(๓) ชาย	นายดิด พิศลยบุตร	"
(๕) ชาย	หลวงสาธรราชายุตก์ (ยม)	"
(๕) หญิง	คุณหญิงเพิ่ม โชฎึกราชเศรษฐี (โชติกะพุกกะณะ)	"
(๖) ชาย	หลวงภาษีสมบัติบริบูรณ์ (ปาน)	"
(๗) หญิง	นางสาวเงิน พิศลยบุตร	ยังมีชีวิตอยู่
(๘) หญิง	เจ้าจอมเอม รัชกาลที่ ๕	ถึงแก่กรรม
(๙) หญิง	เจ้าจอมช่วง รัชกาลที่ ๕	"
(๑๐) ชาย	นายโต พิศลยบุตร	"
(๑๑) หญิง	นางชุ่ม พิศลยบุตร	"
(๑๒) หญิง	หม่อมศรี ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระสวัสดิ์วัดนวิศิษฎ์	"

คุณหญิงเพิ่มโชฎึกราชเศรษฐี เมื่ออายุได้ ๑๗ ปี สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง) ได้เป็นผู้สู่ขอ ต่อพระยาพิศลยสมบัติบริบูรณ์ผู้เป็นบิดา ให้ทำการสมรสกับนายบุ้นฮวด บุตรพระยาโชฎึกราชเศรษฐี (พุก ต้นสกุล โชติกะพุกกะณะ) ภายหลังเป็นพระยาโชฎึกราชเศรษฐี มีบุตรด้วยกัน ๒ คน คือ:-

(๑) พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (ผ่อง โชติกะพุกกะณะ) ถึงแก่กรรม

(๒) คุณหญิง เผื่อน โชติกะพุกกะณะ ต. จ.

คุณหญิงเพิ่ม โชฎึกราชเศรษฐี ได้เคยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และได้รับราชการมาด้วยความจงรักภักดีในพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปิยมหาราช และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี พระพันปีหลวง และสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า จนเป็นที่ทรงคุ้นเคยทั้ง ๓ พระองค์

เมื่อมีงานตั้งโต๊ะลายครามที่บูชาอย่างจีน ซึ่งในสมัยนั้นเรียกกันว่าโต๊ะกลาง คุณหญิงเพิ่ม โชฎึกราชเศรษฐี ก็ได้ตั้งฉลองพระเดชพระคุณด้วยทุกครั้ง

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นกรรมการินีของสภาภาชาดแห่งสยาม ซึ่งภายหลังได้เปลี่ยนเป็นสภากาชาดสยาม และปรากฏมาจนทุกวันนี้

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสสริยา-

ภรณ์จุลจอมเกล้า จัตุถาภรณ์ชั้นที่ ๔ และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนขึ้นรับพระราชทานตติยจุลจอมเกล้าชั้นที่ ๓

คุณหญิงเพิ่ม โชฎึกราชเศรษฐี ได้ป่วยด้วยโรคชรากระเสาะกระแสะมาหลายปี จนถึงวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ จึงถึงแก่กรรม คำนวณอายุได้ ๗๘ ปีกับ ๒ เดือน.

คำอธิบายของกรมศิลปากร

หนังสือนี้ต้นฉะบับเป็นอักษรพิมพ์ดีด มี ๑๐ เล่ม กำหนดเล่มละ ๑ ปี คือตั้งแต่ ปีฉลู จุลศักราช ๑๒๓๙ (พ.ศ. ๒๔๒๐) ถึงปีกุน จุลศักราช ๑๒๔๙ (พ. ศ. ๒๔๓๐) ขาดปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๔๑ ไป ๑ ปี ปรากฏในบานแผนกบางเล่มของหนังสือนั้นว่า กรมหลวงปราจิณกิติบดี ตรัสสั่งให้คัดขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ครั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานหนังสือหอพระสมุดหลวงมาเป็นสมบัติของหอพระสมุดสำหรับพระนคร ซึ่งได้เปลี่ยนมาเป็นหอสมุดแห่งชาติกรมศิลปากรในบัดนี้ หนังสือนี้จึงได้ตกมาเป็นสมบัติของหอสมุดแห่งชาติด้วย เห็นได้ว่าหนังสือเรื่องนี้ต้องเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างแน่นอน

ที่ว่า "ต้องเป็นพระราชนิพนธ์" ก็เพราะปรากฏในภาคต้น ๆ ที่หอสมุด ฯ ได้จัดให้พิมพ์มาแล้วนั้น ได้ทรงไว้เป็นคำสามัญไม่มีราชาศัพท์เลย จนถึงหน้า ๑๙ ในภาคที่ ๕ ต่อแต่นั้นมาเข้าใจว่ารับสั่งให้ผู้อื่นจดจึงใช้ราชาศัพท์ เช่น "เสด็จพระราชดำเนิน" "ทรงพระราชนิพนธ์" เหล่านี้เป็นต้น แต่

ถึงกระนั้นก็ยังมีสำนวนพอเป็นเครื่องสังเกตได้ว่าเป็นพระราชนิพนธ์ คือตรัสสั่งให้อาลักษณ์หรือผู้หนึ่งผู้ใดจดเช่นตรัสเล่าว่า "บ่ายไปศาลเจ้าและข้ามไปดูงานวัดนิเวศน์ ย่ำค่ำกลับ" ผู้จดก็เติมราชาศัพท์ลงไปว่า "บ่ายเสด็จไปศาลเจ้าและข้ามไปทอดพระเนตรงานวัดนิเวศน์ ย่ำค่ำเสด็จกลับ" (หน้า ๑๔ ภาค ๙) แต่ที่ยังสังเกตได้อยู่ว่าเป็นพระราชนิพนธ์นั้น ก็เพราะมีคำบางคำหรือโดยมากที่ผู้รับรับสั่งให้จดลืมเปลี่ยนหรือเติมราชาศัพท์ลงไปให้สมบูรณ์ เช่น "องค์มนุษยถวายเรื่องพระพุทธรัตน์" คำว่า "องค์มนุษย" คือ "พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ" ซึ่งเป็นพระนามเดิมของสมเด็จพระมหาสมณะเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และเช่นคำว่า "ถ้าสมเด็จกรมพระ ฉัน ก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ใน พระองค์" คำว่า "ฉัน" เป็นคำแทนพระนามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งพระองค์ตรัสหมายพระองค์เอง และผู้รับรับสั่งให้จดลืมเปลี่ยน แต่คำว่า "พระองค์" เป็นคำที่ผู้รับรับสั่งได้เปลี่ยนแล้ว ซึ่งความจริง ถ้าทรงจดลงเองก็คงจะเป็นว่า "ถ้าสมเด็จกรมพระ ฉันก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ใน ฉัน" หรือถ้าผู้รับรับสั่งจะไม่ลืมเปลี่ยนก็คงจะเป็นว่า "ถ้าสมเด็จกรมพระ พระองค์ก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ในพระองค์" ดังนี้เป็นต้น จึงเห็นได้ว่า ในตอนหลัง ๆ มา ตรัสสั่งให้ผู้อื่นจดแต่

ยังคงถือเป็นพระราชนิพนธ์อยู่

หนังสือนี้ ถ้าได้อ่านแต่ฉะเพาะวันหนึ่ง ๆ จะเห็นว่าไม่ค่อยได้เรื่องราวอะไรนัก เพราะพูดถึงเรื่องโน้นนิด เรื่องนี้หน่อยข้อความไม่ติดต่อกัน แต่ถ้าอ่านไปหลาย ๆ วัน จะเห็นว่าล้วนมีข้อความติดต่อเกี่ยวโยงถึงกันตลอด ย่อมอำนวยประโยชน์ให้แก่นักอ่านหลายจำพวก โดยฉะเพาะผู้ที่จะได้รับประโยชน์อันยิ่งใหญ่จากหนังสือนี้มี ๒ จำพวก คือ

จำพวกที่ ๑ นักประวัติศาสตร์ จะมองเห็นคุณค่าของหนังสือนี้อย่างแท้จริง เมื่อเขียนพงศาวดารประเทศสยามยุคนี้ เพราะพระราชกิจรายวันวันละเล็กละน้อยนี้ เป็นต้นเหตุให้รู้ถึงเรื่องใหญ่ ๆ เช่น การออกพระราชบัญญัติกฎหมาย หรือราชการแผ่นดินอื่น ๆ อันปรากฏอยู่ในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นนั้น ในปีใดถ้าไม่มีการออกหนังสือราชกิจจานุเบกษา เช่นในปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๔๒ และปีมะเมีย จุลศักราช ๑๒๔๔ ก็ไม่อาจทราบได้ว่าใน ๒ ปีนั้นได้มีราชการงานเมืองอะไรบ้าง ถึงแม้อาจค้นได้ในหนังสืออื่น เช่นหนังสือราชการตามกระทรวงต่าง ๆ เป็นต้น ก็ต้องค้นหาได้ด้วยความลำบากยิ่ง ทั้งอาจไม่ได้เรื่องราวตลอดและเป็นหลักฐานพอ แต่อาจค้นหาได้ในหนังสือนี้

จำพวกที่ ๒ นักศึกษาทางการเมือง เมื่อได้อ่านหนังสือนี้แล้ว จะมองเห็นรัฐประศาสโนบาย ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับ

ต่างประเทศและเป็นการภายใน ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงนำสยามประเทศหลีกลัดเกาะแก่งและมรสุมแห่งการเมืองมาด้วยความลำบากเพียงไร สมควรเป็นทิฏฐานุคติของนักการเมืองในชั้นหลังได้เป็นอย่างดี

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน
พระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ปีมะแม เบ็ญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕
(พ.ศ. ๒๔๒๖)

วัน ๑ ๆ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาบ่าย ๓ โมงเสด็จออกห้องซิตติงรูมพระนายสรรเพธ นำพระสุนทราทูลเกล้า ฯ ถวายม้าไทยสีดำม้า ๑ พระนายสรรเพธทูลเรื่องเงินเดือนกรมม้า แล้วพระองค์สวัสดิเฝ้าทรงหนังสือราชการ แล้วกรมหมื่นพิชิตเฝ้ารับสั่งเรื่องความแขกสิเนนกับพระยาสมุท แล้วกรมหมื่นนฤบาลมุขมาตย์เฝ้าถวายบัญชีเงินค่ากรอบหนังสือสำหรับสุนันทาลัย พระราชทานตั๋วสำคัญรับสั่งเรื่องหนังสือวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ เวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จออก จะเสด็จพระราชดำเนินวังสราญรมย์ ด้วยวันนี้เจ้าหมื่นไวยวรนารถได้จัดของเครื่องมือและวิชาสำหรับทหารเรียบเรียงไว้ที่วังสราญรมย์ แล้วเชิญพระบรมวงศานุวงศ์เสนาบดีข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในที่นั่ง เพื่อจะให้เห็นเป็นวิชาต่อไป พอจะเสด็จฝนก็ตกจึงประทับที่ห้องดรออิงรูมรับสั่งให้หากรมหมื่นพิชิต กรมหมื่น

เทวะวงศ์ไปรับสั่งเรื่องพระยาสมุทกับแขกสิเนนสัปเยกต์ฮอลันดา เป็นต้น ฝนก็ยิ่งตกมากขึ้นจึงทรงพระราชหัตถ์ถึงพระนายไวยเลิก การที่จะเสด็จพระราชดำเนินนั้น แล้วเสด็จประทับห้องซิตติงรูม ทรงหนังสือราชการอื่น ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วันนี้พระราชทานเพลิงศพหลวงกาหลพลภักดี

หนังสือพระนายสรรเพธขอขึ้นเงินเดือนกรมม้าและมหาดเล็กที่รับราชการกรมม้า

หนังสือสมเด็จกรมพระนำหนังสือมิสเตอร์นิวแมนต์ถึงสมเด็จกรมพระ ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าด้วยมองคุณะยื่นเรื่องราวว่าได้ไปขอทำสัญญาทำป่าไม้เมืองน่านยอมแล้ว ๆ ยังไม่ได้ทำ ภายหลังได้ไปถวายเครื่องบรรณาการเตือนอีก ก็ไม่ได้ทำไม้ในป่านั้น มองคุณะได้ยื่นบัญชีของบรรณาการที่เสียให้เจ้าน่านด้วย อีกฉะบับ ๑ เป็นหนังสือไปรเวตว่ามองคุณะให้เมียมายื่นเรื่องราวว่าพ่อแม่นายแก้วยกนายแก้วให้เป็นบุตรบุญธรรม แต่อายุนายแก้วได้ ๘ ปี มองคุณะเลี้ยงไว้จนอายุ ๑๖ ปี มองคุณะลงมาบางกอกได้มอบทรัพย์ไว้ บัดนี้ราชบุตรเมืองเถินจับไปจำตรวนไว้ว่าลักกระบือ๑๒ กระบือ

พระราชหัตถ์ตอบสมเด็จกรมพระเรื่องมองคุณะว่าด้วยบุตรบุญธรรมนั้น กฎหมายฝ่ายสยามจะรับว่าบุตรบุญธรรมเหมือนบุตรตัวไม่ได้ จะขอมว่าเป็นสัปเยกต์นั้นไม่ได้ เมื่อนายแก้วต้องทุกข์ร้อนก็ให้ทำเรื่องราวร้องตามธรรมเนียม เรื่องป่าไม้นั้นจะทรง

ติอบภายหลัง

หนังสือสมเด็จกรมพระส่งบอกและคำให้การและเรื่องราวความหนานหลวงเมืองลองกับเจ้านายเมืองนครลำปาง และหนังสือราชทูตอเมริกันถึงสมเด็จกรมพระ

เรื่องราวหนานขัติยบุตรแสนหลวงเมืองลองร้องเมื่อปีมะเมีย กล่าวโทษเจ้านายเมืองนครลำปาง ว่าข่มเหงกดขี่ท้าวพระยาราษฎร ได้ความเดือดร้อน

สำเนาตราพระราชสีห์น้อยถึงแสนหลวงเมือง ว่าได้ให้พระยาราชสัมภาราการหาขึ้นไปชำระที่เชียงใหม่ สำเนาบอกแสนหลวงเมืองลองส่งต้นไม้ทองเงินเครื่องบรรณาการลงมา และขอยกเมืองลองมาขึ้นกรุงเทพ ฯ คำให้การแสนหลวงแสนอินทจักรแสนสิทธิแสนอำนาทเมืองลองว่าด้วยผลประโยชน์เมืองลอง

หนังสือราชทูตอเมริกันถึงสมเด็จกรมพระ ว่ามิสเตอร์ยอชดุปองขอทำป่าไม้วังเจ้าแขวงเมืองกำแพงเพ็ชร แลป่าตลาน้อยแขวงเมืองตาก ๑๐ ปี

พระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระว่าป่าไม้ ๒ รายนี้จะให้ใครตัดฟันแล้วหรือยังให้สืบเสียก่อน และที่ขอถึง ๑๐ ปีนั้นไม่ได้ ต้องทำปีเดียว ๆ

พระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระเรื่องเมืองลองนั้นให้พระพรหมบริรักษ์ พร้อมกับพระยาราชสัมภาราการชำระให้ได้ความตลอดที่เดียว แต่เรื่องเมืองลองจะขอมาขึ้นกรุงเทพ ฯ นั้นเห็น

จะยุ่ง มีเรื่องป่าไม้ที่หาว่าเจ้านครให้ตองสู่ทำไม่บอกพวกเมืองลอง เป็นต้น การเรื่องนี้ต้องให้ข้าหลวงรู้โดยละเอียด แสนหลวงนั้น ถ้าจะรออยู่กว่าพระพรหมบริรักษ์กลับก็จะช้า ถ้าเขาจะอยู่เป็น การดีถ้าจะกลับก็ให้เผ้าเสียสักวัน ๑ แต่ต้นไม้ทองเงินนั้นไม่ อยากทรงรับให้เป็นถวายพระแก้วเสียจะดี ถ้าพวกเมืองลองจะ กลับกลัวเมืองนครลำปางก็ให้มีศุภอักษรถึงเมืองนครห้ามอย่าให้ รบกวนเสีย การที่จะยมาขึ้นกรุงนั้นเป็นการแน่

หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ถวายหนังสือบอกพระสุธรรม ไมตรีจมื่นราชามาตย์ ว่าด้วยชำระผู้ร้ายที่พระปฐมซัดถึงจีนอั้งยี่ ได้ชำระขังตรางไว้ เวลากลางคืนจีนอั้งยี่คุมกันมาแย่งชิงได้สู้กับ ข้าหลวง ๆ จับได้ ๘ คนกลัวจะเกิดความต่อไปอีก ขอทหารไป อยู่เป็นเพื่อนสัก ๒๐

พระราชหัตถ์ตอบเจ้าพระยาภาณุวงศ์ได้สั่งให้จัดทหารไป ๒๔ คน แล้วให้นัดกันเสีย และที่จีนกำเริบนี้ต้องชำระเอาต้นเหตุ ต้นคิดมาทำโทษเสีย จีน ๘ คนนั้นให้เฆี่ยน ๒ ยกจำคุก

พระราชหัตถ์ถึงพระนายไวยให้จัดทหารไปเมืองนครชัยศรี ๒๔ คนให้พร้อมด้วยเครื่องสาตราวุธ เจ้าหมื่นไวยมีหนังสือเข้ามา ว่าด้วยทหารที่จะออกไป ๒๔ นั้นเห็นน้อยนัก

โปรดให้พระองค์สวัสดิมีหนังสือถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่าเจ้า หมื่นไวยร้องว่าทหารน้อยนักกลัวจะไม่สมการ ให้คิดว่าจะควร เอาไปสักเท่าใดขอให้คิด

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยามหินทร์ที่ขัดข้องเรื่องเจ้านิลไม่ยอม ให้คนสิบยกเป็นไพร่หลวง ว่าเกี่ยวข้องเงินอยู่นั้นไม่ได้ให้สักไป ตามไพร่สมัคร เรื่องพระองค์โตถวายเลขนั้นนายพลอยเลขก็สัก ไพร่หลวงแล้วให้คงตามเดิม นายนวนพ่อที่ร้องสมัครไพร่หลวง นั้นก็ให้สักตามไพร่สมัคร เรื่องราวพระองค์โตเป็นใช้ไม่ได้

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยามหินทร์ เรื่องอัตราพระราชทานตั๋ว ๑๐ ยก เดิมนั้นให้ยกเสียเอาตามใหม่นี้ สมเด็จพระเจ้า { บรมวงศ / น้องยา / ลูกยา }

เธอ ๑๐๐ คน พระเจ้า { บรมวงศ / ราชวรวงศ / น้องยา / ลูกยา } เธอเป็นกรมแล้ว ๓๐ ยังไม่เป็นกรม ๑๕ พระ { เจ้าบวรวงศ / เจ้าวรวงศ / ประพันธวงศ } เธอ เป็นกรม ๑๕ ยังไม่เป็นกรม ๑๐ ฝ่ายในนั้นกรมสมเด็จพระสุดารัตน์ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชเทวีได้ ๑๐๐ คน พระนางเธอ และสมเด็จพระเจ้า ลูกเธอ ๖๐ คน

พระเจ้า { บรมวงศ / ราชวรวงศ / พี่นาง / น้องนาง } เธอ ถ้าเป็นกรม ๓๐ คน ยังไม่ได้เป็น

กรม ๑๕ พระเจ้า บวรวงศ วรวงศ ประพันธวงศ พระวงศ เธอ หม่อมเจ้าพรรณราย หม่อมเจ้าอุบลรัตนนารีนาฎ หม่อมเจ้าเสาวภาคนารีรัตน์ หม่อมเจ้าสาย มีได้ ๑๐ คน ถ้าเจ้านายจะต้องการเกินกว่าอัตราต้องกราบทูล

วัน ๒ ๒ฯ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาเช้าพระสงฆ์ซึ่งสวดพิธีพรุณสาตร รับพระราชทานฉัน และดับเทียนไชยเลิกพระราชพิธีในวันนี้

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับห้องดรอนิงรูม เจ้าพนักงานกรมวังกรมท่านำ คอลอเนนต์คัลลีฟ ซึ่งมาแต่เมืองกัลลักกะตา ๑ มิสเตอร์นิวแมนต์ผู้ว่าการกงสุลเยเนราลอังกฤษ ๑ เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทรงพระราชปฏิสันถารตามสมควรแล้ว รับสั่งกับมิสเตอร์นิวแมนต์ด้วยเรื่องน้ำฝนว่าปลายฤดูเห็นจะไม่แล้ง และเรื่องโปสต์ว่ามีการเจริญดี และเรื่องพระยาราชเสนาทรงเล่าเรื่องตลอดและรับสั่งถามว่าถ้าได้ตัวผู้ร้ายจะลงโทษอย่างไร ทูลว่าจะส่งไปอินเดีย แล้วรับสั่งว่าจะให้พระพรหมบริรักษ์รีบข้ามไปสืบความให้ตลอด แล้วกราบถวายบังคมลากลับไป เสด็จประทับห้องซิตติงรูม พระยานรรัตน์ถวายเพ็ชรซึ่งจะซื้อไว้ รับสั่งว่าแพงไป พระโชฎึกถวายพระราชกุศลที่ไปทำการทิ้งกระจาดที่เหมมณเฑียรเทวราช บางปะอิน

พระสุริยภักดีถวายหนังสือกล่าวโทษพระยาสมุท เสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกพระยาวิเศษฤๅไชย ว่าสืบจับผู้ร้ายซึ่งปล้นกระบือนายร้อยแสงสุริยาได้ตัว ๒๔ คน รับว่าปล้นได้กระบือไป ๘๐ เอาไปขายในเมืองปราจีนและเมืองอื่น เกาะได้ตัวผู้ซื้อมาบ้างแล้ว ได้กระบือของกลาง ๒๐ จะมอบให้นายร้อยแสงสุริยาไม่รับว่าลูกจ้างไม่มีพระยาวิเศษจึงให้ตีราคาจะใช้เงินแทน นายร้อยแสงสุริยาตีราคา ๒๕ ชั่ง พระยาวิเศษจะใช้ให้ ภายหลังกลับคำเสียไม่ยอมรับจะเอา ๓๐ ชั่งเศษ พระยาวิเศษจะขอปรับผู้ซื้อกึ่งโจร โปรดให้ตอบว่าการที่ชำระนั้นดีแล้วแต่เห็นว่ากลัวตองสู่เกินไป

พระนรินทร์อ่านบอก พระยาชุมพรส่งเงินค่านาปีมะเมียจัตวาศก ๑๒ ชั่ง ๑ ตำลึง ๓ สลึง คราวก่อนส่งไว้ ๗๗ ชั่ง ๑ ตำลึง ๓ สลึง รวม ๘๙ ชั่ง ๒ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง และถวายพระราชกุศลถวายเงินค่านาวัดด้วย บอกพระมหาสิงคิคุณเมืองกำเนิดนพคุณ ส่งเงินค่านาปีมะเมียจัตวาศก ๕ ชั่ง ๘ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง บอกหลวงปลัดเมืองประจวบคีรีขันธ์ ส่งเงินค่านาปีมะเมียจัตวาศก ๑๐ ชั่ง ๖ ตำลึง ๑ บาท บอกพระพิชิตชาญณรงค์เมืองปราณส่งเงินค่านาปีมะเมียจัตวาศก ๑ ชั่ง ๑๒ ตำลึง ๑ สลึง เสร็จแล้ว

พระไพรัชอ่านบอกพระเทพสงครามปลัดเมืองจันทบุรีส่งส่วยก้อนกากรุน จำนวนปีมะเมียจัตวาศก ปีมะแมเบญจศกไพร่

๑๑ คน ก้อนกากรุนหนัก ๔๖ ชั่งจีน ให้หลวงรัตนคีรีนายกอง คุมเข้ามาส่ง ฉะบับ ๑ ส่งเงินแทนส่วยรงจำนวนปีชวดอัฐศกถึงปีเถาะเอกศก ๔ จำนวน ๑ คน ปีฉลูนพศกถึงปีเถาะเอกศก ๓ จำนวน ไพร่ ๗ คนรวม ๘ คน ๆ ละ ๗ บาท เงิน ๑๗๕ บาท ให้หลวงรัตนคีรีคุมมาส่ง

พระยาราชทูลว่าเสนท้าวพระยาลาว เมืองนครพนมคุมต้นไม้ทองเงินจำนวนปีมะเส็งตรีศก ปีมะเมียจัตวาศกขอพระราชทานเวลาเฝ้า โปรดให้เข้ามาเฝ้าวันขึ้น ๕ ค่ำ

แล้วพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่พระพรหมบริรักษ์ ซึ่งจะขึ้นไปเมืองนครลำปาง ว่ามีราชการ ๓ ข้อ ๆ ต้นให้สืบความเรื่องมองพงยิงมองบันดอตายนั้นให้รู้ว่ามีพะยานรู้เห็นอย่างไรและให้รู้ว่าเจ้านครชำระอย่างไร ถ้าได้ตัวให้ทำบอกส่งตัวลงมาโดยเร็ว ข้อ ๒ ให้ถามราชวงศ์ว่ามีศุภอักษรให้หา เหตุไรจึงไม่มา ให้เอาตัวลงมาให้จงได้ ข้อ ๓ ให้สืบความเรื่องเมืองลองให้รู้โดยละเอียดว่าการพื้นเมืองเป็นอย่างไร ป่าไม้นั้นเจ้านครให้พะม่าหรือใครผูกไป การบาดหมางกับเจ้านครอย่างไรให้รู้โดยละเอียดแล้วเสด็จขึ้น ประทับในออฟฟิศรับสั่งกับกรมหมื่นเทวะวงศ์ เรื่องพระยาสมุทกับพระสุริยภักดีเป็นความกัน แล้วรับสั่งกับกรมหมื่นพิชิตเรื่องเมืองนครเรื่องเมืองลาวมีเรื่องราชวงศ์เมืองนครลำปางเป็นต้น แล้วเสด็จกลับไปประทับห้องซิตติงรูม ทรงหนังสือราชการอยู่จนเวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

เจ้าหมื่นไวยถวายหนังสือพระยาสุพรรณ เรื่องนายอากรต่าง ๆ ไม่ทำตามพิกัดท้องตราและขอไม่ส่งความไปเมืองคู่ปรับ

เจ้าพระยาภาณุวงศ์ถวายหนังสือว่า ได้ลงชื่อสัญญาเชียงใหม่ในวันนี้เสร็จแล้ว

มีพระราชสาส์นไปกรุงเยอรมัน แสดงความยินดีที่ปรินแสสวิลเลียมประสูติราชบุตร

สมเด็จกรมพระถวายร่างตราถึงพระยาราชสัมภาราก เรื่องความมองซายะ ติโทษที่ไม่มีหนังสือไปให้เจ้าเมืองมรแมนทราบตามการที่ชำระก่อน และความเรื่องนี้ถ้ามองซายะมาร้องอีกให้เรียกเงินขึ้นศาลตามธรรมเนียม ถ้าสืบได้แน่ว่ามองซายะไม่มีเงินเสียจริงก็ไม่ต้องเรียกเงิน แล้วให้พิจารณาโดยยุติธรรม อย่าหักหาญโดยง่าย ฉะบับหนึ่งว่านิวแมนต์มีหนังสือมาด้วยเรื่องผู้ร้ายฆ่ามองบันดอตายที่เมืองนครลำปาง โปรดให้ถามพระยาราชเสนาก็ไม่ได้ความชัด โปรดให้จำพระยาราชเสนาและโปรดให้พระพรหมบริรักษ์ขึ้นไปสืบชำระความรายนี้ที่เมืองนคร และให้ส่งตัวราชวงศ์ลงมาโดยเร็ว

ศุภอักษรถึงเมืองนครลำปาง เรื่องมองบันดอความคล้ายกับตราถึงข้าหลวงให้เจ้านครมอบความให้ข้าหลวงชำระ และให้ราชวงศ์ลงมากรุงเทพ ฯ โดยเร็ว

ร่างตอบของสมเด็จถึงนิวแมนต์ เรื่องผู้ร้ายฆ่ามองบันดอได้โปรดให้พระพรหมบริรักษ์ไปชำระ

พระราชหัตถ์สั่งกรมหมื่นศิริธัชให้พร้อมด้วยตระลาการศาลฎีกาชำระความซึ่งพระสุริยภักดี พระยาสมุทบุรานุรักษ์ต่างคนต่างบอกกล่าวโทษกันเอาความจริง

พระราชหัตถ์สั่งขึ้นเงินเดือนกรมม้า และมหาดเล็กซึ่งรับราชการกรมม้าตามที่พระนายสรรเพธขอหลายคน

พระราชหัตถ์สั่งกรมหมื่นภูธเรศร เรื่องสมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุวงศ์ ขออนุญาตเป็นข้อบังคับโปลิศและกรมเมืองที่จะประพฤติต่อกรมไปรษณีย์ ทรงเห็นชอบให้ประพฤติตามข้อ ๑ ในเวลาส่งหนังสืออย่าให้จับคนส่งหนังสือ ให้คุมตัวไปแจ้งต่อออฟฟิศใหญ่ก่อน ถ้าโทษฉกรรจ์จับได้ ๒ คนรักษาร้านไปรษณีย์ทำผิดจะไปจับกุมอย่าให้เป็นอันตรายแก่ตู้หนังสือ ๓ ถ้าจะจับไปรษณีย์บุรุษอย่าให้ค้นกะเป๋าหนังสือ ๔ ให้คอยตรวจผู้ทำตั๋วแสตมป์ปลอม พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ฉะบับ ๑ เป็นข้อบังคับสำหรับเจ้าพนักงานที่จะจับฝิ่นและสุราเถื่อน ที่จะจับไปรษณีย์บุรุษ สำหรับเจ้าพนักงานภาษีร้อยชักสามที่จะตรวจตั๋วแสตมป์ปลอม ความกับที่สั่งกรมหมื่นภูธเรศรฉะบับ ๑ ว่าด้วยพระยาสยามส่งบัญชีมีจำนวนเงินไปรเวตเจ้าพระยาสุรวงศ์ ด้วยพระยาสยามหักเงินหลวงไว้แทน การที่เงินหลวงต้องไปรองดังนี้ไม่สมควรให้ใช้เสียให้เสร็จ

ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์อีกฉะบับ ๑ ว่าด้วยพระยาสยามหักเงินหลวงไว้แทนเงินไปรเวต ของเจ้าพระยาภาณุวงศ์ความเหมือน

ฉะบับก่อน

ถึงสมเด็จกรมพระตอบร่างตรา และเรื่องรับสั่งกับนิวแมนต์ ติโทษพระยาราชเสนาดูก็เป็นที่พอใจอยู่แล้ว ความเรื่องนี้นิวแมนต์ ทูลว่าผู้ร้ายรับเป็นสัตย์แล้ว ทรงเห็นว่าความเรื่องนี้จะไม่ต้องยืดยาวอันใด ถ้าจะให้พระพรหมบริรักษ์คุมตัวผู้ร้ายลงมาก็เสียเที่ยว ควรให้ขุนแผลงสท้านคุมลงมา พระพรหมบริรักษ์นั้นให้อยู่จัดการเมืองลองคุมราชวงศ์ลงมา การที่กลัวราชวงศ์จะขัดแข็งจะให้พระเจ้าเชียงใหม่ช่วยนั้น ไม่ควรลงในท้องตรา การที่ราชวงศ์จะขัดแข็งประการใด ได้มีไปในหนังสือไปรเวตถึงข้าหลวงแล้ว ขอให้มีหนังสือสมเด็จถึงเจ้าเชียงใหม่เสียฉะบับหนึ่ง ถ้าราชวงศ์ขัดแข็งให้ช่วยคิดเอาตัวมาให้ได้ แล้วให้สั่งไปถึงข้าหลวงว่า ถ้าการเรียบร้อยแล้ว ให้ส่งหนังสือพระเจ้าเชียงใหม่คืนมาเสีย เรื่องมองซายะนั้น กระบวนพิจารณาอย่างไรจะมีไปในหนังสือไปรเวต เพราะลงในตราไม่ชอบกล ตราครั้งนี้ต้องอาศัยเรื่องเมืองลองด้วยให้เร่งโดยเร็ว

วัน ๓ ๆ๓ ๑๐ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก หลวงวรนาฎภักดีถวายฎีกาของจีนเซียะ จะขอส่งเหล็กหลวง ทรงเซ็นว่าซื้อของหลวงเดียวนี้ไม่ซื้อเฉพาะตัวให้ไปซื้อขายกันตามธรรมเนียมเถิด กรมหมื่นศิริธัชเผ้าถวายฎีการาษฎรทรงเซ็น ๔ ฉะบับ พระองค์สวัสดิ

เฝ้าทรงหนังสือราชการ แล้วพระยามหาเทพเฝ้าถวายใบสั่งจ่ายเงิน ๓ ฉะบับ เสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกพระพรหมประสาทศิลปเมืองพรหมบุรี ส่งเงินค่านาปีมะเมียจัตวาศก เงิน ๑๙ ชั่ง ยังเก็บไม่สิ้นเชิง บอกพระยาศรีสิทธิกรรมเมืองมโนรมย์ถวายพระราชกุศลผูกพัทธสีมา บอกเมืองสุวรรณภูมิว่าพระรัตนวงศาเจ้าเมืองถึงแก่กรรม ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิง เสด็จขึ้นประทับในออฟฟิศรับสั่งกับกรมหมื่นเทวะวงศ์แล้วเสด็จกลับไปประทับห้องซิตติงรูม ทรงหนังสือราชการจนเวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

สมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุ์ ว่าด้วยฝรั่งที่ทำการโทรเลขอยู่นั้นในสัญญาต้องเสียค่าหมอในเวลาเจ็บเป็นการเปลือง เห็นว่าจ้างหมอไว้สำหรับกรมสักคนหรือจะเหมาหมอเกาวันก็ได้

พระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุ์ ว่าด้วยหมอรักษาฝรั่งทำการโทรเลขนั้นเห็นว่าหมอเกาวันเงินเดือนมากการน้อย ถ้าให้หมอเกาวันรักษาจะดี ให้สืบว่ามันจะชอบหรือไม่ จะได้สั่งหมอเกาวัน

หนังสือสมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุ์อีกฉะบับหนึ่ง ขอนายสวาสดิ์อามเรอซายันในกรมทหารมหาดเล็ก ไปเป็นพนักงานดูเงินเก็บเงินในการไปรษณีย์

หนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ ๓ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าด้วยนายพุ่มประมูล

เงินภาษีเมืองถลางขึ้น ปีวอก ๑๗๐ ชั่ง ปีระกา ๑๘๐ ชั่ง ปีจอ ๑๙๐ ชั่ง รวม ๕๔๐ ชั่ง ฉะบับ ๑ ตอบพระราชหัตถ์ว่าด้วยประกาศให้เจ้าพนักงานจับฝิ่นจับสุรา และภาษีร้อยชักสามทราบข้อบังคับที่จะประพฤติต่อไปรษณีย์บุรุษแล้ว ฉะบับ ๑ ตอบพระราชหัตถ์เรื่องเงินที่พระยาสยาม หักส่งบัญชีเงินที่ส่งไปใช้พระยาสยามแล้วนั้นเข้ามาด้วย

หนังสือกรมหมื่นภูธเรศรว่าด้วยสะพานเหล็กข้ามคลองผดุงชำรุดส่งหนังสืออาลบาสเตอมาฉะบับ ๑ เตือนเงินในการถนนและส่งริโปตมิสเตอร์เฟตรวจสะพานเหล็กทุกสะพานมาด้วย อีกฉะบับ ๑ ว่าด้วยดาบโปลิศไม่พอใช้จะขอเบิก และว่าด้วยจ้างคนเปิ่นดิเต๊กตีฟในกงสีอั้งยี่ทุกแห่ง ว่าวันขึ้นค่ำ ๑ เดือนสิบเอ็ดพวกจีนทุก ๆ กงสีและก๊วนงิวทุกแห่งจะนุ่งขาวกินแจ ๑๐ วันตามที่เคยมีมา

พระราชหัตถ์ถึงกรมหมื่นภูธเรศรเรื่องสะพานเหล็กอาลบาสเตอตรวจว่าจะต้องออกเงินนอกประมาณถนนนั้นทรงอนุญาต เงินเดือนมิสเตอร์เฟนั้นอาลบาสขอนอกประมาณถนน เงินการถนนค้างให้เตือนพระยามหาเทพให้เอามาถวายเสีย อีกฉะบับ ๑ เรื่องดาบโปลิศนั้นให้ทำฎีกาเบิกดาบคราวทัพฮ่อ และการที่มีดิเต๊กตีฟนั้นจะเอาเงินเท่าไรให้ทูล ดาบนั้นดูเหมือนเปราะให้ลองดู ถ้าใช้ไม่ได้ให้สั่งใหม่

หนังสือมิสเตอร์อาลบาสเตอ ถวายความเห็นเรื่องอิฐ เห็น

คิวรตั้งโรงทำในกรุงเทพ ฯ

หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ตอบพระราชหัตถ์ว่าด้วยส่งเงินช้าไปนั้น เพราะเอกสเชนแพงจะรอให้ถูกก็ไม่ถูกลง บัดนี้ได้ส่งไปบ้างแล้วจะส่งไปให้เสร็จโดยเร็ว จะให้คิดดอกเบี้ยใช้เงินหลวง

หนังสือสมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุ์ ว่าด้วยมิสเตอร์กูลมีหนังสือมาว่าด้วยมิสเตอร์สุวารโตฟ้องคูลนิศว่าไม่ให้เงินเดือน คูลนิศว่าควรคิดเอาที่สมเด็จกรมหลวง ได้โต้ตอบไปแล้ว คูลนิศมาอ้อนวอนขอในส่วนที่ยังค้างอยู่อีก ได้กราบทูลแล้วยังไม่โปรดประการใด

ฉะบับ ๑ ว่าด้วยโทรเลขไปเมืองประจิมเปิดใช้ได้แล้ว

พระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระ ว่าด้วยทรงรับหนังสือส่งคอเรสปอนเดนสเก่า ๓ ฉะบับกับความเห็นนั้นถูกกับพระราชดำริ ได้ให้ค้นเรื่องมองซวยอัดมองซวยบัวไว้แล้ว ทรงหมายว่าเวลาค่ำจะทรงตรวจ ก็ทรงทราบว่านิวแมนต์จะมาพรุ่งนี้ จึงจดข้อความมาก่อน พอทราบกระแสพระราชดำริจะได้โต้ตอบเขา เรื่องมองคุณะว่าสัญญาป่าไม้เมืองน่านจะขอตราไปทำไม้นั้น เห็นว่ามองคุณะต้องแสดงให้เห็นสัญญาก่อน การจับไม้นั้นจะรีบเอาทีเดียวไม่ได้ ต้องอายัดเจ้าเมืองกรมการไว้ต่อเราได้พิจารณาว่า เป็นไม้มองคุณะจริงจึงเอาไปได้ และให้มีศุภอักษรถามเมืองน่านทันที

อีกฉะบับ ๑ ที่ส่งฟ้องพะม่า ๕ เรื่องมานั้น เรื่องมองยินพระยานครราชสีมามีบอกมาแล้ว แต่ ๓ เรื่องนั้นอย่างไรให้ทรงตรวจเสีย

พระราชทานพระกระแสออกไปโดยย่อ คงจะต้องชำระสืบส่วน

เรื่องงะทวาก เรื่องนี้ดูเหมือนกรมการทอดรางวัดตามไม่ได้ตัวผู้ร้าย ครั้นได้ผู้ร้ายมาแล้วจึงคืนเงินรางวัด แต่ที่ว่าถึงอาญาเร่งเงินคืนนั้นแรงกว่าเร่งเงิน แต่อ้ายคนนี้ออกจากคุกได้แต่ปีมะเส็งเหตุใดจึงมาฟ้องถึงปีมะแมนานนัก

เรื่องมองปุก ตำราเรียไรคนไม่มีผิดให้เสีย ซึ่งอ้ายพะม่าว่าเป็นชอบธรรมอย่างนี้ต้องเลิกให้ขาด ถ้าเจ้าเมืองกรมการอยากหาความชอบธรรมก็ควรจะออกเงินของตัวเอง เรื่องนี้ถ้าพระยาประทุมเก็บจริงต้องให้ออกเงินคืนแก่ราษฎร

เรื่องคำออง เรื่องนี้ก็แต่ปีมะโรงอีก และสงสัยว่าไม่มีหนังสือเดินทางครั้งนั้น

เรื่องอุมองคำไส รายนี้อ้ายตลกที่มีบอกมาแล้ว

เรื่องมองยิน ยื่นเรื่องราว ๓ ฉะบับ เรื่องนี้เมืองนครราชสีมามีบอกมาแล้ว

หนังสือพระองค์สวัสดิ ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ส่งพระราชสาส์นถึงเอมเปอเรอเยอรมนีแสดงความยินดีที่ปรินซสิซวิลเยียมประสูติราชบุตร

วัน ๔ ๆ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก กรมหมื่นศิริธัชเฝ้าถวายฎีการาษฎรทรงเซ็น ๒ ฉะบับ กรมหมื่นพิชิตถวายร่างคำตัดสิน

เรื่องความมองโอกับเจ้านครเชียงใหม่ พระองค์สวัสดิเฝ้าทรงหนังสือราชการ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลาบ่ายสวดมนต์ที่ศรีรัตนเจดีย์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม จะยกยอดพรุ่งนี้

เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระยาศรีเสนาอ่านบอกพระโบราณ พระพิทักษ์กรมการกรุงเก่า บอกรายงานน้ำฝนต้นข้าว

แล้วรับสั่งกับพระยาสมุทเรื่องความแขกสิเนนและเรื่องวิวาทกับพระสุริยภักดี แล้วเสด็จขึ้นประทับในออฟฟิศรับสั่งกับกรมหมื่นเทวะวงศ์เรื่องโปสต์และเรื่องความ แล้วเสด็จกลับไปประทับห้องซิดติงรูมจนเวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

เจ้าพระยาพลเทพถวายหนังสือเรื่องนายโหมดนายคำ นายภู่ถวายฎีกาเลอะเทอะนั้นได้ตัวผู้แต่งผู้เขียนมาถามแล้ว ผู้แต่งชื่อนายหร่ายอายุ ๗๐ ปี เป็นคนต้องห้ามครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าไม่ให้ถือหางความ ผู้เขียนชื่อนายวัน ตัวความ ๓ คนไปจ้างให้เขียน

พระราชหัตถ์ตอบว่า นายหร่ายเป็นคนอายุถึง ๗๐ ปีและเป็นคนเถื่อนป่า คนที่เขียนก็เถื่อนป่า เจ้าของความก็เป็นชาวบ้านนอก โปรดให้ยกโทษ ให้ว่าความไปตามคำสั่งเดิม แต่นายหร่ายห้ามอย่าให้เกี่ยวข้องในความต่อไป

หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่าด้วยความพระยาวิเศษสัจธาดาเป็นความกับเสนาเรื่องเงินค่านานั้น พระยาวิเศษไม่สมัครให้ว่า

ศาลกรมท่าขอยกไปศาลกรมนา พระราชหัตถ์ตอบว่าให้ยกความไปศาลกรมนาตามขอ

พระองค์ทองแถมถวายหนังสือฉะบับ ๑ ว่าด้วยกำหนดฤกษ์ยกยอดพระศรีรัตนเจดีย์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แถะขอทำพระที่นั่งและพระราชวัง เกาะบางปะอิน

พระราชหัตถ์ถึงกรมหมื่นพิชิต เรื่องร่างตอบพระยาราชสัมภาราการ ๒ ฉะบับนั้นดีแล้ว กับให้ตั้งออฟฟีศรวบรวมหนังสือต่าง ๆ ที่ร่างที่ทำไว้ จะได้ค้นง่าย

พระราชหัตถ์สั่งพระองค์สายให้หมอกาวันไปรักษาคนออฟฟีศโทรเลขไปรษณีย์

พระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุ์ อนุญาตให้นายสวาสดิ์อามเรอซายันต์ไปเป็นพนักงานดูเงินเก็บเงินกรมโทรเลข

มีพระราชหัตถ์สั่งพระองค์เจ้าจิตรเจริญด้วยความเหมือนกัน

สมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุ์ถวายหนังสือว่าด้วยหมอเกาวันเป็นคนมีเซอตีฟิเกตแล้ว ควรใช้ได้ถึงพวกฝรั่งเหล่านั้นจะชอบไม่ชอบก็รักษาได้

หนังสือสมเด็จกรมพระว่าด้วยนิวแมนต์มาเฝ้าได้ปรึกษาเรื่องมองยินตลกเขาว่ามองยินเป็นคนโกง ให้สืบความที่บนลงมาแล้วเขาจะตัดสินทีเดียวอย่าให้พะยานลงมาเลยลำบาก แล้วพูดเรื่องมองบันดอตายนั้น ถ้าข้าหลวงได้ชำระแล้วให้ส่งผู้จ้างผู้ฆ่าลงมาและเตือนเรื่องสุรานั้นว่าสัปเยกต์ยังคิดต่ออยู่ขอให้รีบตัดสิน และ

ได้รับสั่งกับเขาเรื่องมองคุณะทำป่าไม้เมืองน่านเขาขอให้สืบ แต่เรื่องนายแก้วนั้นเขารับว่าไม่ใช่สัปเยกต์

วัน ๕ ๆ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาเช้า ๒ โมงพระฤกษ์ยกยอดพระศรีรัตนเจดีย์ ซึ่งต้องอสนีบาตเปลี่ยนลูกแก้วใหม่ พระสงฆ์สวดชยันโต เจ้าพนักงานประโคมพิณพาทย์แตรสังข์ พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน

เวลาเช้าโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จไปทรงประเคนพระสงฆ์วัดเทพศิรินทราวาส๑๐รูปรับพระราชทานฉันที่พระพุทธนิเวศ ด้วยวันนี้เป็นวันสิ้นพระชนม์แห่งกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก กรมหมื่นศิริธัชเฝ้าถวายฎีกาของราษฎร ทรงเซ็น ๗ ฉะบับ พระองค์สวัสดิเฝ้าทรงหนังสือราชการ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น

เสด็จออกท้องพระโรงกลางประทับพระที่นั่งพุดตาล พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ขุนนางกรมมหาดไทยนำพระอุปฮาด แสนท้าวเมืองนครพนมและแสนหลวง แสนท้าวเมืองลองเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระยาราชอ่านบอกราชวงศ์ราชบุตรเมืองนครพนมแต่งให้พระอุปฮาดแสนท้าวคุมต้นไม้ทองเงินลงมาทูลเกล้า ฯ ถวาย จำนวนปีมะเส็งตรีศก ๑ คู่ จำนวนปีมะเมียจัตวาศก ๑ คู่ หนักต้น

ลิะ ๘ บาท เครื่องราชบรรณาการมีขี้ผึ้งดีบุกเป็นต้น และส่งเงินแทนส่วยผลเร่ว เมืองนครพนมและเมืองขึ้นเป็นเงิน ๗๗ ชั่งและขอพระอุปฮาดเป็นเจ้าเมืองนครพนม พระอุปฮาดจัดได้ทองคำ ๘ บาท และขี้ผึ้งทูลเกล้า ฯ ถวาย แล้วทูลเบิกแสนหลวงแสนท้าวเมืองลองทูลเกล้า ฯ ถวาย หอก ทวน ขี้ผึ้ง เหล็กก้อน ทรงพระราชปฏิสันถารแสนท้าวเมืองนครพนมตามสมควร และทรงพระราชปฏิสันถาร แสนหลวงเมืองลองและเรื่องที่บาดหมางกับเจ้านายเมืองนครลำปาง แล้วเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษทรงพระกรุณาโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ เสด็จไปทรงจุดเทียนให้พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดมนต์จบแล้ว เสด็จออกพระพุทธนิเวศ พระอริยมุนีถวายเทศนากัณฑ์ ๑ ทรงแจกเงินพระบรมวงศานุวงศ์ แล้วเสด็จขึ้น

เจ้าพระยาภาณุวงศ์ส่งหนังสือกงสุลเยอรมันตอบเรื่องมิสเตอร์ราษตแมน ๑ เรื่องที่ว่าราษตแมนแพาเมียไปนอนในวิหารวัดนั้น ราษตแมนไม่รับอ้างพะยาน ๒ คน ๒ ที่ว่าตัดพระเศียรพระพุทธรูปนั้นว่าไม่ได้ตัดแต่ได้ซื้อพระเล็ก ๆ ถ้าผิดกฎหมายทำไมไม่ทำโทษคนขาย ๓ ที่ว่าไปอยู่ในวัด ไม่มีผู้อนุญาตนั้นว่ามิสเตอร์ราษตแมนว่า เคยขึ้นไปอยู่เที่ยวก่อน ๆ ไม่มีผู้ห้ามและจะขอไปอีกจะไปเมืองลาวเมืองญวนด้วยแล้วจะไปยุโรปทีเดียว แต่จะขอไปจำหน่ายของที่ค้างอยู่เมืองตากก่อน ขอให้ช่วยทวงเงินลูกหนี้แต่ที่เมืองตากกล่าวโทษนั้นขอให้พิจารณาให้ได้ความจริง

พระพิมลธรรมจดหมายถึงกรมหมื่นประจักษ์ ว่าด้วยวัดพระเชตุพนชำรุด

หนังสือพระยาภาสว่าด้วยเจ้าพระยาสุรวงศ์ให้หลวงบำรุงวรามาตย์ หลวงบริบูรณ์โกษากรถือจดหมายและสำเนาพระราชหัตถ์มาแจ้งว่าให้รวมภาษีร้อยชักสามเข้าไปรวมกับภาษีเบ็ดเสร็จ ถ้าความขัดข้องให้ปรึกษา เจ้าพระยาสุรวงศ์นั้นเห็นว่าจะเป็นการลำบากข้างหน้า และถ้ารวมกันจะต้องจัดการอีกหลายอย่าง ๑ การใช้สอยถ้ารวมเข้าได้จะน้อยลง ๒ จะรวมภาษีขาเข้ากับขาออกแล้วจะต้องลดถอนลูกจ้างลงอีก จะใช้เรือไฟเล็กแทน ๓ จะต้องมีโรงไว้สินค้าที่จะตรวจแล้ว จึงให้เจ้าของมารับไปและมีโปลิศรักษาด้วย ๔ ถ้าจะรวมภาษีขาเข้าขาออกแล้วต้องมีอินสตรักชั่นให้เจ้าพนักงานประพฤติเพียงใดกว่าจะได้จัดใหม่ ๕ ว่าภาษีขาเข้านั้น ต้องเป็นความกันบ่อย ๆ ถ้ามีความจะโปรดให้ใครชำระด้วยเจ้าพนักงานต้องเป็นโจทย์เป็นจำเลย

หนังสือพระองค์เจ้าสวัสดิ์ถึงพระนายไวย เรื่องพระยาสุพรรณมีหนังสือมานั้น ๑ ที่ว่าเจ้าภาษีนายอากรทำการไม่ถูกต้องนั้นให้ห้ามและชำระก่อน ถ้าไม่ฟังให้มีใบบอก ๒ ขอไม่ส่งความไปเมืองคู่ปรับนั้นถ้าความที่เล็กน้อยไม่ต้องส่ง ถ้าความสินไหมพินัยต้องส่ง ๓ เรื่องรักษาด่านนั้นไม่มีทัพศึกจึงไม่ได้ตั้งถ้าจะตั้งให้มีบอกเข้ามา ๔ เรื่องโคกระบือนั้น โปรดให้กรมมหาดไทยตอบ

หนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ว่าด้วยความเห็นเจ้าพนักงานเรื่องภาษีอากร ๔ ข้อนั้นข้อที่ขอให้ตั้งพนักงานหอรัษฎาว่าภาษีผูกขาดกรมพระกลาโหมนั้น เพราะคนในกรมไม่ว่างราชการ ใช่จะให้เปลืองเงินหลวงมิได้ เรื่องภาษีฝิ่นนั้นจะประมาณกำไรนั้นไม่ได้ ข้อที่ว่าเงินภาษีฝิ่นที่ว่าถ้าเงิน ๑๕๐๐๐ ชั่งนั้น จะมีผู้รับทำนั้น ถ้าผลประโยชน์บ้านเมืองเจริญขึ้นก็เป็นที่ยินดี เรื่องสุราที่ว่าเงินตกน้อยถ้าให้พวกจีนทำเงินเขาจะรับขึ้น ๒๗๐๐ ชั่งนั้น ต้องถือประโยชน์แผ่นดินเป็นประมาณ เรื่องภาษีร้อยชักสามนั้น ให้ไปยื่นบัญชีที่ภาษีเบ็ดเสร็จแล้ว เรื่องเงินภาษีเมืองตะวันตกที่จะให้ส่งแบงก์เมื่อใดจะได้มีท้องตราบังคับ เรื่องจะให้ประมูลภาษีเมืองตะวันตกนั้นจะโปรดเมื่อใดจะได้มีตราบังคับ

ฉะบับ ๑ บัญชีเงินภาษีน้ำอ้อยส่งพระคลังมหาสมบัติและต่างกรมยกเป็นหลวง เงิน ๒๖๓ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง ๑ เฟื้อง จำนวนปีมะเมียจัตวาศกหลวงเจริญราชธนทำ

ฉะบับ ๑ บัญชีเงินอากรสุราแบ้งเหล้า แบ้งข้าวหมาก ทำเป็นภาษีคอเวอนแมนต์ จำนวนปีมะเมียจัตวาศก

วันที่ ๖ ๆ ๖ ๑๐ ค่ำปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก กรมหมื่นศิริธัชสังกาศเฝ้าถวายฎีกาของราษฎรทรงเซ็น ๑ ฉะบับ กรมหมื่นพิชิตเข้าไปเฝ้าพระยาภาสเฝ้าถวายแปลนโรงภาษีเบ็ดเสร็จและทูลเรื่องจะทำโรง

ภาษี พระองค์เจ้าสวัสดิเฝ้าการงหนังสือราชการ เวลา ๔ โมงเศษ เสด็จขึ้น

เวลายามเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่าน บอกพระยาวิเศษฤๅไชยว่าขุนด่านบางขนาก ขุนคำจัดจีนพาลอำเภอ นำตัวหลงจู๊ทวนกับจีนมีชื่อ ๘ คนกับเรือมาส่ง หลงจู๊ทวนฟ้องว่าจีน ๑๐ คน หนีภาษี จึงได้พานายด่านกับอำเภอจีนไปจับจีน ๑๐ คนที่ศาลเจ้า จีนในเรือโดดหนีไปบ้าง เจ้าภาษีนายด่านนายอำเภอค้นได้ฝิ่นหลายตลับซึ่งจีนเหล่านี้บรรทุกมา ได้ให้กรมการตรวจค้นในเรือจีนได้ฝิ่นอีกซึ่งลักออกมา และได้เหล็กตราพิมพ์ทำเงินแดงและตะกั่วซึ่งทำเป็นพดด้วงไว้บ้าง ได้เอาตัวจีนใจจีผู้เป็นนายเรือกับจีนในเรือมาถาม ให้การไม่รับกลับหาว่าเจ้าภาษีฆ่าจีนพวกตาย ๔ คน รับสั่งว่าให้ไต่สวนก่อนความยังไม่กระจ่าง เสด็จประทับในออฟฟิศรับสั่งกับกรมหมื่น เทวะวงศ์ และมิสเตอร์เดวิ-ซอน เฝ้าทูลขอเงินค่าใช้ค่าที่อยู่ที่กลับมาจากทำการโทรเลข เสด็จกลับไปประทับห้องซิตติงรูมจนเวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

พระองค์เจ้าจิตรเจริญ ถวายความเห็น ว่าด้วย ออฟฟิตเซอร์ทหารมหาดเล็กที่ได้รับพระราชทานเงินเดือนเต็มอัตราแต่ไม่ได้รับการเต็ม จัดเอาผู้ที่หมั่นหนักภักดีพอจะรับราชการได้ให้ได้รับราชการแข็งแรงขึ้น ผู้ที่เกียจคร้านเอาเปรียบราชการหรือไม่มีคุณวิชาก็ยกถอนให้ไปรับ ราชการอื่น หรืออยู่ ในตำแหน่ง เดิม ของคนเหล่านั้น

หนังสือพระนายไวยว่ามิสเตอร์ลุยซ์กัปตันทหารม้ายื่นหนังสือฉะบับ ๑ ว่าแขลูกสาวมิสเตอร์นอกซ์ มีความ รักใคร่กันอยากแต่งงานแต่เกรงพระราชอาญา ถ้าทรงพระกรุณาโปรดแล้ว จึงจะแต่งงาน

หนังสือพระองค์สวัสดิถึงพระนายไวย เรื่องมิสเตอร์ลุยซ์จะขอแต่งงานกับแขลูกสาวมิสเตอร์นอกซ์นั้นไม่มีความรังเกียจอย่างไร ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอนุญาตให้แต่ง

หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ถึงพระองค์สวัสดิ์ ส่งหนังสือกงสุลสยามสิงคโปร์กงสุลสยามนิวยอร์ค กงสุลสยาม ๒ ฉะบับ เยเนอราลแกรนฉะบับ ๑ รวม ๓ ฉะบับ

หนังสือพระยาอัศฎงศ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ว่าวันที่ ๒๖-๒๗ ออคัศตภูเขาไฟเกิด ที่เกาะตระกะตะวา แตก ทำลาย ดัง สนั่นไปทั่วได้ยินไปไกลเหลือประมาณ ที่เมืองเปตาเวียซึ่งห่างถึง ๘๐ ไมล์ ในเวลานั้นมืดไปหมดเวลากลางวันต้องจุดไฟก๊าส และมีละอองเท่าไฟทั่วไปทั้งนั้น น้ำในทะเลเป็นคลื่นใหญ่ทำลายบ้านเมืองสูญไป ๓ เมือง เกาะตระกะตะวานั้นก็จมหายไป ที่เหล่านี้เป็นทะเลไปทั้งสิ้น และว่าในที่เหล่านั้นได้เกิดวอลเกโน คือภูเขาไฟอีก ๑๖ ตำบล และว่าวันที่ ๑๒ เดือนออคัสตเกิดเพลิงใหญ่ไหม้เมืองตรังกานูหมดสิ้น ราษฎรตายในไฟ ๑๗ คน

หนังสือกงสุลสยามกรุงนิวยอร์คส่งหนังสือเยเนอราลแกรนถึงกอมมิสชันเนอการนาเมืองนิวยอร์คว่าด้วยการที่มีหนังสือเข้ามา

กรุงสยามขอให้ตั้งลิกเกล์เป็นกงสุลสยามนั้น เพราะไม่รู้ว่าคอเวอนแมนต์สยามได้ตั้ง กงสุลสยามขอให้ ตั้ง ลิกเกล์เป็นกงสุลสยามนั้น เพราะไม่รู้ว่าคอเวอนแมนต์สยามได้ตั้งกงสุลสยามซึ่งเป็นบิดาภรรยาของกอมมิสชันเนอการนา ถ้ารู้แล้วจะไม่มีหนังสือมาเลย ใช่จะคิดให้ถอดมิสเตอร์สมิทนั้นหาไม่

หนังสือพระองค์สวัสดิตอบเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่าให้มีหนังสือตอบกงสุลสยามเมืองนิวยอร์คว่าการที่จะตั้งลิกเกล์เป็นกงสุลสยามนั้นไม่ได้เป็นการตกลงเลย

หนังสือสมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุวงศ์ว่าจะส่งเงินค่าโทรเลขไปยังเมืองไซ่ง่อนและอื่น ๆ จะให้กงสุลสยามส่งนั้นจะให้กรมท่าบังคับหรืออย่างไร

หนังสือพระองค์สวัสดิ ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ส่ง ร่างตอบนิวแมนต์ที่แนะนำให้แสดงความไมตรีตามเกาวแมนต์อังกฤษที่ขอให้ยอมคอนเซกชั่น ให้กำปนีโทรเลขอังกฤษนั้นไม่ได้ และว่าเมื่อคอเวอนแมนต์อังกฤษได้พิจารณาแล้ว คงจะเห็นเหตุอันสมควรที่เกาวแมนต์สยามไม่รับนั้น

พระราชหัตถ์ ถึง สมเด็จ กรมพระว่าด้วย วัด เชตุพน ชำรุดให้ปรึกษาเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ควรซ่อมก็ทำเสีย

พระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุวงศ์ ว่านายประจนอยู่ในกรมทหารมหาดเล็กไม่ได้ทำการ ถ้าจะเอาไปไว้กรมโทรเลขไปรษณีย์ได้บ้างก็ให้เอาไป

พระราชหัตถ์ถึงกรมหมื่นภูธเรศร ว่าการเฉลิมพระชนม์พรรษาจะแจกเงินพระราชทานคนแก่ ๑๐๙๕๗ คนให้คิดแบ่ง ๓ วัน พระราชทานทั้งข้างหน้าข้างใน

พระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระที่ว่าด้วยพบกับนิวแมนต์ตกลงเรื่อง มองยินตลกนั้นได้ทราบแล้ว และให้ตรวจฟ้องแล้ว มีตราถามขึ้นไป เรื่องมองบันดอเป็นตกลง เรื่องมองคุณะต้องเรียกสัญญาทำป่าไม้มาดูก่อน เรื่องนายแก้วที่ยอมว่าไม่เป็นสัปเยกต์นั้นจะถือแต่พูดไม่ได้ ต้องมีหนังสือและจะยอมให้เมียมองคุณะว่าแทนก็ไม่ได้ และให้มีหนังสือถามเมืองเถินด้วย

วันที่ ๗ ๆ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ด้วยวันนี้เป็นวันประชุม ท่านผู้ที่มาเฝ้าในที่ประชุมวันนี้ สมเด็จกรมพระบำราบปรปักษ์ สมเด็จกรมหลวงจักรพรรดิ สมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุวงศ์ กรมหมื่นพิชิต กรมหมื่นภูธเรศร กรมหมื่นพรหม กรมหมื่นศิริธัช เจ้าพระยาภาณุวงศ์ เจ้าพระยาพลเทพ เจ้าพระยามหินทร์ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์

เจ้าพระยาภาณุวงศ์กราบทูลเรื่องอั้งยี่เมืองนครชัยศรี ที่จับได้ ๔ คน ถามรับว่าจีนล่อค้อจีนแก้วหัวหน้าอั้งยี่ใช้ให้มาแย่งชิงที่ตราง ได้เอาตัวจีนล่อค้อจีนแก้วมาถามรับได้ส่งเข้ามากรุงเทพฯ รับสั่งกับสมเด็จกรมพระและเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์เรื่องวัดเชตุพน

ชำรุด สมเด็จกรมพระทูลว่าพระยาศรีบอกมาว่าช้างสำคัญมาถึงนครจำปาศักดิ์ส่งขนหางและตัวอย่างลงมาด้วย และทูลเรื่องลาวส่งลูกหนี้ให้ต้องสู่เร่งเงินเอง สมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุ์เรื่องเงินค่าเตเลแกรมเมืองไซ่ง่อน และเรื่องส่งหนังสือไปรษณีย์ แล้วถวายหนังสือเจ้าพระยามหินทร์ฟ้องว่า ถูกหนังสือค่าส่งทางไปรษณีย์ ทรงเล่าเรื่องเมืองลองและเรื่องเจ้านครลำปางไม่ฟังบังคับกรุงเทพฯ จะให้พระพรหมบริรักษ์ไปจัดการ เสด็จขึ้นจากประชุมไปประทับห้องซิตติงรูม พระยาศรีสุนทรถวายสัญญาบัตรทรงเซ็นพระราชหัตถ์ ๓ ฉะบับ แล้วพระนายศรีถวายหนังสือว่าด้วยหลวงบันเทาเมืองกาญจนบุรีนำขุนสมบัติกองส่วยทองเมืองกาญจนบุรีมาแจ้งความว่า ได้พบบ่อแร่ดีบุกอยู่ในลำห้วยดาเพ็ชรริลำริปอกแขวงเมืองท่าขนุนกับเมืองท้องผาภูมิ และได้พบถ่านศิลาที่คุ้งรอบช้างแขวงไทรโยค ได้ให้มิสเตอร์เยรนึกปตันตรวจว่ามีเนื้อเงินปนอยู่จะขอให้ออกไปตรวจ ได้นำแร่ดีบุกถวายด้วย เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จออก ขุนนางพระศรีเสนาอ่านบอกราชวงศ์ผู้ว่าที่ราชบุตรเมืองแสนเมืองจันเมืองนครพนม ฉะบับ ๑ ถวายพระราชกุศลทำการสมโภชร้อยปี ฉะบับ ๑ ถวายพระราชกุศลเผาศพพระพนมนัครา ฉะบับ ๑ ว่านายร้อยคำจับอ้ายทิพคำมาอายัดว่าเป็นลูกหนี้ ถามอ้ายทิพคำรับเอาตัวจำเร่งเงินอ้ายทิพคำแหกตรางหนีไป และว่าหลวงสวัสดิ์อุดมไม่ส่งเงินส่วยและขัดแข็งไม่อ่อนน้อมต่อกรมการท้าวเพีย

พระนรินทร์ อ่านบอกพระอร่ามบริรักษ์ปลัดเมืองกาญจนบุรี รายงานน้ำฝนต้นข้าว

พระไพรัช อ่านบอกพระสุธรรมไมตรี จมื่นราชามาตย์ กรมการเมืองนครชัยศรี ว่าได้ถามอ้ายจีน ๔ คนที่จับได้ให้การซัดจีนล่อค้อจีนแก้วจีนมั่น หัวหน้าอั้งยี่ว่าใช้ให้เข้ามาแย่งชิงคนในตราง ได้เอาตัวจีนล่อค้อจีนแก้วมาถามรับเป็นสัตย์ แต่จีนมั่นนั้นป่วยหนักมาไม่ได้ ข้าหลวงได้ลงพระราชอาญาจีน ๔ คน ลงพระราชอาญาคนละ ๒ ยก แล้วได้ให้กรมการทหารคุมตัวจีนล่อค้อ จีนแก้ว จีน ๔ คนเข้ามาส่ง

แล้วพระราชทานสัญญาบัตร หลวงเพ็ชรสงครามยกระบัตรเป็นพระศรีสุนทรเทพปลัดซ้ายเมืองอุทัยธานี นายกลิ่นมหาดเล็กเป็นหลวงราชานุกิจผู้ช่วยเมืองไชยา จีนฮวดข้าหลวงเดิมเป็นหลวงจิตรจำนงวานิช แล้วจมื่นทิพรักษา จ่าแผลง ถวายคำสอบถาม ๒ ฉะบับ เสด็จขึ้นในออฟฟิศประเดี๋ยวหนึ่ง เสด็จไปประทับห้องซิตติงรูมทรงเครื่องใหญ่ ๔ ทุ่มเสด็จขึ้น

ทรงพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุวงศ์ส่งหนังสือมิสเตอร์เดวิซอนริโปตระยะทางโทรเลขฉะบับ ๑ ขอเงินค่าใช้จ้างคนและค่าที่อยู่ฉะบับ ๑ ไป การรักษาสายนั้นให้ปรึกษาเจ้าพระยาสุรวงศ์ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ให้ตกลง เรื่องเงินค่าใช้ลูกจ้างนั้นถ้ายังไม่ได้คิดควรให้เท่ากัปตันถอฟตัส ค่าที่อยู่นั้นไม่ควรให้ เพราะเดวิซอนเงินเดือนมากทำการน้อย และการครั้งนี้เป็นการแก้ตัวอยู่ด้วย

บอกพระยาศรีสิงหเทพ ว่าวัน ๑๗ ค่ำ ขุนสง่าพระกำแหงคุมช้างเผือกมาถึงฝั่งโขง เจ้านครจำปาศักดิ์ พระยาศรีพร้อมกันรับช้างเดินมาถึงเมืองนครจำปาศักดิ์วัน ๒๙ ค่ำ จัดการสมโภชเข้าโรง วัดชันสูตรสูง ๒ ศอก ๔ นิ้ว สีตัวสีขนดีกว่าพระเสวตรสกลวโรภาศ ฉะบับ ๑ ว่าเจ้านครจำปาศักดิ์ได้ยื่นบัญชีเลขเมืองนครจำปาศักดิ์และเมืองขึ้นคงรับราชการ ๒๐๔ เสียส่วย ๔๔๙๓ จำหน่าย ๑๓๕๒ และว่าท้าวแทงผู้ช่วยเมืองสูตรนครได้น้องปะตงทูเปนภรรยาคุมช้างเผือกลงมาด้วย แจ้งความว่าเห็นม้าผ่านขาวเปนริ้วหางเปนภู่เหมือนหางกวางสูง ๒ ศอก ๗ นิ้วที่บ้านแม่ปายข่าระแด และเจ้านครจำปาศักดิ์ขอให้พระยาศรีมีหนังสือห้ามเมืองแสนปางศรีธันดร เชียงแตงอย่าให้รบกวนข่าระแด ม้านั้นเจ้าจำปาศักดิ์จะไปเอามาให้ได้ ฉะบับ ๑ ว่าพระรัตนโกษาว่าพระยากุขันส่งหลวงเสมียนตราซึ่งเปนนายประกันหลวงปลัดผู้กู้เงินซางซื่อตองสู่เร่งเงิน พระยาศรีมีหนังสือไปให้ส่งเจ้าหนี้ลูกหนี้มาแล้ว ท้าวปัญญาบอกมาว่าพระยากุขันตาย และว่าหลวงเทพสงครามขัดแข็งไม่ส่ง พระยาศรีได้มีหนังสือไปอีก

หนังสือพระยาศรีสุนทรขอพระราชทานยืมเงินเดือนก่อน ๘ เดือน ๖ ชั่ง จะไปทำโต๊ะทองใช้ที่พระราชทานซึ่งผู้ร้ายลักไป ฉะบับ ๑ ขอขุนวิทยาเปนขุนมหาสิทธิ นายชำนิเปนขุนพิพิธอักษรพรรณ

พระราชหัตถ์สั่งเจ้าพนักงานพระคลังทองให้จ่ายโต๊ะทองสำหรับยศให้พระยาศรีสุนทรยืมใช้ก่อน

สำเนาบอกพระสุธรรมไมตรี จมื่นราชามาตย์ กรมการเมืองนครชัยศรี ว่าด้วยทหารออกไปและลงพระอาญาจีน ๔ คน และส่งตัวจีนหัวหน้า จีนอั้งยี่ ๔ คน และคำสารภาพเข้ามา

หนังสือกรมหมื่นประจักษ์ว่าเจ้าภาษีเรือที่พระโขนงจับเรือทหาร ซึ่งกลับไปจากราชการได้ขอหนังสือพระองค์ขจรและหนังสือเจ้าภาษีใหญ่ออกไป แต่หนังสือเจ้าภาษีมีว่าถ้าพบเรือไม่มีสินค้าสักข้อมือตราจักรแล้วอย่าให้จับไว้ ท่านเห็นว่าถ้าราษฎรไม่ได้สักไม่มีสินค้าเจ้าภาษีก็คงจับไว้ได้ความยากแค้น

พระราชหัตถ์สั่งว่า เจ้าภาษีเรือนี่วุ่นวายคุมเหงราษฎรนักให้ตั้งตระลาการชำระเอาโทษเสีย

วัน ๑๗๑๐ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

วันนี้ไม่มีราชการอะไรไม่ได้เสด็จออก สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ เจ้าฟ้าพาหุรัตนมณีมัย เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เสด็จวังพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรประการ ในการทำบุญแซยิดคุณท้าวทองพยศ คุณยายกรมหมื่นเทวะวงศ์

หนังสือสมเด็จกรมพระส่งคำให้การขุนสมานจีนประชา ซึ่งกรมหมื่นภูธเรศว่าล่วงเข้ามาจับคนถึงกรุงเทพ ฯ และยื่นเรื่องราว

สารภาพฉะบับ ๑ เข้ามาด้วย ในเรื่องราวสารภาพว่าผู้ร้ายลัก กระบือไป ตัวมาเที่ยวติดตามพบเข้าจึงจับตัวไว้ มีความผิด ที่ไม่ได้บอกอำเภอก่อน คำให้การก็เหมือนกับเรื่องราวสารภาพ นั้นเอง

พระราชหัตถ์พระราชทานที่บ้านจีนเลงอานซึ่งทรงพระกรุณา โปรดให้ซื้อไว้ราคา ๑๓๐ ชั่ง

เงินพระคลังข้างที่ พระราชทานเป็นสิทธิ์แก่พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้ายุคลทิฆัมพร

วัน ๒ ๆ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาบ่าย ๓ โมงเสด็จออก พระยารัตนโกษาเฝ้าเรื่องเพ็ชร ที่จะทำตุ้มหูและเอาตัวอย่างมาถวายด้วย พระยามหามนตรีเฝ้า ถวายสีชมภูต่าง ๆ มีอ่อนแก่เป็นต้น ถวายทอดพระเนตรเป็น ตัวอย่างที่จะทำเรือพระที่นั่งเอนกชาติภุชงค์ พระยามนตรีสุริยวงศ์ เรื่องม่านเรือพระที่นั่งเอนกชาติภุชงค์ พระนายศรีหลวงฤทธินาย เวร ถวายหนังสือนำริโปตหลวงนายฤทธิ์ เรื่องขุนอมราเอา เงิน ๔ ชั่งมาบนให้ปล่อยบุตรหมู่ทหาร และนำเอาเงิน ๔ ชั่งเข้า มาถวายด้วย

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษวันนี้เห็นพระอาทิตย์เมื่อจวนจะอัษฎงค์ มีสีเขียวดุจไข่กาเขียวอ่อน แต่มีผู้กล่าวว่าได้เห็นเขียวแต่เวลา วานนี้แล้ว สีเขียวอยู่จนเวลาค่ำแต่สีอ่อนลง

เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอก พระยาประทุมเทวาเมืองหนองคาย ส่งเงินแทนส่วยทองคำเมืองภูเวียง เงิน ๑๒ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง ฉะบับ ๑ ว่า พระศรีธงไชยเจ้าเมืองภูเวียงตาย ขอพระราชทานหีบศิลาหน้าเพลิงส่งเครื่องยศคืน บอกยกระบัตรผู้ว่าที่พระอร่ามรณวิชิตปลัดเมืองนครนายกรายงานน้ำฝนต้นข้าว

วันนี้โปรดพระราชทานอินสตรักชัน หรือ พระบรมราโชวาท แก่พระพรหมบริรักษ์ ซึ่งจะขึ้นไปราชการเมืองนครลำปาง อินสตรักชันมีความคล้ายกับที่พระราชทานด้วยพระโอษฐ์ วันจันทร์ขึ้น ๒ ค่ำเดือน ๑๐ เสด็จขึ้นประทับในออฟพิศครู่ ๑ เสด็จไปประทับห้องซิตติงรูม เสด็จขึ้น ๔ ทุ่มเศษ

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระ ว่าความขุนสมานจีนประชา ความผิดที่จับคนในแขวงกรุงเทพ ฯ จะทรงตัดสินก็ได้ หรือจะส่งไปว่าที่กรมพระนครบาลทีเดียวก็ได้

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระ ว่าพระยามหามนตรีทูลว่าโรงเรือบางกอกน้อยซุดโซมมากกลัวจะพังทับเรือพระที่นั่ง ขอเสา ๕ วา ๕ กำ ๒๐๐ ต้น ซ่อมแซมโรงเรือ

หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ถึงพระองค์สวัสดิ ส่งหนังสือกงสุลออสเตรีย ว่ากอนซีซาลูศก็ได้รับตำแหน่งเป็นแอนวอยเอกษตราออดินารีมินิสเตอเปลนิโปเตนฉารีจะมาถึงใน ๓ วัน

หนังสือกรมหมื่นภูธเรศรว่า จีนซำเหลาหลวงบาลเบิกบุรีรัตน เจ้าสัวหวยเชือดคอตาย

หนังสือพระองค์สวัสดิถามกรมหมื่นภูธเรศรว่า ซึ่งจดหมายถวายว่า จีนซำเหลาหลวงบาลเบิกบุรีรัตนเชือดคอตายนั้นทรงสงสัยว่าจะเป็นจีนซำเหลา หรือจีนพุ่ง ซึ่งรับสัญญาบัตรเป็นหลวงบาลเบิกบุรีรัตน ด้วยจีนซำเหลาไม่ใช่หลวงบาล

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยามหินทร์ ว่าพระนายไวยนำริโปตหลวงนายฤทธิ์กับเงิน ๔ ชั่งมาว่า เดิมนายปั้ง นายจัน นายปั้นเป็นคนบิดได้เอานายปั้งจำเร่งแล้วขอประกันไป ภายหลังขุนอมราได้เอาเงิน ๔ ชั่งมาเดิน หลวงนายฤทธิ์ว่าพระยารองเมืองขอให้นายปั้งพ้นจากทหาร เป็นการผิดให้ค้นแบบแผนกฎหมายวางมา

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ให้มีตราเร่งข้าหลวงเมืองนครชัยศรีเร่งชำระโดยเร็ว

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระ ว่าพระยาคทาธรมีโทรเลขถึงสมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุ์ว่าพระยาศรีมาถึงเมืองพนมศกจะยกถึงกระบิลวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๐ ตราที่มีไปนั้นเห็นจะไม่ทันกันจะคิดอย่างใหม่ให้ส่งสำเนาเข้ามาจะได้คิดจัดการ

หนังสือ สมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุ์ ๕ ฉะบับ ๆ ที่ ๑ ว่าด้วยนายประจนจะโปรดให้ยกไปกรมโทรเลขไปรษณีย์นั้น จะโปรดให้คงชื่ออยู่ดังนั้น หรือจะเรียกนายชื่น และเงินเดือนนั้นจะ

โปรดเท่าไร นายประจนถ้าใช้วิ่งเต้นดีเท่าปลัดกรมโทรเลขควรมีตำแหน่งในโทรเลข หรือไปรษณีย์

พระราชหัตถ์ตอบว่า กรมโทรเลขไปรษณีย์นั้นเจ้ากรมปลัดให้รวมกันรับการ ๒ ฝ่าย เพราะออฟฟิศรวมกัน นายประจนให้เป็นปลัดซ้ายเงินเดือนคงอยู่ ถึงทำการไม่ได้ก็ใช้เป็นเจ้ากรมปลัดกรมวิ่งเต้นได้

ฉะบับที่ ๒ เรื่องจะส่งเงินค่าโทรเลขเมืองไซ่ง่อนและเมืองอื่น ๆ ส่งร่างหนังสือ และร่างโทรเลขถึงกงสุลสยามเมืองไซ่ง่อน ร่างหนังสือสมเด็จกรมหลวงถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ให้สั่งกงสุลสยามเมืองไซ่ง่อนให้ใช้เงินค่าโทรเลขแก่พนักงานโทรเลขฝรั่งเศสโดยเร็ว แล้วให้ดรอบิลส่งเข้ามารับเงินตามเคย ส่งร่างเตเลแกรมเจ้าพระยาภาณุวงศ์บังคับกงสุลสยามไซ่ง่อนด้วย

พระราชหัตถ์ตอบว่าชอบแล้ว

ฉะบับที่ ๓ ตอบพระราชหัตถ์เรื่องเดวินซอนขอเงินค่าจ้างคนใช้และค่าที่อยู่ และยื่นริโปตการที่จะรักษาสาย ๆ นั้นจะได้ปรึกษาเจ้าพระยาสุรวงศ์ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ให้ตกลงว่าจะรักษาอย่างไร แต่ที่ขอเงินค่าจ้างคนนั้น ถ้าเป็นเวลาทำการควรจะให้ เงินค่าที่อยู่นั้นไม่ควรให้ตามพระราชดำริ และได้ชี้แจงแต่เมื่อจะไปแล้วว่าที่ทำการสายเคเบอลในหน้าที่ของอินเยอเนีย ครั้งก่อนนั้นทำลายพระราชทรัพย์เสียถึง ๑๐๐ ชั่งควรจะไล่เสียแต่จะให้ทำการแก้ตัวก่อนจะยกว่าคราวนี้ทำดีไม่ได้ และได้ทราบว่าทำการเหลวไหลสาย

ขาดเสียบ่อย ๆ คิดจะไล่มานานแล้วแต่เห็นว่าจะเป็นทางพูดว่าจ้างฝรั่งเศสจึงไล่อังกฤษไป จะรอไว้เมื่อจ้างคนอังกฤษได้จึงจะไล่

พระราชหัตถ์ตอบชอบแล้วให้พูดชี้แจงกับเดวิซอนเสียตามที่ตกลงกัน

ฉะบับที่ ๔ ว่าหม่อมแดงบอกมาตามสายโทรเลขกรุงเก่าว่าทำ การ พาด สายโทรเลข แต่บางปะอินถึง วังจันทร เกษมเสร็จแล้ว วัน ๗ ๆ ๑๐ ค่ำ ได้สวดมนต์รุ่งขึ้นเลี้ยงพระเปิดโทรเลขเสร็จแล้วได้จัดเสมียนให้ขึ้นไปประจำการอยู่

พระราชหัตถ์ ตอบกลัวจะไม่ มี ใคร บอกอะไรเสมียน จะไปเก้ออยู่ แต่ไม่ทรงทายต้องดูก่อน

ฉะบับที่ ๕ ว่าเมอะซิเออร์เบเทอเลียทำความเห็นยื่นเรื่องสเตชั่นโทรเลขซึ่งจะตั้งที่เมืองศรีโสภณนั้นเดิมไม่ได้พาดสาย ถ้าจะตั้งต้องทำสายแวะเข้าไปทางไกล ๘ ไมล์ เวลาน้ำมากจะต้องรอไปแล้งจะขอตั้งที่เมืองมงคลบุรีก่อน แล้วจะต่อกิ่งไปศรีโสภณเพราะไปเมืองต่าง ๆ ได้

พระราชหัตถ์ ตอบว่าที่เมือง มงคลบุรีก็ ไม่ต้องการอันใด นักถึงจะรอไปก็ไม่เสียประโยชน์อะไร เมื่อสั่งการแล้วก็เป็นใช้ได้

วันที่ ๓ ๑๐ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาบ่าย ๓ โมง เสด็จประทับห้องชิตติงรูมตามเคย กรม

หมื่นพิชิตเผ้าถวายร่างตราเมืองพระตะบอง เรื่อง ทะเลสาปที่ได้ทำสัญญากับฝรั่งเศส กรมหมื่นศิริธัชถวายฎีกาของราษฎรทรงเซ็น ๖ ฉะบับ พระองค์สวัสดิเฝ้าทรงหนังสือราชการเวลา ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกพระยาพิสุทธิธรรมธาดา ขอตัดไม้สีสุกภายีทำพระราชวังและพลบพลารับเสด็จที่จะเสด็จพระราชดำเนินเมืองลพบุรีนั้น

พระนรินทร์ อ่าน บอกพระอร่ามรักษา ปลัด เมือง กาญจนบุรีส่งเงินค่านาปีมะเส็งตรีศก ๒๙ ชั่ง ๑๖ ตำลึง ๒ สลึง ฉะบับ ๑ ขอเบิกเงินค่าข้าวและอื่น ๆ ซึ่งจ่ายให้ข้าหลวงทำการโทรเลขตั้งแต่โป่งสะแกจนกาญจนบุรี แล้วเสด็จขึ้นประทับในออฟฟิศประเดี๋ยวเสด็จขึ้นข้างในไม่ได้ทรงอะไรอีก

วันนี้พระนางเธอพระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี เสด็จวังกรมหมื่นเทวะวงศ์วโรประการในการทำบุญ

สมเด็จกรมพระตอบพระราชหัตถ์เรื่องพระยามหามนตรี ขอเสาทำโรงเรือนั้น เสาเหลือทำโทรเลขมี ๘๐-๙๐ ต้นเท่านั้นไม่ถึง ๒๐๐ ต้น จะตรวจดูถ้าไม่พอจะต้องเกณฑ์หัวเมืองจะต้องช้าไป และเจ้าพระยาสุรวงศ์มาทูลว่า โรงเรือในกรมกลาโหมที่คลองมหานาคชำรุดหักลงทับเรือไชยเหินหาว ไชยหลาวทอง หักสองลำ ถูกเรืออสุรวายุภักษ์อายาวิเศษขวาแตกหักอีกลำหนึ่ง ได้ตกลงกับเจ้าพระยาสุรวงศ์จะรับทำแต่ขอให้เจ้าของเรือเป็นนายงาน และ

เรื่องขุนสมานจีนประชานั้น ได้ส่งเรื่องความไปที่กรมหมื่นภูธเรศร

หนังสือกรมหมื่นภูธเรศรถึงพระองค์สวัสดิตอบที่ถามว่า จีนซำเหลาหรือจีนพุ้งหลวง บาลเบิก บุรรัตนเชือด คอตายนั้นเรียกผิดไป ที่แทงคอตายนั้นจีนซำเหลาผู้ทำอากรหวย

หนังสือกรมหมื่น ประจักษ์ ว่าพระยานรรัตน์ นายสรพลชำระไพร่หลวงส่วยล้อมวังส่งมาเป็นทหารคราวนี้ ๔๙ คน เลขสมัครใหม่ ๒๗ คน

หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ว่าด้วยเรื่องจีนล่อค้อ จีนแก้วจีนอั้งยี่ ๔ คน ซึ่งกลับคำว่าซึ่งรับกับข้าหลวงเมืองนครชัยศรีเพราะต้องรับโดยความบีบคั้นนั้นได้พิจารณาแล้ว เห็นว่ารับโดยชื่นตา ข้าหลวงมิได้บังคับบีบคั้นอะไร ถึงจะพูดกลับคำอย่างไรก็อยู่ในความผิดที่ถืออาวุธเข้ามาที่ข้าหลวงพัก

หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ถึงพระองค์สวัสดิส่งหนังสือกงสุลสยามเมืองเวียนนาส่งบัญชีเงินค่าใช้สอยนักเรียน ๓ คน หนังสือพระองค์สวัสดิว่าโปรดให้ตอบไปว่า เงินรายนี้สมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุวงศ์เป็นผู้ส่ง

หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ถึงพระองค์สวัสดิส่งหนังสือวอนเกรงกี ผู้ว่าการกงสุลสเปญ ขอเฝ้าถวายพระราชศาส์นกรุงสเปญบอกการวิวาหมงคลของปรินเซสดอนามาเรียดิลาบาศ พระเจ้าน้องนางกับปรินซ์ลุยซ์แฟนันโด เมืองบาวาเรีย

โปรดให้พระองค์สวัสดิตอบไปให้นัดวันเฝ้า วัน ๕ ๑๒ฯ ๑๐ ค่ำ เวลาบ่าย ๔ โมง

หนังสือเจ้าพระยามหินทร์ส่งคำปรึกษาสัสดีเรื่อง ความหลวงนายฤทธิหาว่าขุนอมราเอาเงินมาบนให้ปล่อยหมู่ทหาร แต่ความเห็นของเจ้าพระยามหินทร์นั้นเห็นว่าขุนอมรายังไม่ได้ให้การ จะเท็จจริงอย่างไรไม่แจ้ง ถ้าจริงแล้วขุนอมรามีความผิดเหมือนคำปรึกษาสัสดี วางบทความขุนอมรา ซึ่งหลวงนายฤทธิหาว่าเอาเงินไปบนให้ปล่อยลูกหมู่ทหารนั้น ถ้าความจริงแล้ว ต้องบทที่เบียดบังลูกหมู่ไพร่หลวงโทษตามพระราชกำหนดกฎ ๖ สถาน คือให้ ฆ่า ตี ขึ้นขาอย่าง ตระเวน จำตรุ ๓ เดือน ถอดเป็นไพร่

เรื่องราวของแล่ห์อาวุธร้องว่า ทหารเอาขุนอมราไปขังจะเร่งเอาหมู่ทหาร ซึ่งหลวงนายฤทธิให้ประกันและหาว่าขุนอมราเอาเงินมาบนให้ปล่อยนั้นตัวก็ไม่ได้รับไป ไม่ได้เอาเงินมาบน เป็นแต่พระยารองเมืองวานให้เอาเงิน ๔ ชั่ง มาให้หลวงนายฤทธิช่วยคนแทนตัวนายมีงหมู่ทหารเท่านั้น

มีพระราชหัตถ์ให้กรมหมื่นพิชิต ชำระความ เรื่องขุนอมรานี้แล้วให้ทำคำตัดสินถวาย

วัน ๔ ๑๑ฯ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลากลางวันไม่ได้เสด็จออก เวลากลางวันนี้พระราชทานเพลิงและของไทยทานศพพระยาพิพัฒนโกษาด้วย

เวลา ๒ ทุ่มเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกพระยาอ่างทองส่งเงินปี่จีนเมืองอ่างทองจำนวนปีมะเมียจัตวาศก ได้จีนคงเมือง ๗๐๕ จีนจร ๔๓ เรียกเงินได้ ๔๐ ชั่ง บอกพระพยุหาภิบาล เมืองพยุหคีรี ส่งเงินปี่จีนจำนวนปีมะเมียจัตวาศก ได้จีน ๑๑๑ เรียกเงินได้ ๕ ชั่ง ๑๒ ตำลึง ๓ บาท ๑ สลึง

พระนรินทร์อ่านบอกพระอร่ามรักษาปลัดเมืองกาญจนบุรี ๒ ฉะบับ ว่าด้วยเบิกจากแต่เจ้าภาษีขึ้นไปมุงสเตชั่น และที่พักข้าหลวงทำการโทรเลข แต่เขตต์แดนทวายถึงเมืองกาญจนบุรี ๒๐ ตำบล จากยังเหลืออยู่ ฉะบับ ๑ ขอเบิกเงินค่าจ้างช้างเกวียนให้ข้าหลวงทำการโทรเลข เงิน ๑๖ ชั่ง ๓ ตำลึง

พระไพรัชอ่านบอกพระสุธรรมไมตรี จมื่นราชามาตย์ กรมการเมืองนครชัยศรี ว่าด้วยชำระความผู้ปล้นรับเป็นสัตย์และว่าหนีเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ อยู่กับหลวงทวยหารบ้าง ฉะบับ ๑ ว่าได้ให้กรมการยื่นริโปตความเมืองนครชัยศรี มีความ นครบาล ๒๗ แพ่งอาญา ๗๐ ได้ว่ากล่าวเปรียบให้แล้วกันไป ๒๐ เรื่อง เสด็จขึ้นในออฟฟิศ แล้วเสด็จไปประทับห้องซิตติงรูม ทรงเซ็นฎีกาของราษฎร ๔ ฉะบับ ทรงหนังสือราชการจนเวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

สมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุวงศวรเดช นำเรื่องราวพระโทรเลข ว่าด้วยนายเชยมหาดเล็กผู้บุตร รู้หนังสือไทยหนังสืออังกฤษ

พอจะรับราชการได้ จะขอให้เข้าช่วยราชการในโทรเลข ท่านเห็นชอบแล้ว

มีพระราชหัตถ์ตอบพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ไปรับราชการกรมโทรเลข

เจ้าพระยาภาณุวงศ์มีหนังสือถึงพระองค์สวัสดิส่งหนังสือนิวแมนต์ ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่ามีผู้มาฟ้องว่าคลูนิศเป็นหนี้หลายราย คลูนิศร้องว่ายังไม่มีเงิน แต่เงินทำพระที่นั่งใหม่ยังค้างมาก คลูนิศจะขอคิดดอกเบี้ยด้วย โปรดให้พระองค์สวัสดิมีจดหมายทูลถามสมเด็จกรมหลวง ว่าคลูนิศได้เงินช้าไปเพราะความผิดของคลูนิศเองไม่ใช่หรือ หนังสือนิวแมนต์อีกฉะบับ ๑ เตือนเรื่องความมองโอ โปรดให้มีหนังสือทูลถามสมเด็จกรมพระว่ากรมพิชิตนำคำตัดสินมาถวายหลายวันแล้ว ความค้างช้าอยู่ด้วยเหตุใด สมเด็จกรมพระตอบมาในตั๋วว่า ยังเขียนอยู่

หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์อีกฉะบับ ๑ ว่าด้วยการรับราชทูตออสเตรียจัดพร้อมแล้ว ยังขาดแต่คนพายเรือ อยากขอรับพระราชทานฝีพายหลวงจะไม่ต้องจ้าง

โปรดให้ตอบไปว่า ครั้งนี้ฝีพายมีมากโปรดพระราชทาน แต่ต่อไปอย่าให้ถือเป็นแบบอย่าง

วัน ๕ ๑๒ฯ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาบ่าย ๔ โมง เสด็จออกห้องดรอนิงรูมมีตำรวจมหาดเล็ก

ทหารเฝ้า เจ้าพนักงานกรมวังกรมท่านำมิสเตอร์วอนเกรงกีผู้ว่าการกงสุลสเปญ เข้าเฝ้าถวายพระราชศาส์นกรุงสเปญเจริญทางพระราชไมตรีมาแจ้งการวิวาหมงคลเจ้าหญิงเมืองสเปญกับเจ้าชายเมืองบาเวเรีย และกรมหมื่นพิชิตเฝ้ารับสั่งเรื่องอั้งยี่เมืองนครชัยศรี

เสด็จออกขุนนางไม่มีราชการอะไร พระราชทานตรามัณฑนาภรณ์ ม.ม. พระยาสุรินทรฤๅไชยผู้ว่าราชการเมืองเพ็ชรบุรี ซึ่งไปทำการโทรเลขทางเมืองกาญจนบุรี พระราชทานตราทิพยาภรณ์ ท.ช. หลวงอนุชิตพิทักษ์ ซึ่งไปทำการโทรเลขเมืองพระตะบอง แล้วโปรดพระราชทานตราทิพยาภรณ์ ท. ช. ให้พระนรินทร์มีตรานำส่งออกไปพระราชทานหลวงนราธิกรณ์ฤทธิ์ ซึ่งเป็นข้าหลวงเมืองตะวันตก ในการที่มีความชอบที่ไปทำการโทรเลขทางกาญจนบุรี แล้วเสด็จขึ้น เสด็จประทับห้องชิตติงรูมทรงฎีกาและหนังสือราชการ จนเวลา ๔ ทุ่มเสด็จขึ้น

สมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุวงศ์ มีหนังสือถึงพระองค์สวัสดิตอบว่า รายเงินคลูนิศที่ว่าค้างนี้ คลูนิศพึ่งยื่นบัญชีจึงเบิกช้าไป ครั้นเบิกไปแล้ว เตือนคลูนิศ ๆ ก็เชือนแชไปเอง

โปรดให้มีหนังสือบอกไปที่กรมท่า ว่าการที่คลูนิศว่าช้าไปจะคิดดอกเบี้ยนั้น ช้าเพราะคลูนิศพึ่งยื่นบัญชีเสร็จในเร็ว ๆ นี้

หนังสือสมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุวงศ์ร้องทุกข์ว่า ไม่มีใครเป็นผู้ช่วยการโทรเลข ขอรับพระราชทานให้ทราบว่าจะโปรดให้ใครทำการแทนในเวลาที่เจ็บและไม่อยู่

มีพระราชหัตถ์ตอบว่าให้ปรอโปสมาว่า เห็นผู้ใดควรจะรับราชการได้

หนังสือสมเด็จกรมหลวงอีกฉะบับ ๑ ว่าเจ้าพระยาสุรวงศ์ให้พระอนุรักษโยธานำพระยาเพ็ชรบุรี พระอร่ามรักษา ปลัดกาญจนบุรี พระศรีสวัสดิไปปรึกษาด้วยการรักษาสายโทรเลข ท่านทรงทำความเห็นไปยังเจ้าพระยาสุรวงศ์ จัดคนละว้าข่าสอุส่วยดีบุกส่วยฝางเป็น ๔ ผลัด ให้พระศรีสวัสดิควบคุมรับผิดชอบ

มีพระราชหัตถ์ตอบว่าการรักษาถ้าจัดดังนี้เป็นการชอบแล้ว

เจ้าพระยามหินทร์ถวายหนังสือกับคำให้การนายชิตมา ว่ากรมเมืองจับตัวนายชิตส่งไปว่าเป็นคนข้อมือขาว นายชิตให้การว่าพระชลธารมีประทวนตั้งให้เป็นที่ขุนภิบาลชลธี เป็นนายคลองเปรมประชากร เห็นว่าหนังสือประทวนจะถือเป็นหลักฐานไม่ได้จะเป็นช่องให้มูลนายบังคนข้อมือขาวไว้ ครั้นจะตัดสินว่าใช้ไม่ได้ก็จะเป็นล้างหนังสือราชการกรมอื่น ๆ ไป แต่เห็นว่าคนที่มีหนังสือประทวนดังนี้ ยังไม่ได้สักและรับหนังสือคุ้มสักแล้วขอตัดสินเป็นข้อมือขาว พระราชหัตถ์ตอบว่าชอบแล้ว ให้ถือเป็นพระราชบัญญัติสืบไป

เจ้าพระยาภาณุวงศ์มีหนังสือถึงพระองค์สวัสดิ ส่งหนังสือพระองค์เจ้าปฤศฎางค์ ว่าด้วยทำสัญญาสุรากับเบ็ลเยียม เดนมาร์คสวิเดน นอร์เวย์ แล้วเสร็จ โปรดให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์มีหนังสือสรรเสริญไป

เจ้าพระยาสุรวงศ์มีหนังสือนำบอกพระยาพิไชยสงครามว่าด้วยพบกับเซอยุโลเรสิเดนแปรัก และยังไม่ตกลงด้วยที่เขตต์แดน

วัน ๖ ๑๓ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกห้องซิตติงรูม พระวุฒิการเฝ้าถวายบัญชีพระ ซึ่งจะได้สวดมนต์ถวายเทศนาการเฉลิมพระชนม์พรรษาฉลองพระชันษา แล้วทูลว่าสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์อาพาธ โปรดให้พระองค์สวัสดิไปเยี่ยม พระยานรรัตน์เฝ้ารับสั่งเรื่องเครื่องแต่งพระองค์สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ กรมขุนบดินทร์เฝ้าทูลว่ากงสุลเยอรมันจะขอมานั่งชำระความ และตัดสินเรื่องกรมหมื่นราชศักดิ์กับอินเยอเนียสัปเยกต์เยอรมันเป็นความกันอ้างสัญญาข้อ ๔ โปรดให้เอาหนังสือกงสุลเยอรมันไปให้กรมหมื่นเทวะวงศ์ดู กรมหมื่นศิริธัชเฝ้าทรงเซ็นฎีการาษฎร ๓ ฉะบับเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเสด็จออกขุนนางพระนรินทร์อ่านบอกพระยาตรังกานูว่า วัน ๗ ๔ ค่ำ เวลากลางคืนเกิดเพลิงไหม้บ้านเรือนในเมืองเพลิงลุกลามมาไหม้บ้านเรือนพระยาตรังกานูศรีตะวันกรมการตึกดินสำหรับเมืองมีดินประมาณ ๓๐๐ หาบ ตึกพ่อค้านายห้างรวมประมาณ ๒๐๐๐ หลังเศษ ศรีตะวันกรรมการไพร่บ้านพลเมืองได้ความทุกข์ทนยากแค้นถึงสาหัส หนังสือรายามุดาฉะบับ ๑ ความเหมือนกัน

รับสั่งถามพระนรินทร์ว่า เจ้าพระยาสุรวงศ์ว่าอย่างไร กราบทูลว่าได้มีหนังสือส่งเงิน ๒๐๐๐ เหรียญ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดให้พระราชทานพระยาตรังกานูศรีตะวันกรมการไพร่บ้านพลเมืองออกไปแล้ว รับสั่งว่าให้เตลิคราฟสั่งออกไปถึงนายทวนให้จัดซื้อผ้าห่มนอนแจกราษฎร และให้พระนรินทร์ไปทูลสมเด็จกรมพระว่าธรรมเนียมข้าราชการในกรุงเทพ ฯ ถูกไฟไหม้เคยพระราชทานเงินเสื้อผ้า การคราวนี้ให้ทรงจัดเงินเสื้อผ้าสิ่งของตามควรแต่ให้เป็นชั้นและให้มากสักหน่อย พระราชทานพระยาตรังกานูและกรมการที่มีสัญญาบัตร ศรีตะวันกรมการที่ไม่มีสัญญาบัตรนั้นให้จัดผ้านุ่งผ้าตัดเสื้อออกไป ให้พระยาตรังกานูแจกและให้มีข้าหลวงเชิญท้องตราเอาของออกไปเยี่ยมเสียในเร็ว ๆ เสด็จขึ้นประทับในออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จไปประทับทรงหนังสือราชการในห้องชิดติงรูม เวลา ๔ ทุ่มเสด็จขึ้น

หนังสือกรมหมื่นประจักษ์นำเรื่องราวราษฎรมีชื่อ ๘ คน ๔ ฉะบับกล่าวโทษเจ้าภาษีเรือว่ากดขี่ข่มเหงได้ความเดือดร้อน

ทรงพระราชหัตถ์สั่งสมเด็จกรมพระให้พระองค์ขจรเป็นตระลาการชำระเจ้าภาษีเรือ แต่อย่าให้เรียกค่าธรรมเนียม เพราะราษฎรเป็นคนจนและให้แล้วโดยเร็วด้วย

เจ้าพระยาภาณุวงศ์มีหนังสือมาว่า เรือรบอังกฤษเข้ามาเยี่ยมกงสุลกัปตันโรบที่มาจะขอมาเฝ้า โปรดให้นัดไปให้มาเฝ้าวัน ๒ ฯ ๑ ๑๐ ค่ำ

เจ้าพระยามหินทร์ถวายหนังสือ ว่าด้วยนายหริ่งไพร่หลวงส่วยดินประสิวในพระราชวังบวรร้องสมัครเป็นทหารล้อมวัง ยังไม่เคยมีจะโปรดเกล้า ฯ ประการใดจะถือเป็นพระราชบัญญัติ

ห้างบิวลิงกัมปนีถวายเรื่องราว ว่าด้วยกรมหมื่นราชศักดิ์เป็นหนี้ ๓๔๐ ชั่งเศษ

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมหมื่นราชศักดิ์ว่า ถ้าเขาติดจริงให้ใช้เสีย ถ้าขัดข้องอย่างไรให้กราบทูล

วัน ๗ ๑๔ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง เป็นวันประชุมปรึกษาราชการ ท่านผู้ที่มาเฝ้าในที่ประชุมวันนี้ สมเด็จกรมพระบำราบปรปักษ์ สมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุวงศวรเดช กรมหมื่นพิชิตปรีชากร กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ กรมหมื่นศรีธัช เจ้าพระยาภาณุวงศ์ เจ้าพระยาพลเทพ เจ้าพระยามหินทร์ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์

รับสั่งกับเจ้าพระยาภาณุวงศ์ เรื่องตัดสินความจีนอั้งยี่ที่เข้ามาในที่ข้าหลวงพัก ณเมืองนครชัยศรี รับสั่งกับสมเด็จกรมหลวงเรื่องการที่จะรักษาสายโทรเลขทางทวายนั้นคิดดีแล้ว รับสั่งกับเจ้าพระยาภาณุวงศ์ เรื่องจะมีหนังสือส่งเงินไปพระราชทานคนยากเมืองยะวาซึ่งเกิดมหาภัยเดือดร้อนอย่างยิ่ง แล้วทรงเล่าเรื่องไฟไหม้เมืองตรังกานู ซึ่งพระยาตรังกานูบอกเข้ามานั้น

แล้วรับสั่งกับสมเด็จกรมพระ เรื่องเลขข้อมือสักเป็นไพร่หลวงวังหน้าร้องสมัครเป็นทหารล้อมวัง เสด็จขึ้นเวลาค่ำไม่ได้เสด็จออกอีก

เจ้าพระยาภาณุวงศ์ส่งหนังสือหลวงสยามานุเคราะห์ตอบที่ให้หาคนเป็นกงสุลในเมืองมรแมน เห็นว่ามิสเตอร์ตูเอมโลเดิมเป็นผู้เก็บเงินภาษีเมืองมรแมนพอจะเป็นได้

โปรดให้พระองค์สวัสดิตอบว่า การควรไม่ควรต้องเอามิสเตอร์เฟาล์เป็นประมาณ แต่ให้กงสุลเป็นธุระให้มากเหมือนกงสุลที่บ้นั่งจะดี พวกลาวจะได้ไปอาศัย

สมเด็จกรมพระส่งบอกพระยาศรี ๕ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าท้าวเพี้ยเมืองพิมูลฟ้องว่า เจ้าขึ้นไปอยู่อุบลข่มเหงราษฎร พระยาศรีถามเจ้าอุบล ๆ ว่า หม่อมราชวงศ์โฉมฉินลูกเจ้าสวัสดิ์ในสมเด็จพระเดชา เดินสารมาแล้วเสพสุราคบเพื่อนไล่ให้กลับมาบางกอกจึงหนีไปอยู่กับยาย มีโจทก์ฟ้องพระยาศรี ให้หลวงภักดีณรงค์ชำระ แล้วจำส่งลงมากรุงเทพ ฯ และส่งเงินส่วย ๓ จำนวน ๒๒๖ ชั่ง ๑ บาท จ่ายเงินเดือนทหาร ๒ ชั่ง ๓ ตำลึง ๓ บาท ให้พระจันทวงษาซึ่งเข้ามาพึ่งพระบารมี ๒ ชั่ง

อีกฉะบับ ๑ ว่าพระจันทวงษาเมืองหมอกพาครอบครัวหนีฮ่อเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ประมาณครอบครัว ๕๐๐ เศษ อีกฉะบับ ๑ ว่า แต่งกรมการขึ้นไปสืบจับมองยินตลกและได้ถามหลวงอุดมซึ่งมองยินตลกพักให้การว่า เป็นลูกหนี้มองยิน ๆ ได้

เอาเมืองแสนเมืองจันมาเร่งเงินที่เรียกลูกหนี้ของหลวงอุดมจริง มองยินเร่งได้ ๗ ชั่ง ๘ ตำลึง ๑ บาท มองยินเอา ๑ ชั่ง ๕ ตำลึง อีกฉะบับ ๑ ว่า เจ้านครจำปาศักดิ์ได้เอาช้างพลายให้ปตงทู ๔ ช้าง แล้วได้ตั้งเป็นนางปตงใหญ่และได้ทราบว่าข่าได้ช้างเนียมไว้ เจ้าจำปาศักดิ์แต่งคนขึ้นไปเอาแล้ว อีกฉะบับ ๑ ว่า พระยานครราชสีมาให้หลวงสวัสดิ์เชิญตราพระราชสีห์ไปชำระผู้ร้ายฆ่าร้อยนันตา เมืองอุบลเอาตัวธำมรงค์ปุยมาถาม ให้การมีหลักฐานจะเอาต้นซัดก็ไม่ได้ เจ้าพรหมจำหน่ายว่า หนี้ตัดสินให้ใช้เบี้ยปลุกตัว

บอกข้าหลวงภักดีณรงค์ความคล้าย ๆ กันกับพระยาศรี

วัน ๑ ๑๕ ๗ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาเช้าวันนี้เจ้าพนักงานจัดการพระราชกุศลตักบาตรน้ำผึ้งที่พระพุทธรัตนสถาน เชิญเสด็จเจ้านายซึ่งทรงพระผนวชและนิมนต์พระครูถานาเปรียญวัดบวรนิเวศเข้ามารับพระราชทานฉัน โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศเสด็จไปทรงประเคนและทรงบาตรน้ำผึ้ง แล้วพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการฝ่ายในตักบาตรน้ำผึ้ง โปรดให้มีเทศนาเรื่องที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุรับเภสัช ๕ อย่าง คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ในฤดูสารท เพื่อกันเสียซึ่งปิตขันทิกาพาธกัณฑ์ ๑

เวลาบ่าย ๕ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวีและพระนางเธอ อีกทั้งข้างในเสด็จออกทางประตูเถลงราชกิจไปประพาศพระราชอุทยานวังสราญรมย์ จนเวลาย่ำค่ำเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

กรมหมื่นราชศักดิ์ถวายหนังสือตอบพระราชหัตถ์ เรื่องเป็นหนี้ห้างบิวลิงกัมปนีเงินยังไม่มีที่จะใช้โดยเร็ว ขอผัดต่อเดือน ๓ จึงจะส่งให้เสร็จ มีพระราชหัตถ์ตอบไปว่าผัดช้านัก เขามาถวายฎีกาดังนี้เป็นการเคารพต่อราชตระกูล ถ้าไม่ทรงเป็นพระธุระแล้วเขาก็คงไปฟ้องทางกงสุล ก็คงต้องทรงเร่งดังนี้เหมือนกัน ครั้งนี้ทรงใช้เสียร้อยชั่งใน๗วันนี้ให้จงได้ ถ้ายังใช้ไม่เสร็จจะต้องหักเบี้ยหวัดและเงินกลางปี เพราะเป็นการรักษาทางพระราชไมตรี จะทรงสงเคราะห์โดยความรักที่เป็นพี่น้องกันถ่ายเดียวไม่ได้ การที่รับสั่งมานี้จะว่าอย่างไรต่อไป ให้กราบทูลโดยเร็ว

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระอีกฉะบับ ๑ ตอบเรื่องพระยาศรีมีบอกมา รายครัวนั้นมาอยู่เมืองอุบลดีกว่าเมืองโพนพิสัย เพราะห่างจากเมืองเดิม ถึงจะหนีไปก็คงเหลือบ้างควรอนุญาตได้ เรื่องแลกช้างนั้นเขาลงทุนมากให้ทุนเขาเสียเห็นจะดี ความนอกนั้นให้ทรงตรวจเรื่องไรที่เกี่ยวข้องกับสัปเยกต์ควรบอกกงสุลก็ให้บอก ความที่ค้างอื่น ๆ พระยาศรีก็จวนมาถึงแล้ว เมื่อมาถึงแล้วจึงค่อยไล่เลียงกันต่อไป

วัน ๒ ๑ฯ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๕๕

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จออกห้องซิตติงรูม พระยานรรัตน์ เฝ้าถวายหนังสือฉะบับ ๑ ว่าด้วยคลังทองไม่มีใครขอให้ตั้งหลวงมหัยสวรรย์ มีพระราชหัตถ์สั่งให้สมเด็จกรมพระหาคนเป็นที่หลวงมหัยสวรรย์ นายพุ่มรัตนายัต เฝ้าถวายขวดทองคำสำหรับห้อยนาฬิกา เสด็จออกห้องดรอนิงรูม กรมหมื่นเทวะวงศ์กับราชเอกเดอแกมนำมิสเตอร์ปีเอสฮาเมนกงสุลนิเทอร์แลนด์เข้ามาเฝ้าทูลขอพระเดชพระคุณที่ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงิน ๑๕๐ ชั่ง ไปพระราชทานคนยากซึ่งต้องมหาภยันตรายอย่างยิ่งที่ประเทศบัตตาเวีย ซึ่งเป็นพระราช อาณาเขตต์ของพระเจ้าแผ่นดินนิเทอร์แลนด์ แล้วกราบถวายบังคมลาไป

แล้วเจ้าพนักงานกรมวังกรมท่านำมิสเตอร์นิวแมนต์ผู้ว่าการกงสุลอังกฤษ ๑ กัปตันโฮบนายเรือกันโบตอังกฤษ ๑ เข้ามาเฝ้าทรงพระราชปฏิสันถารตามควร แล้วกราบถวายบังคมลากลับไป

แล้วมิสเตอร์แรมเซเฝ้าถวายหนังสือฉะบับ ๑ เสด็จประทับห้องซิตติงรูม ทรงหนังสือราชการอยู่จนเวลา ๕ โมงเศษ เสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกพระยาสระบุรี ว่าหลวงพลจับขุนวิชิตเมืองจตุรัส เมืองบำเหน็จณรงค์ เอากระบือลงมาขาย หลวงพลจะขอดูตั๋วรูปพรรณ ขุนวิชิตผัดไว้ แล้วขุนกัน หมื่นวิเศษพวกขุนวิชิตต้อนกระบือหนีไปเสีย จึงส่งตัวขุนวิชิตลงมา พระยาคทาธรมีโทรเลขมาว่า

พระยาศรีมาถึงเมืองศรีโสภณ ป่วยเป็นวรรณโรคที่ริมทวารต้องนอนตะแคงมาบนช้าง ออกจากศรีโสภณวัน ๑ฯ๑๐ ๑๐ ค่ำ

พระนรินทร์อ่านบอกน้ำฝนต้นข้าวเมืองเพ็ชรบุรี

พระไพรัชอ่านบอกพระสุธรรม จมื่นราชามาตย์กรมการเมืองนครชัยศรี ชำระ จีนฮวด จีนเจี๋ย ผู้ร้ายซึ่งรู้เห็นกับผู้ร้ายปล้นบ้านจีนโพ อำแดงเข็ม เพราะไม่เข้าอั้งยี่ และว่าจีนเหลาเต๋าหัวหน้าหนีฉะบับ ๑ ว่าชำระความแพ่งอาชญานครบาลแล้ว ๑๐ เรื่อง บอกพระยาราชพงศา รายงานน้ำฝนต้นข้าวฉะบับ ๑ บอกพระยาเทพสงคราม ปลัดเมืองจันทบุรี ส่งเงินสมพัตสรเมืองจันทบุรี ๗ จำนวน ๔๗ ชั่ง ๑๑ บาท ๑ สลึง ๑ เฟื้อง เมืองขลุง ๒ จำนวน ๑ ชั่ง ๗๒ บาท ๑ สลึง ๑ เฟื้อง พระยาราชนำพระพรหมบริรักษ์ กราบถวายบังคมลาขึ้นไปราชการเมืองนครลำปาง เมืองลอง พระราชทานเสื้อเยียระบับ ๑ โต๊ะทอง กาทอง ๑ สำรับ นำพระศรีสุนทรเทพปลัดซ้ายเมืองอุทัย พระอุทุมพรเทศานุรักษ์แสนหลวงเมืองลอง กราบถวายบังคมลาพระราชทานเสื้อผ้าตามควร แล้วรับสั่งให้หาแสนหลวงเมืองลอง พระราชทานพระบรมราโชวาท แล้วเสด็จขึ้นประทับในออฟฟิศ แล้วเสด็จไปประทับห้องชิตติงรูมทรงหนังสือราชการ จนเวลา ๔ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

มีฎีกากล่าวโทษเจ้าภาษีเรือมาทูลเกล้า ฯ ถวายอีก ๒ ฉะบับ มีพระราชหัตถ์ส่งไปถึงสมเด็จกรมพระ ทรงชำระตัดสินเหมือนวานนี้

แรมเซถวายหนังสือฉะบับ ๑ ว่าด้วยได้ส่งของเครื่องใช้ประกับเสื้อผ้ากรมทหารมหาดเล็กยังไม่ได้เงินขอพระราชทานเงินด้วยเจ้าหนี้เขาทวงให้ใช้เงินนัก โปรดให้เร่งแซงชั่นมาสั่งจ่าย

พระนรินทร์ถวายบัญชีญาติพี่น้องศรีตะวันกรมการเมืองตรังกานูที่ถูกไฟไหม้รวม ๒๒๗ คน

เรื่องราวจีนพุกอำแดงสัง กล่าวโทษจีนติดกับพวก๙-๑๐คน ว่าฉุดเอาหนูลอยหลานอายุ ๑๔ ปีไป จีนพุกได้ไปขอต่อจีนติด ๆ กลับตบตีเอา ได้ทำเรื่องราวยื่นพระยาโชฎึก ๆ ตั้งตระลาการไปเกาะตัวก็ไม่มา ได้ร้องกรมภูธเรศรก็ยังไม่ชำระ

มีพระราชหัตถ์สอบถามไปที่กรมหมื่นภูธเรศร ว่าความเรื่องนี้ขัดข้องอย่างไรจึงไม่ได้ชำระ

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ส่งร่างตอบกงสุลเยอรมันเรื่องมีหนังสือมาด้วยความกรมหมื่นราชศักดิ์ที่กรมขุนบดินทร์นำหนังสือกงสุลเยอรมันมาถวาย

ร่างตอบกงสุลเยอรมัน ว่าด้วยที่จะขอมาชำระความสัปเยกต์เยอรมันฟ้องกรมหมื่นราชศักดิ์พร้อมด้วยตระลาการไทยนั้นไม่มีกฎหมาย จะยอมตามขอของสัปเยกต์เยอรมันไม่ได้ และคอเวอนเมนต์สยามจะแสดงความยุตติธรรมทุกอย่าง และยินดีที่กงสุลจะมาฟังความด้วย

หนังสือสมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช ประโปสคนที่จะไดเรกเตอร์เยเนอร์ราลกรมไปรษณีย์และโทรเลข ได้ตริตรอง

ดูเห็นว่า กรมหมื่นอดิศร กรมหมื่นราชศักดิ์ พอมีสติปัญญาทำได้และมีการน้อย พระองค์เกษมศรี พระองค์ทองแถม ก็มีการน้อย พระองค์ไชยา พระองค์วัฒนา พระองค์ไชยันต์ ไม่มีราชการแล้วแต่จะโปรด แต่ถ้าตกลงแล้วให้ทราบอัตราเงินเดือนด้วย

หนังสือสมเด็จกรมหลวงอีกฉะบับ ๑ ถวายว่า อยากให้กรุงสยามทราบข่าวต่างประเทศที่เกิดในวันนั้นๆเหมือนทุกๆเมือง เรียกว่าไรต์เตอร์เตเลแกรมนั้น ได้ให้ถามออกไปยังไรต์เตอร์เตเลแกรมกอมปนี ๆ ตอบมาและส่งคำโทรเลขตีพิมพ์เป็นของหนังสือพิมพ์สเตรดไตม์เป็นตัวอย่างมา เขาเห็นสมควรที่กรุงสยามจะรับบ้าง แต่ที่มีประโยชน์แก่กรุงสยาม ถ้าทรงพระกรุณาโปรดแล้ว จะได้ตั้งเอเย่นต์รับและเบิกเงินใช้ ประมาณเดือนละ ๖๐ เหรียญถึง ๗๐ เหรียญ

ริโปตหลวงภักดีณรงค์ฉะบับ ๑ ว่าด้วยระยะทางขึ้นไปเมืองอุบลและพบผู้ร้าย

หนังสือหลวงภักดีณรงค์ถวายว่า ด้วยเลขที่โกงนั้นอ้างว่ามีตราออกไปว่า เลขนั้นอยู่ได้ตามไพร่สมัครเมื่อมีการเมืองนี้ ไพร่ก็ว่าสมัครไปเมืองโน้น อีกอย่างหนึ่งคนเที่ยวหลอกเกลี้ยกล่อมว่าจะเก็บน้อยกว่านายเดิม บางทีอยู่เมืองนี้ยศน้อย ไปอยู่เมืองขอตั้งเป็นเมืองขึ้นถ่ายคนไปมาอยู่เท่านั้น และว่าหม่อมราชวงศ์โฉมฉินขึ้นไปอยู่อุบลทำการข่มเหงราษฎรยังติดตามโจทย์อยู่ ถ้า

ได้แล้วจะเอาหม่อมราชวงศ์โฉมฉินมาชำระ เรื่องเมืองอุบลนั้นเดิมท้าวเพี้ยกรมการก็อยู่ในอำนาจ ภายหลังเจ้าพรหมละความสุจริตเสียกดขี่ข่มเหงท้าวเพี้ยราษฎรจึ่งมัวหมองขึ้น

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมพระราชวังว่า เจ้าพระยามหินทร์ถวายเรื่องราวนายหริ่งส่วยดินประสิววังหน้าขอสมัครเป็นทหารรักษาวัง ได้ทรงปรึกษา ในที่ประชุมเห็นควรว่า เป็นเลขการเบาสมัครการหนักให้หักตามใจ ทรงเห็นว่าเป็นคนวังหน้าจะรับสั่งกับวังหน้าเสียก่อน ถ้าเห็นความอย่างไรให้ตอบมา

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระให้จัดโต๊ะกาทองคำพระราชทานพระพรหมบริรักษ์ที่ขอคนนั้นควรพระราชทานได้ และว่านายสินบุตรหลวงภักดีณรงค์นำริโปตมาถวาย และทูลว่าริโปตส่งลงมา ๔ ฉะบับหายไป ทรงโปรดให้ทรงสืบดู กับให้หาคนเป็นหลวงมหัยสวรรย์

วัน ๓ ๆ ๒ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออกห้องซิตติงรูม มิสเตอร์อาลบาสเตอร์ พระยาภาสกรวงศ์เฝ้าถวายร่างสปีชเฉลิมพระชนม์พรรษา พระองค์สวัสดิเฝ้าทรงหนังสือราชการ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร ทรงประเคนผ้าไตรสลับแพรสงฆ์วัดราชบพิธ ๓๑ รูป

พระสงฆ์ออกมาครองผ้า ทรงจุดเทียนในที่ต่าง ๆ พระสงฆ์ครองผ้าแล้ว เสด็จทรงจุดเทียนนมัสการ หม่อมเจ้าพระอรุณถวายศีลแล้ว สวดธัมจักกัปปวัตนสูตร และเติมมงคลสูตร รัตนสูตรเมตตสูตรอย่างเช่นเคยมา เสด็จทรงจุดเทียนที่ตั้งพระสยามเทวาธิราช และที่ตั้งพระมหาพิไชยมงกุฎ และเสด็จประทับตรัสกับสมเด็จกรมพระสมเด็จกรมหลวงและเจ้านาย พระสงฆ์สวดมนต์จบแล้ว ทรงจุดเทียนชะนวนพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เสด็จไปทรงจุดดอกไม้ เสด็จพระราชดำเนินขึ้น

อนึ่งในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬารนี้ สมเด็จกรมพระกรมขุนเจริญได้จัดการคล้าย ๆ กันกับที่กรมหมื่นนเรศรได้จัดที่พระที่นั่งไพศาลทุก ๆ ปีมา แปลกแต่ตั้งพระแท่นมณฑลขึ้นอีกในพระแท่นมณฑลนั้นตั้งพระชันษา และพระเต้าต่าง ๆ เหมือนปีกลายนี้ พระที่นั่งอัฐทิศนั้นตั้งครอบพระเกี้ยว และพระขรรค์ต่าง ๆ พระที่นั่งภัทรบิฐนั้นตั้งลุ้งพระมหาพิไชยมงกุฎ โต๊ะ ๒ ข้างตั้งพานทองรองพระแสงต่าง ๆ มีพานรองฉลองพระบาทตั้งหน้าพระที่นั่งภัทรบิฐ พระสยามเทวาธิราชนั้นตั้งอยู่ที่โต๊ะหน้ากระจกใหญ่ด้านตะวันตก การนอกนั้นก็ไม่แปลกปลาดอะไรกับการทุกปีมา

หนังสือพระองค์สวัสดิ์ถึงกรมหลวงบดินทร์ ว่าด้วยที่กงสุลเยอรมันจะขอมาชำระความด้วยนั้น โปรดให้กรมท่าตอบแล้วจะว่าความเมื่อใดให้บอกให้กรมท่านัดกงสุลมาฟังความ

หนังสือพระองค์สวัสดิถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ที่ส่งหนังสือกงสุลเยอรมัน ๒ ฉะบับนั้น ได้ส่งร่างตอบไปแล้วและให้แต่งคนลงไปฟังถามพะยานด้วย

ร่างหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ตอบกงสุลเยอรมันเตือนความมิสเตอร์รายตแมน นั้น ว่าพะยาน พระยาสุจริตหาได้ อยู่กรุงเทพ ฯ ไม่ จะเรียกมาให้เสร็จทันการไม่ได้ ที่จะถามพะยานมิสเตอร์รายตแมนลูกจ้างเป็นพะยานนั้น กฎหมายฝ่ายสยามจะฟังไม่ได้ ต้องรอพะยานทั้งสองฝ่ายให้พร้อมกัน และจะขอให้มิสเตอร์รายตแมนขึ้นไปเมืองเหนือนั้น คอเวอนแมนต์สยามมีความวิตกมาก กลัวจะไปวิวาทกับตองสู่และอื่น แต่ของนั้นจะรับรักษา เมื่อจะถามพะยานมิสเตอร์รายตแมนเมื่อไรให้บอกจะแต่งคนไปฟัง

หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ถึง พระองค์เจ้าสวัสดิส่งหนังสือกงสุลเยอรมัน ขอหนังสือเดินทางให้มิสเตอร์รายตแมนขึ้นไปเมืองตากให้ได้ใน ๒๔ ชั่วโมง

หนังสือพระองค์สวัสดิถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ตอบที่ส่งหนังสือกงสุลเยอรมันเตือนความมานั้นให้ตอบไปว่าให้พิจารณาหนังสือฉะบับก่อน

หนังสือกรมหมื่นภูธเรศรตอบเรื่องจีนพุกกล่าวโทษจีนติดนั้นไม่จริง ตามเรื่องราวเดิมพระยาโชฎึกได้สั่งให้ขุนชำนาญคดีจีนชำระ แล้วจีนพุกมายื่นเรื่องต่อท่าน ๆ ได้สอบถามขุนชำนาญ

คดีจีนได้ความว่า ได้เกาะจีนติดมาว่าความกับอำแดงสังภรรยาจีนพุก แล้วบังคับให้ส่งหนูลอยจีนติดส่งตัวหนูลอย ๆ ร้องไม่ยอมไปว่าไม่ได้เป็นญาติกับจีนพุกอำแดงสัง ๆ กลับอายัดหนูลอยไว้ว่าจะว่าความกับหนูลอย

มีพระราชหัตถ์ถึงพระยามหามนตรีให้สอบถามจีนพุกอำแดงสัง ซึ่งร้องฎีกากล่าวโทษจีนติดว่าฉุดหลานสาว และว่าร้องเรื่องราวที่กรมภูไม่ตกนั้น ได้สอบถามกรมภูได้ความอย่างหนึ่ง ให้สอบถามว่าความจริงอย่างไรให้ได้ความ

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ ที่ถวายความเห็นเรื่องภาษีอากรนั้น ได้ทรงตริตรองเห็นว่าภาษีผูกขาดกรมกลาโหมในกรุงนอกกรุงนั้น ให้เป็นธุระบังคับให้เจ้าจำนวนทำหางว่าวมีชื่อเจ้าภาษีนายประกันบัญชีเงินขึ้นคลัง และกำหนดส่งทุกงวดตามพระราชบัญญัติ ถ้าไม่ส่งจะได้ว่าประมูลกันใหม่ เรื่องส่งเงินภาษีหัวเมืองนั้นโปรดให้เจ้าพนักงานคิดกับแบงก์แล้ว เรื่องอากรสุรานั้นให้มาคิดบัญชีเงินขึ้นเงินขาดเสีย ถึงเดือน ๓ จะได้ให้ว่าประมูลกัน ภาษีฝิ่นนั้นให้คิดทำการให้ได้เงินปีละ ๑๕๐๐ ชั่งให้จัดให้เรียบร้อย ภาษีร้อยชักสามนั้นรวมกับภาษีขาออกเกิด

วัน ๓ ๔๗๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาเช้า ๔ โมงเศษเสด็จออกพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ ๓๑ รูป ซึ่งสวดมนต์เมื่อเวลาคืนนี้

เข้าไปทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ เจ้าพระอรุณถวายศีลแล้ว ถวายพรพระ เสด็จทรงจุดเทียนในที่ต่าง ๆ แล้วเสด็จทรงประเคน พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน ๆ แล้วเสด็จทรงประเคนไทยทานสมณบริขารเป็นอเนกอนันต์ พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาคาถา ถวายพระพรลากลับไป เสด็จประทับตรัสกับสมเด็จกรมพระกรมหลวงด้วยเรื่องพระยาศรี พระยานครราชสีมา พระยาหนองคาย พระยาสระบุรี มีบอ นำบอกว่าฮ่อคุมกันยกมาตีเมืองบริคันหนิคม ทรงปรึกษาด้วยจะจัดการเซอร์เวทำแผนที่เขตต์แดนทางตะวันออก ตกลงจะโปรดให้พระองค์ดิศวรกุมารกับอินเยอเนียขึ้นไปทำการ แล้วจะให้พระยาราชยกขึ้นไปเป็นกองหน้าในเดือน ๑๑ จะโปรดให้สมเด็จกรมพระขึ้นไปในเดือน ๑๒ จะได้จัดการเมืองลาวตะวันออกซึ่งเกิดการยุ่งยิ่งให้ราบคาบและปราบปรามฮ่อซึ่งเป็นโจรเข้ามาเบียดเบียนพระราชอาณาเขตต์ด้วย เวลาบ่ายโมงเศษเสด็จขึ้น

ทรงพระกรุณาโปรดให้แจกทานแก่ราษฎรวันนี้ เจ้านายแจกที่โรงมิวเซียม เวลาเย็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จออกทรงแจกคนชราที่มุขบันไดใหญ่ จำนวนที่พระราชทานวันนี้คนละ ๑ สลึง ทรงแจกข้างหน้า ๒๐๐ ข้างใน ๒๐๐ เจ้านายแจกที่มิวเซียม ๓๒๕๒ รวมเสร็จ ๓๖๕๒

เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จออกพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร เจ้าพนักงานนิมนต์พระอริยมุนี ๑ ฐานาเปรียญวัดราชประดิษฐ์

๙ รูปเข้านั่งที่ โหรตั้งบัตร ๙ บัตร ตามเทวดาพระเคราะห์ ตั้งขันน้ำมนต์ตามอย่างเช่นเคยมาทุกปี ทรงประเคนผ้าไตรสลับแพรย่ามพระสงฆ์ ๕ รูปออกไปครอง ทรงจุดเทียนในที่ต่าง ๆ พระสงฆ์เข้ามานั่งที่ทรงนมัสการพระอรียถวายศีล หลวงโลกทวีปขุนเทพยากรบูชาเทวดานพเคราะห์เป็นลำดับไป พระสงฆ์สวดมงคลสูตรรัตนสูตรแล้ว โหรบูชาเทวดาพระเคราะห์ทีละองค์ พระสงฆ์สวดนวัคหายุศมธรรมสะเดาะเป็นลำดับคั่นกับโหรไป เสด็จมาประทับตรัสกับสมเด็จกรมพระเรื่องการเมืองลาว เวลา ๗ ทุ่มเศษสวดมนต์จบเสด็จขึ้น โปรดให้จุดดอกไม้เสีย

หนังสือบอกพระยาศรีสิงหเทพถวายสมเด็จกรมพระว่า พระยาคทาธรมีหนังสือมาว่า เมืองพระตะบองตั้งเก็บภาษีขาเข้าขาออกตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี เมืองนครเสียมราฐก็ให้เมืองกลันทรเก็บบ้างไม่สมควรด้วยเป็นเมืองชั้นใน รายเลขเกี่ยวข้องขอให้พระยาศรีจัดการ ได้ตอบไปว่าจะรีบกลับเข้ามากรุงเทพฯ และที่กรุงเทพ ฯ ก็ยังไม่ทราบความเรื่องนี้ และว่าพระยาพนมพินิจบอกมาว่า ภรรยาพระยาประเสริฐสุริวงศ์หนีมาจากเมืองพนมเปิ่ญพาครอบครัวมาอยู่เมืองศรีโสภณมีคนมารับกลับไป ข่าวว่าหลวงมหาดไทยเมืองศรีโสภณส่งไปและเก็บเอาทรัพย์สินและเรือของเขาได้ พระยาพนมมีหนังสือถามหลวงมหาดไทยตอบว่า ไม่ได้ส่งเรือและของนั้นเขาให้ ฯ หนังสือบอกพระยาศรีวางเวร

ว่ามาถึงเมืองขุขันธ์ได้พิจารณารูปช้างพังสีปลาดช้าง ๑ ช้างพังจักษุดำเล็บดำ ๑ ได้สั่งให้ปรนปรือไว้ อีกฉะบับ ๑ วางเวรว่าเจ้านายเมืองนครจำปาศักดิ์ส่งหนังสือเมืองสพาศ เมืองคำทองใหญ่มาว่า เมืองโพนพิไสยมีหนังสือมาว่า ฮ่อยกทัพมาประมาณ ๕๐๐๐ ตีเมืองงานเมืองขึ้นเมืองแงอานแตกแล้ว ล่วงมาตีเมืองบริคันหนิคมราชวงศ์ได้ต้านทานอยู่ฝั่งน้ำหมาง อุปฮาดเมืองประชุมชนาลัยต้านทานฝั่งน้ำจอย พระยาศรีได้มีหนังสือถึงเจ้าจำปาศักดิ์แต่งคนขึ้นไปสืบราชการ และสั่งให้หลวงภักดีณรงค์แต่งคนไปสืบราชการ และให้กำชับเจ้าเมืองลาวตามฝั่งโขงให้ตระเตรียมผู้คนและศาสตราวุธไว้ให้พร้อม

พระยาสระบุรีบอกส่งหนังสือบอกพระพลเมืองนครราชสีมานำหนังสือบอกเมืองหนองคาย ว่าด้วยฮ่อยกกำลังมาเบียดเบียนเมืองลาว ความคล้ายบอกพระยาศรี

หนังสือพระยาศรีถวายสมเด็จกรมพระ ว่าด้วยมีตราโปรดให้ขึ้นไปคิดจัดการเมืองลาวนั้น ได้ยกกลับลงมาถึงเมืองศรีโสภณแล้ว ขอกลับเข้ามากรุงเทพ ฯ เสียก่อนคราวหลังจะขอไป

หนังสือบอกพระยาคทาธรบอกว่า มองซิเออร์คัลดาฝรั่งเศสผู้ซึ่งจะเป็นผู้ตรวจสายโทรเลขเข้ามาถึงเมืองพระตะบอง

วัน ๕ ๕ฯ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาเช้า ๕ โมง เสด็จออกพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร

โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูปซึ่งสวดมนต์เมื่อคืนนี้เข้าไป ทรงจุดเทียนนมัสการพระอริยมุนีถวายศีล แล้วทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน เสด็จทรงจุดเทียนที่ต่าง ๆ ดังวันก่อน ๆ ทรงจุดเทียนสังเวยเทวดา ตั้งเครื่องสังเวยหน้าพระที่นั่งภัทรบิฐออกมา พระยาศรีสุนทรอ่านประกาศดุษดีสังเวยเทวดา พอพระสงฆ์ฉันแล้วทรงประเคนบริขารพระสงฆ์เป็นเอนกทานบริจาค พระสงฆ์ถวายอนุโมทนากถา แล้วถวายพระพรลาไป ทรงร่างสบ็ชซึ่งจะทรงในพรุ่งนี้กับสมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุวงศ์ กรมหมื่นพิชิตจนเวลาบ่าย ๒ โมง

เวลาเย็นโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศเสด็จออกทรงแจกเงินคนชราที่มุขบันไดใหญ่ เจ้านายพระเจ้าน้องยาเธอแจกที่โรงมิวเซียม จำนวนพระราชทานวันนี้เท่ากับวานนี้ ทุกแห่ง เวลาทุ่มเศษ เสด็จออก ทางท้องพระ โรงกลางพระที่นั่งจักรี ประทับที่พระทวาร พระครูปลัดรองปลัดผู้ช่วยฝ่ายคณะญวนและขุนนางเจ้าภาษี และญวนนายกองปลัดกองอาษาปีนใหญ่เฝ้าทูลเกล้า ฯ ถวายกิมฮวยอั๋งตั๋ว เทียนจีนธูปเทียนดอกไม้ตามอย่างเช่นเคยมาแล้ว เสด็จทรงพระราชยานไปประทับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ไปประทับในพระอุโบสถทรงประเคนผ้าไตรพระสงฆ์ราชาคณะ ๑ เปรียญ ๔ พระสงฆ์ออกไปครองผ้าทรงจุดเทียนนมัสการพระพุทธรูป และเชิงเทียนบูชานพเคราะห์

พระสงฆ์สวดมนต์โหรบูชานพเคราะห์อย่างเช่นเคย ทรงจุดเทียน แล้วเสด็จกลับพระ (บรมมหาราชวัง) ที่นั่งขึ้นไปประทับในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร โปรดให้นิมนต์พระเข้าไป กรมพระปวเรศ กรมหมื่นวชิรญาณ พระราชาคณะฐานาเปรียญคณะธรรมยุตติกานิกาย ๖๐ รูปเข้าไปนั่งที่ เสด็จประทับตรัสกับกรมพระปวเรศ กรมหมื่นวชิรญาณครู่หนึ่ง แล้วทรงประเคนผ้าไตรสลับแพรย่ามแก่พระสงฆ์ ๆ ออกไปครองผ้า แล้วทรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศถวายศีล แล้วพระสงฆ์สวดมหาสมัยสูตรและเติมสัตตปริต เสด็จทรงจุดเทียนในที่ต่าง ๆ เสด็จมาประทับตรัสกับสมเด็จกรมพระและเจ้านายแล้ว กรมพระราชวังมาเฝ้ารับสั่งอยู่จนสวดมนต์จบ เวลายามเศษเสด็จขึ้น

วันนี้จุดโคมตามประทีป ในพระบรมมหาราชวังและวังพระบรมวงศานุวงศ์ บ้านเรือนตึกแพข้าราชการราษฎรลูกค้าวานิชต่างประเทศดูสว่างไสวไปทุกแห่ง

ใบบอกพระยาศรีว่าด้วยพระยาสุรินทรมีหนังสือมาว่า มีผู้ร้ายปล้นหลวงภักดีณรงค์กลางทาง และเรื่องเจ้าเมืองท้าวเพี้ยเมืองพยัฆภูมิ มีหนังสือหลวงภักดีเรืองเดชนายกองนอก ขึ้นพระยาสุรินทรว่าคนเมืองสุรินทร์เป็นหนี้อยู่ หลวงภักดีเรืองเดชรับใช้ภายหลังเจ้าเมืองพยัฆภูมิคุมพวกมาล้อมบ้านและทุบตีจับตัวหลวงภักดีเรืองเดชไปกับพวกอีกหลายคน ได้มีหนังสือให้หลวงภักดี

ณรงค์ชำระ ฯ อีกฉะบับ ๑ ว่าพระยาคธาทรมีหนังสือมาว่า จับผู้ร้ายพวกที่หลวงภักดีณรงค์ จับไปได้แต่ก่อนนั้น อีก ๒ คน ได้มีหนังสือให้พระยาคทาธร ส่งคำให้การไปให้หลวงภักดีณรงค์สอบถามคนที่จับไว้ได้นั้น ฯ อีกฉะบับ ๑ ส่งสัญญาที่พระอภัยพิทักษ์ขุนวิทยาไปทำที่เซ่งอ่อนเข้ามา ฯ อีกฉะบับ ๑ ว่าด้วยรับตราที่จะโปรดให้ขึ้นไปจัดการเมืองลาวนั้นขอกลับเข้ามาเสียคราวหนึ่งก่อน อีกฉะบับ ๑ ตอบที่ได้รับหีบศิลาหน้าเพลิงของไทยธรรมปลงศพหลวงธรเนนทร์ได้ส่งขึ้นไปเมืองอุบล

หนังสือหลวงอนุชิตพิทักษ์ ว่าพระยาณรงค์เรื่องฤทธิ์แจ้งความด้วยเรื่องแตกร้าวมัวหมองกับพระอภัยพิทักษ์ ฯ นั้นเป็นคนไปมาและมีหนังสือไปมากับเมืองพนมเปิ๊ญเสมอ

ความเห็นเจ้าพระยาสุรวงศ์เรื่องความจับผีนเมืองฉะเชิงเทราควรให้ชำระในกรมพระนครบาล

เจ้าพระยาภาณุวงศ์ส่งหนังสือนิวแมนมีมาว่าคอเวอนแมนต์ที่ลังกาส่งสมุดมหาวงศ์ภาษาบาลีมาให้คอเวอนแมนต์สยาม ๒ เล่ม โปรดให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์ตอบขอบใจ

ดมลุยอิศสังฆราชและบาดหลวง ถวายพระพรไชยมงคลในการเฉลิมพระชนม์พรรษา มีพระราชหัตถ์ตอบไปตามเคย

วัน ๖ ๕ฯ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งบรมราชสถิตย

มโหฬาร โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ ๖๐ รูปซึ่งสวดมนต์เวลาวานนี้เข้าไป ทรงจุดเทียนในที่ต่าง ๆ ดังเช่นเคยนมัสการ แล้วทรงจุดเทียนในที่ต่าง ๆ ดังเช่นเคย และทรงจุดเทียนเครื่องสังเวยเทวดา พระยาศรีสุนทรอ่านดุษดีสังเวยพระสงฆ์ถวายพรพระแล้วเสด็จทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน ฉันแล้วทรงประเคนบริขารภัณฑ์พอสมควร เสด็จขึ้นข้างใน เสด็จลงไปที่ชาลาซึ่งตั้งพระแท่นสรง ทรงผลัดพระภูษาและทรงสพักโขมพัสตร์เสด็จเข้าสู่ที่สรงพระมุรธาภิเศก ขณะนั้นพระสงฆ์ถวายไชยมงคลเจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์พิณพาทย์ ตามโบราณจารีตอย่างเช่นเคยทุกปี ครั้นเสร็จแล้วเสด็จขึ้นมาบนพระที่นั่ง พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาคถาเสร็จแล้วถวายพระพรลาไป

เวลาเที่ยงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดีข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน ผู้แทนคอเวอนเมนต์ต่างประเทศเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกัน จึงกรมหลวงวรศักดาพิศาลถวายพระพรไชยมงคลแทนพระบรมวงศานุวงศ์ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ถวายพระพรไชยมงคลแทนข้าทูลละอองธุลีพระบาท เยเนราล ยอนเอฮอลเดอแมน ราชทูตอเมริกันถวายพระพรไชยมงคลแทนกงสุลต่างประเทศ แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนับตอบเสร็จแล้ว เสด็จขึ้น

เสด็จออกห้องซิตติงรูม พระราชทานผ้าสำรับ ๑ เงิน ๑๐ ตำลึง แก่ข้าราชการซึ่งมีอายุมากฝ่ายหน้า ๑๖ แล้วจะได้พระราชทานฝ่ายในอีก ๑๕ มิสเตอร์อาลบาสเตอร์มิสเตอร์เฟ หมอเกาวัน เฝ้าถวายของและถวายพระพร แล้วเสด็จขึ้น

เวลาค่ำโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ เสด็จไปทรงจุดเทียนที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระสงฆ์ราชาคณะ เปรียญ ๕ รูป สวดทวาทสปริต โหรบูชาเทวดาพระเคราะห์ด้วย

เวลาทุ่มเศษเสด็จออกที่ห้องเสวย โปรดเกล้า ฯ ให้เชิญเสด็จพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ราชเอกเดอแกม เชิญมาประชุมเสวยในวันนี้เข้าไปนั่งโต๊ะมีแจ้งพระนามและที่ประทับดังแบบนี้

(ไม่ได้มา) หม่อมเจ้าอลังการ	หม่อมเจ้าฉาย
หม่อมเจ้านิล	พระองค์ประดิษฐวรการ
กรมหมื่นนฤบาล	กรมหมื่นบริรักษ์
พระองค์จรูญ	พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์
พระองค์เจ้าจิตรเจริญ	พระองค์สวัสดิประวัติ
กรมหมื่นเทวะวงศ์	พระองค์เจ้าชุมพล
พระองค์เจ้าทองแถม	พระองค์เจ้าเกษมศรี
กรมขุนเจริญผล	กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์
กรมขุนภูวนัย	กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช
กรมหลวงวรศักดา	สมเด็จกรมหลวงจักรพรรดิ
กรมพระราชวังบวร	ที่ประทับ
สมเด็จกรมพระ	สมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุ์
กรมขุนบดินทร	กรมหมื่นพิชิต
กรมหมื่นภูธเรศร	กรมหมื่นประจักษ์
กรมหมื่นศิริธัช	กรมหมื่นราชศักดิ์ (ไม่ได้มา)
พระองค์ไชยา	พระองค์เจ้าจันทรทัต
พระองค์เจ้าสุธารส	พระองค์ไชยันต
กรมหมื่นสถิตย์	กรมหมื่นพิศาล
พระองค์นันทวัน	พระองค์โตเล็ก
พระองค์ขจร	พระองค์สาย (ไม่ได้มา)
หม่อมเจ้าบงกช	หม่อมเจ้าขาว

เมื่อเสวยถึงลูกไม้ แล้วสุกขึ้นพร้อมกัน กรมพระราชวังจึงถวายไชยมงคล แล้วพิณพาทย์และแตรทำเพลงสรรเสริญพระบารมี แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสปิชพระราชทานพรตอบพระบรมวงศานุวงศ์ แล้วแตรและพิณพาทย์ก็ทำเพลงประโคมพร้อมกัน ครู่หนึ่งก็เลิกโต๊ะ

เวลายามเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงท่าราชวรดิฐ เสด็จลงเรือพระที่นั่งกลไฟพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี พระราชเทวี และข้างในล่องเรือพระที่นั่งลงไปทอดพระเนตรโคมไฟ ซึ่งข้าราชการและคนต่างประเทศราษฎรแต่งตั้งจุดตามลำน้ำ เสด็จล่องลงไปถึงหน้าวัดบางขวาง แล้วกลับขึ้นมาประทับหน้าบ้านเจ้าพระยาภาณุวงศ์เสด็จขึ้นไปบนบ้าน ด้วยวันนี้เจ้าพระยาภาณุวงศ์ได้เชิญพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการและกงสุลต่างประเทศพ่อค้านายห้างประชุมเต้นรำตามเช่นเคยมีทุกปี แล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง เสด็จออกไปทอดพระเนตรซุ้มดอกไม้ไฟ แล้วเสด็จขึ้น

วันนี้ทหารบกและเรือรบทุกลำยิงสลุต ๓ เวลาตามอย่างเช่นเคยมีมาทุกปี

วัน ๗ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕
๖

เวลาเช้าวันนี้ไม่มีการอะไร เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออก

พระที่นั่งนิพัทธพงศ์ถาวรวิจิตร โปรดให้นิมนต์พระเทศน์เข้าไป พระพิมลธรรมถวายเทศนามงคลสูตรกัณฑ์ ๑ แล้วเสด็จทรงประเคนผ้าไตรแพรเครื่องบริขารกับกัปปิยมูลราคา ๑๐ ตำลึง แล้วสมเด็จพระวันรัตถวายเทศนารัตนสูตรกัณฑ์ ๑ แล้วเสด็จทรงประเคนผ้าไตรแพรเครื่องบริขารกัปปิยมูลราคา ๑๐ ตำลึงเหมือนกันแล้วเสด็จขึ้น

เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทพระราชทานเงินคนชรา ๒๐๐ คน พระราชทานข้างใน ๒๐๖ คน โปรดให้เจ้านายแจกที่โรงมิวเซียม ๓๒๕๓ คน รวม ๓ วัน คนชราพิการรับพระราชทานเงินแจก ๑๐๕๕๗ คน

เวลา ๒ ทุ่มเสด็จออกท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททรงประเคนผ้าไตรย่ามพระราชาคณะ ๓๐ รูป แล้วทรงจุดเทียนที่ต่าง ๆ พระสงฆ์ครองผ้าเสร็จ แล้วทรงนมัสการหม่อมเจ้าพุทธบาทถวายศีล แล้วสวดธัมมจักกัปปวัตนสูตรเติมมงคลสูตร และอื่น ๆ ตามธรรมเนียม เวลา ๔ ทุ่มเศษสวดมนต์จบ เมื่อสวดมนต์นั้น ประทับ ตรัสกับ สมเด็จ กรมพระเรืองการ เมืองลาว เวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น อนึ่งที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้นโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ เสด็จไปทรงจุดเทียน พระสงฆ์ ๕ รูปสวดมนต์โหรบูชาพระเคราะห์เหมือนทุกวัน

เจ้าพระยาภาณุวงศ์มีหนังสือถึงพระองค์สวัสดิว่า ราชทูตออสเตรียเข้ามาถึงได้ให้รับไปอยู่ที่ตึกสำหรับราชทูตแล้ว โปรด

ให้พระองค์เจ้าจิตรเจริญ ราชเอดเดอแกมบ์ลงไปเยี่ยมเยียน

มีพระราชหัตถ์ถึงพระองค์สายให้ตระเตรียมสาตราวุธจะยกทัพหน้าในเดือน ๑๑ สมเด็จกรมพระจะเสด็จเป็นทัพหลวงในเดือน ๑๒ ให้ไปเฝ้าสมเด็จกรมพระเสีย

วัน ๑ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕
๗

เวลา ๕ โมงเช้าเศษเสด็จออกท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการ เจ้าพระพุทธุปบาทปิลันทน์ถวายศีล แล้วเสด็จทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้วทรงประเคนบริขารพอสมควร พระสงฆ์ถวายยถาสัพพีอติเรกพระพรลากลับ เสด็จขึ้น เวลาบ่ายพราหมณ์เวียนเทียนสมโภชพระที่นั่งด้วย

เจ้าพระยาสุรวงศ์ถวายหนังสือว่าด้วยจะต้องพระราชประสงค์จำนวนปืน ได้ให้ตรวจแล้วส่งบัญชีปืนมาถวายเป็นจำนวนปืนทองปากบาง ๑๙ เปรียม ๑๐๒ หามแล่น ๖๑๗ รวม ๗๓๘ เรือบรรทุกลูกและดิน ๔๐ ลำ กะสุนปืนมีมากกับส่งท้องตราถึงเมืองตรังกานูด้วยพระราชทานเสื้อผ้าแก่เจ้าเมืองสีตะวัน กรมการที่ถูกไฟไหม้ว่าให้พระยาราชวังสรรเป็นข้าหลวงออกไปกับส่งร่างตราบังคับจัดการรักษาสายโทรเลข และเสาทางเขตต์แดนกาญจนบุรี

มีพระราชหัตถ์ตอบเจ้าพระยาสุรวงศ์ว่าปืนที่มีพอใช้นั้น ดี

แล้ว แต่เรือนนั้นนานแล้วจะต้องซ่อมแซม ขอให้คิดจัดให้แล้วเสร็จในเดือน ๑๑ ข้างแรม เดือน ๑๒ ข้างขึ้นให้ได้ ร่างตรา ๒ ฉะบับนั้นดีแล้วให้มีไปเถิด ราชการเมืองลาวครั้งนี้ยังไม่ได้ทรงปรึกษาให้มาเฝ้าจะทรงปรึกษาราชการสักวันหนึ่ง

กรมพระราชวังมีหนังสือตอบพระราชหัตถ์มา ว่าด้วยนายหริ่งสมัคร.เป็นทหารรักษาวังนั้นยอมถวาย การต่อไปภายหน้าถ้าสมัครอีกก็จะถวาย ถ้ามากนักต้องขอรับพระราชทานบ้าง ด้วยเป็นผลประโยชน์ได้อาศัยเป็นกำลังอยู่

มีพระราชหัตถ์ตอบไปว่า การซึ่งไพร่สมไพร่ส่วยสมัครเป็นไพร่หลวงเคยมีแบบมาเมื่อมีขึ้นก็ตัดสินตามกฎหมาย แต่ทรงเห็นว่าการอย่างนี้ไม่มีมากและบ่อยนัก ครั้งนี้ได้ทรงสั่งสัสดีให้ยกนายหริ่งเป็นทหารรักษาวังตามสมัคร

วัน ๒ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕
๘

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออกพระที่นั่งนิพัทธพงศ์ฐาวรวิจิตร ห้องทรงธรรม เจ้าพนักงานนิมนต์พระเทศน์เข้าไปนั่งที่ ทรงจุดเทียนนมัสการ กรมหมื่นวชิรญาณถวายศีลแล้ว ถวายเทศนาเมตตสูตรกัณฑ์ ๑ จบ แล้วเสด็จทรงประเคนไตรและบริขารต่าง ๆ กัปปิยมูลราคา ๑๐ ตำลึงแล้ว พระธรรมวโรดมถวายเทศนาเทวตาอุทิสนกถากัณฑ์ ๑ จบ แล้วเสด็จทรงประเคนผ้าไตรแพร

บริขารต่างๆ กับปี่ยมูลราคา ๑๐ ตำลึง แล้วสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายเทศนามงคลวิเศษกัณฑ์ ๑ เสด็จทรงประเคนผ้าไตรแพรบริขารต่างๆ กับปี่ยมูลราคา ๑๐ ตำลึง พระสงฆ์ถวายอดิเรกถวายพระพรลากลับไป เสด็จพระราชดำเนินขึ้นข้างใน วันนี้ไม่มีราชการอะไรอีก

ใบบอกพระยาปราจีน ว่าเจ้าเมฆินท์มีหนังสือรับรับสั่งกรมหมื่นราชศักดิ์ไปว่า จะโปรดเกล้า ๆ ให้ขุดคลองตั้งแต่คลองกบแจ จนถึงบางแตน แต่บางแตนถึงบางเขน ให้เตรียมเสาไว้สำหรับปักกรุย และจัดที่พักไว้ ครั้นจะทำตามหนังสือเมฆินท์ก็ยังหามีตราพระราชสีห์ไปไม่ ครั้นจะไม่ทำก็กลัวผิด ๆ อีกฉะบับ ๑ ว่าภรรยามิสแย้มมาแจ้งความว่ามิสแย้มขี่เรือพายม้ามาถึงปากคลองสารภี เรือล่มมิสแย้มจมน้ำหายไป สอบถามคนที่ไปด้วยได้ความว่ามิสแย้มเมาสุรานอนไปในเรือ มิสแย้มพลิกตัวเรือล่มจมน้ำหายไป ต่อไปอีกหลายวันมีผู้พบศพมิสแย้มลอยน้ำชันสูตรดูไม่มีบาดแผลสิ่งใด เอาศพฝังไว้

กรมหมื่นประจักษ์ถวายหนังสือว่า นายชิดที่พระชลธารตั้งเป็นนายคลองซึ่งเป็นคนข้อมือขาว โปรดให้สักเป็นไพร่หลวงนั้นสมัครเป็นทหารรักษาวังได้บอกไปยังเจ้าพระยามหินทร์ ๆ ให้ขุนอมรินทรศักดิ์ จะเรียกค่าธรรมเนียม ๒๐ บาทนายชิดก็ไม่มีให้ ภายหลังนายชิดลอยชายเข้าประตูวังนายประตูจับไว้

ฉะบับเล็ก ว่าด้วยสัสดีรับสินบนปล่อยคนข้อมือขาว นายชิตคนนี้ได้ให้ไปล่อเอาตัวมา ถ้านิ่งเสียคงเลยเป็นคนลอยอยู่

วัน ๓ ๑๐ ค่ำ ปีมะแมเบญจศก จุลศักราช ๑๒๓๕

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกห้องดรออิงรูม เจ้าพนักงานกรมวังกรมท่าราชเอดเดอแกมป์นำ กอนซีซาลุศกีผู้ได้รับตราตั้งเป็นแอนวอยเอกษตราออดินารี แลมินิศเตอเปลนิโปเตนฉารี ของกรุงออสเตรียฮังการีสำหรับกรุงสยามนาย ๑ มิสเตอร์ เย.เย. ริชแมน กงสุลออสเตรียนาย ๑ เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเป็นครั้งแรก ทรงพระราชปฏิสันถารตามควรแล้วกราบถวายบังคมลากลับไป

เสด็จประทับในห้องซิตติงรูม เจ้าพระยาสุรวงศ์เฝ้ารับสั่งด้วย เรื่องการที่จะโปรดให้สมเด็จกรมพระเสด็จขึ้นไปจัดการเมืองลาวและจัดการปราบปรามฮ่อ ซึ่งเป็นโจรเข้ามาเบียดเบียนพระราชอาณาเขตต์ และรับสั่งเรื่องอากรสุรา ภาษีฝิ่น ภาษีผูกขาดในกรุงนอกกรุง กรมพระกลาโหม แล้วพระนายไวยเฝ้าทูลเรื่องเครื่องแต่งตัวทหาร เสด็จมาประทับที่พระทวารรับสั่งหมอเกาวันด้วยพระโรค รับสั่งกับพระยามนตรีเรื่องคนช่างสดึงกรมหมื่นประจักษ์ถวายเรื่องราวราษฎรกล่าวโทษเจ้าภาษีเรือ เสด็จขึ้น เวลาค่ำโปรดให้พระองค์สวัสดิเข้าไปเขียนหนังสือข้างใน

พระราชหัตถ์ถึงกรมหมื่นราชศักดิ์ ว่าด้วยทูลไว้ว่าจะใช้เงินห้างบิวลิงใน วัน ๑ ๆ ๗ ๑๐ ค่ำ ๑๐๐ ชั่ง ได้โปรดให้กรมหมื่นเทวะวงศ์นัดไป ถึงกำหนดแล้วก็ไม่ใช้เขา ๆ มีหนังสือมาว่า เขาไม่ได้รับเงินเขาสงสัยว่าคิดจะไม่ใช้เขา ๆ จะขอให้ใช้ทีเดียวให้หมด ซึ่งทำทั้งให้เสียพระเกียรติยศ การเป็นอย่างนี้จะต้องแก้ ๒ อย่าง ๆ หนึ่งเอามาขึ้นเร่งเงินให้เขา อย่างที่ ๒ เอาเงินคลังใช้แทนจะเก็บเบี้ยหวัดเงินกลางปีหักใช้ แต่ไม่อยากจะทรงทำอย่างที่ ๑ เพราะทรงพระเมตตาเห็นว่าจะเสียชื่อตกลงจะทรงอย่างที่ ๒ จะว่าอย่างไร ถ้าจะใช้ได้ให้ใช้ใน ๓ วัน ถ้าใช้ไม่ได้ให้ทูลจะทรงใช้ก่อน ถ้ามีเงินให้มาใช้คลังจะว่าอย่างไรให้ตอบในวันนี้

พระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระว่าส่งเรื่องราวราษฎรร้องกล่าวโทษเจ้าภาษีเรือให้ชำระนั้น การจะชำระแล้วหรือยังก็ไม่ทราบ บัดนี้ส่งออกมาอีก ๕ ฉะบับ ขอให้ทราบว่ามีผู้สงสัยว่า มีผู้ถือหางโจทย์ จำเลย บัดนี้ความค้างช้าสะสมขึ้นทุกที ตระลาการจะมีความเสียไปให้ทรงตริตรองเสีย และส่งเรื่องราวกล่าวโทษนายอากรค่าน้ำไปฉะบับ ๑ ให้ทรงชำระ

พระราชหัตถ์ถึงสมเด็จว่าด้วยพระยาพิไชยส่งศุภอักษรเมืองน่าน ว่าด้วยเรื่องมองคุณะหาว่าทำสัญญาให้มองคุณะทำป่าไม้นั้นว่าไม่ได้สัญญา เรื่องนี้ต้องสืบสัญญาที่มองคุณะอ้าง แต่ที่มองคุณะให้ห้ามไม้ที่ผู้อื่นตัดนั้นไม่ควร เพราะมีผู้อนุญาตให้พ้อง

ผู้อนุญาต และเงินค่าช้างที่เจ้าน่านว่ามองคุณะซื้อยังไม่ได้ให้เงินนั้น ควรฟ้องเจ้าน่านด้วย และเรื่องพระยาปราจีนบอกว่ามิสเแย้มตกน้ำตายให้บอกนิวแมนต์เสีย เรื่องเจ้าเมฆินทนั้นให้ต่อว่ากรมหมื่นราชศักดิ์ เพราะให้เจ้าเล็กนายน้อยบังคับเจ้าเมืองกรมการไม่ขอตรามหาดไทย

หนังสือหม่อมเจ้าอุไทยขอพระราชทานที่บ้านนายอิ่มไชยบูรณ ทรงเซ็นให้กรมหมื่นภูธเรศรกับพระสุริยภักดิ์ และเจ้าพนักงานที่ได้รับไว้ตรวจดูจะพระราชทานจะขัดขวางอย่างไรบ้าง

หนังสือกรมหมื่นภูธเรศรนำหนังสือพระยาโชฎึกว่าจีนเถ้าแก่จะขอแห่เจ้าเข้ามาในเมือง รับเจ้าที่ศาลริมวัดมหรรณ์ออกไปสมโภช ๕ วันจะกลับเข้ามาจะขอจุดพลุเหล็กด้วย โปรดให้อนุญาตและจัดการให้เรียบร้อยอย่าให้มีเหตุ

หนังสือสมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุ์ทูลลาไปเมืองเพ็ชรบุรีการโทรเลขไปรษณีย์จะหาผู้เป็นเอดติงมินิสเตอไปคราวหนึ่ง โปรดอนุญาต

หนังสือพระองค์จิตรว่านายจ้อยทหารมหาดเล็กลักปืนสมัยเดอออกไป ถามรับว่าจะเอาไปจำนำถ่ายเสื้อเต็มยศ ซึ่งตัวจำนำไว้ ทรงเซ็นให้เฆี่ยน ๖๐ จำไว้ใช้ ๓ ปี

วัน ๔ ๑๐ฯ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จออกห้องซิตติงรูม ทรงสับ

นาคเพลิงพระราชทานเพลิงศพหมื่นเสน่ห์ราชากรมแตร และพระราชทานหีบศิลาหน้าเพลิง และของไทยธรรมขึ้นไปพระราชทานเพลิงศพพระรัตนโกษา เมืองสุวรรณภูมิ แล้วพระยารัตนโกษาเฝ้าถวายเรื่องราวหลวงสวามิภักดิภูวนารถผู้เป็นนายประกัน จีนซำเหลาผู้รับอากรหวยเดิมซึ่งเชือดคอตาย ขอทำอากรหวยต่อไปให้หลวงนาวาเกนิกรเป็นประกันทรงเซ็น โปรดให้ทำต่อไป พระองค์สวัสดิเฝ้าทรงหนังสือราชการต่าง ๆ แล้วพระยาศรีสุนทรเฝ้าถวายสัญญาบัตรในกรุง ๓ หัวเมือง ๙ ใบวิสุงคามสีมา ๒ ทรงเซ็นพระราชหัตถ์ พระยามหามนตรีถวายคำสอบถามเรื่องความจีนพุกอำแดงสังกล่าวโทษจีนติด และคำลูกขุนปรึกษาโทษพระยาราชเสนาที่ไม่บอกเรื่องวิวาทกับเจ้านายเมืองเชียงใหม่นั้นปรับทวีคูณนา ๑๐๐๐ เป็นเงิน ๑ ชั่ง ๔ ตำลึง ๒ บาท ๒ สลึง ๑๒๕๐ไพ พระยานรรัตนถวายหนังสือฉะบับ ๑

เวลา ๒ ทุ่ม เสด็จออกขุนนาง พระยาศรีสิงหเทพกลับมาจากราชการเข้ามาเฝ้า ทรงพระปราศัยสรรเสริญความดีที่ไปทำการสมพระราชประสงค์ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นการชอบการดีอย่างดีแล้ว

พระศรีเสนาอ่านบอกกรุงเก่า ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าจ่ายเลขกองโคและจัดซื้อเสาทำการโทรเลขแต่บางปะอินขึ้นไปตามฝั่งข้ามที่หน้าวัดมณฑปไปวังจันทรเกษม ทาง ๑๔๔ เส้น สิ้นเสา ๒๒๒ เสร็จการแล้ว ได้เปิดโทรเลขใช้แล้วฉะบับ ๑ ได้ทำบุญให้ทานจุดไฟสมโภชในการเฉลิมพระชนม์พรรษาที่พระที่นั่งวโรภาศพิมาน

พระราชวังบางปะอินขอพระราชทานถวายพระราชกุศล

พระนรินทร์อ่านบอกพระศรีธรรมบริรักษ์ ๒ ฉะบับ ว่าด้วยส่งเงินปีจีน ปีมะเมียจัตวาศก เมืองนครศรีธรรมราชคราว ๒ ได้จีน ๖๙๙ เงินค่าแรง ๓๕ ชั่ง ฉะบับ ๑ ส่งส่วยขี้ผึ้ง ๗ หาบเข้ามา บอกพระยาชุมพรส่งเงินปีจีน ปีมะเมียจัตวาศก จีนคงเมือง ๒๙๙ จีนจร ๕๐ เงินค่าแรง ๑๖ ชั่ง ๑๙ ตำลึงแล้ว

แล้วพระราชทานสัญญาบัตร นายประจนเป็นหลวงบริหารชวกิจ ขุนวิทยาเป็นขุนมหาสิทธิโวหาร นายชำนิเป็นขุนพิพิธอักษรพรรณ อุปฮาดเป็นพระพนมนครานุรักษ์เจ้าเมืองนครพนม ท้าวสีหราชเป็นราชวงศ์เมืองนครพนม แล้วโปรดให้พระยาศรีสุนทรเขียนสัญญาบัตร พระยาศรีเป็นพระยามหาอมาตย์ หลวงเสนีพิทักษ์เป็นพระยาศรีสิงหเทพ เสด็จขึ้นประทับในออฟฟิศ แล้วเสด็จไปประทับห้องซิตติงรูม ทรงหนังสือราชการจนเวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

หนังสือพระนายไวยว่าด้วยจะโปรดให้ทหารไปทัพ ๕๐๐ นั้น ได้ฝึกหัดไปเป็นกำหนดปีตโยน ๑ คือ ๔ กอมปนีทั้งออฟฟิศเซอและทหารเลว รวม ๗๓๙ เกินกว่าพระราชประสงค์ไป ครั้นจะไปน้อยก็จะทำการไม่ได้เต็มหน้าที่ ขอไปครบปีตโยน ๑ ขอให้มิสฟรานโดรับยศเมเยอกำกับไป ขอให้มีออฟฟิศเซอใหญ่ไปคนหนึ่ง ตัวและพระนายศรี หลวงนายฤทธิ์ หลวงทวยหาร จ่ายวดเต็มใจไปทั้งนั้นและจะขอสั่งรองเท้าจะทำเต็มให้

ทันการคราวนี้

พระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระ ว่าเจ้าพระยาสุรวงศ์มาเฝ้าทรงปรึกษาเรื่องเมืองลาวว่าการที่จะให้พระยาราชเป็นกองทัพและสมเด็จจะเสด็จนั้นเห็นดีด้วย แต่ว่าอยู่คำหนึ่งว่าฮ่อครั้งนี้เห็นจะไม่ต้องถึงทัพหลวง เกณฑ์ทัพประมาณเป็นทัพใหญ่ถึง ๕๐๐๐ คนนั้นลำบากมาก ถ้าการไม่ถึงการที่ควรจะเกณฑ์มากก็อย่าให้ลำบากเลย ขอให้แม่ทัพประมาณอย่าให้ต้องเกณฑ์ไปลำบาก การนี้ทรงเห็นว่าเป็นการลำบากแก่ไพร่จริง ๆ จะเกณฑ์เอาเข้ารบก็ไม่ใคร่จะเป็นในการอาวุธ จะเอาทหารไปให้มากก็ไม่มีตัวพอจำต้องทำดังแบบเก่าแต่ให้ผ่อนผันให้ควรการ และว่าพระนายไวยจะขอให้ทหารไป ๗๓๘ คนคือ ๔ กอมปนี เห็นว่าเป็นดีกว่าไพร่ตามธรรมเนียม กองพระยาราชควรจะมีทหารมาก กองหลวงมีพอรักษาการ จะแบ่งกันอย่างไรให้หาฤๅกับพระนายไวย นายทหารจะให้จ่ายวดไปบังคับการ มีฝรั่งเป็นเมเยอไป ถ้ากองพระยาราชมีทหารมากจะได้ลดคนเกณฑ์ลง

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยามหินทร์ส่งหนังสือกรมหมื่นประจักษ์ เรื่องนายชิตที่สมัครเป็นทหารรักษาวังขุนอมรินทร์จะเอาค่าธรรมเนียมนั้นสงสัยว่า คนสักไพร่หลวงต้องเสียค่าธรรมเนียมอันใด คนที่ไม่ได้เสียค่าธรรมเนียมเสียแต่ค่าประกันแล้วปล่อยตัวไปดังนี้ จะมิสูญไปโดยมากหรือ ธรรมเนียมกรมสัสดีอย่างไรให้ตอบมา

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ ว่าด้วยการห่อปี่สตัน เมื่อก่อนเคยพวกอาษาจามมาช่วย ครั้งนี้พระยาราชวังสรรจะไม่อยู่ให้จัด เจ้ากรมปลัดกรมอาษาจามคุมคนมาช่วยพระองค์สายทำการพอสมควร

เจ้าพระยาสุรวงศ์ถวายหนังสือนำหนังสือบอกเมืองไทรบุรี ส่งหนังสือมีไปมาเรื่องที่เขตต์แดนเมืองไทรบุรีติดต่อกับเมืองปีรัก ๑๕ ฉะบับกับส่งแผนที่มาด้วย

สมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุวงศ์ ว่าด้วยกงสุลฝรั่งเศสขึ้นมาพูด ด้วยราคาค่าบอกคำโทรเลขกงสุล ขอให้เรียกคำละ ๑๐ อัฐ ไปพลางก่อน กว่าสัญญาคอนเวนชั่นจะตกลง จะโปรดเกล้า ฯ ประการใด ขอทราบกระแสพระราชดำริ

วัน ๕ ๑๑ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕ วันนี้เป็นวันเคานต์ซีชาลุศกี แอนวอยเอกษตราออดินารีมินิศเตอเปลนิโปเตนฉารี หรือ ราชทูตของกรุงออสเตรียจะได้เข้ามาเฝ้าถวายพระราชศาส์นตราตั้ง เป็นการเต็มยศใหญ่ ข้าราชการสรวมเสื้อครุย มีพระยาช้างพระยาม้ายืนประจำ มีกลองชนะเงินกลองทองกลองแดง ๔๐ คู่ ทหารปืนกาดออฟออเนอ ๒๐๐ แตรวง ๑ สลุต ๑๗ นัด ตามอย่างเช่นเคยรับราชทูตเป็นการใหญ่ทุก ๆ คราวมา เวลาบ่าย ๔ โมง เคานต์ซีชาลุศกีมาด้วยรถหลวงถึงหน้าพระที่นั่งสุทไธยศวรรย์ทหารปืนใหญ่สลุตรับ แล้ว

มาจอดรถเดินเข้ามาทางประตูพิมานไชยศรี ทหารแตรเป่าแตรคำนับ แล้วขึ้นมาพักบนห้องดรอนิงรูม

เวลา ๔ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ขณะนั้นเจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์กลองชะนะมะโหระทึกกลองแตรทหารพร้อมกัน แล้วพนักงานกรมวังกรมท่านำเคาน์ซีซาลุศกีราชทูตนาย ๑ มิสเตอร์ เย.เย. ริชแมนกงสุลออสเตรีย ๑ กับคนที่มาด้วยกับราชทูต ๑ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระไพรัชทูลเบิกแล้ว เคาน์ซีซาลุศกีอ่านคำแอดเดรส แล้วเข้าไปถวายพระราชศาส์นตราตั้ง ทรงสปีชตอบจบแล้วพระราชทานแก่เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ทรงพระราชปฏิสันถาร ๓ นัด เสด็จขึ้น

เวลาค่ำโปรดให้พระองค์เจ้าสวัสดิเข้าไปเขียนหนังสือข้างใน ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

เสด็จออกแขกเมืองวันนี้ ทรงฉลองพระองค์เต็มยศทหารหน้า ทรงพระตราเซนสติฟพิน ของกรุงออสเตรียถวายมา

มีพระราชหัตถ์ถึงพระนายไวย เรื่องที่ถวายหนังสือว่าด้วยจัดทหารไปทัพนั้นถูกต้องแล้วให้ไปตามที่คิด แต่จะแบ่งไปกองใดเท่าใดให้ทูลปรึกษาสมเด็จกรมพระ ผู้ที่จะขึ้นไปกำกับนั้นให้จ่ายวดขึ้นไปกำกับและจะให้ปรันโดเป็นเมเยอดีแล้ว และ

บางทีในแล้งนี้จะต้องใช้ทหารอีกกองหนึ่งให้คิดฝึกหัดตระเตรียมไว้ เรียกเมื่อใดให้ได้แต่ยังไม่แน่ ถ้าการจริงแล้วต้องใช้ทหารและอาวุธดีกว่าที่จัดแล้ว

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระเรื่องมิสเตอร์ราสตแมน กรมหมื่นเทวะวงศ์แต่งจีนเฮงหลงไปซื้อของได้แล้ว กงสุลยอมเลิกความและยอมไม่ให้ราสตแมนขึ้นไปอีก แต่จะขอหนังสือให้จีนเฮงหลงขึ้นไปรับของที่เมืองตาก ให้ทำตราตามเขาขอฉะบับ ๑ ตรานั้นกงสุลคงเอามาให้จีนเฮงหลงจะเก็บไว้เสียก็ได้ ให้มีหนังสือไปรเวตถึงพระยาสุจริตให้จำหน่ายเอง และส่งเงินลงมาและอย่าให้โด่งดัง

พระยาวิเศษฤๅไชยถวายหนังสือลุแก่โทษเรื่องจับผู้ร้ายและได้กระบือกลางจำหน่าย และได้เอาเงินใช้ให้นายร้อยแสงสุริยา ที่ขาดเท่าไรได้ออกเงินใช้ไปก่อน เมื่อได้ตัวผู้ร้ายจึงจะคิดเอาแก่ผู้ร้าย หมายว่าจะให้ความแล้วเร็ว เห็นการดังนี้การซึ่งผิดไปดังนี้พระราชอาญาไม่พ้นเกล้า ฯ พระราชหัตถ์อีกฉะบับ ๑ ถึงสมเด็จกรมพระว่าพระยาวิเศษฤๅไชยยื่นคำลุแก่โทษทรงเห็นควรจะให้แล้วตามที่แกจัดการนั้น ส่วนตัวผู้ร้ายให้เอาขึ้นปรึกษาโทษให้ความเป็นแล้วไป กับส่งเรื่องราวกล่าวโทษภาษีเรือฉะบับ ๑

กรมหมื่นประจักษ์ถวายหนังสือว่าด้วยนายหว่างมหาดเล็กน้ำร้อนลักเหรียญสำหรับหอสมุดวชิรญาณไปจากออฟฟิศ ๒๓

เหรียญชำระรับเปนสัตย์ ได้ของกลางได้บ้างไม่ได้บ้าง ทรงเซ็นให้เฆี่ยน ๕๐ ที จำคุก ๕ ปี

พระองค์ทองแถมถวายหนังสือ ว่าด้วยจะโปรดเกล้า ฯ ให้รับราชการในกรมโทรเลข และไปรษณีย์นั้น จะฉลองพระเดชพระคุณโดยเต็มกำลัง และขอเปนผู้ดูแลที่บางปอินด้วย

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุวงศ์ ว่าถึงเรื่องไตแรกเตอเยเนอราลเห็นพระองค์ทองแถมอยากทำการอยู่ แต่จะทรงเอาไปใช้ที่บางปะอินด้วย ถ้าการไม่ขัดขวางและเปนที่ชอบแล้ว ให้เอาไปทำการลองดู

มีพระราชหัตถ์สั่งพระองค์แถมให้ดูการบางปะอินแทนกรมหมื่นนเรศร

มีพระราชหัตถ์สั่งเจ้าพระยาพลเทพว่า โปรดให้พระองค์ทองแถมดูการบางปะอินเหมือนกรมนเรศร

เจ้าพระยามหินทร์ถวายหนังสือตอบเรื่องนายชิตนั้น ขุนอมรินทร์ทูลชี้แจงให้กรมประจักษ์ทราบว่าเคยเรียกค่าธรรมเนียม ๒๐ บาท กรมหมื่นประจักษ์ก็ยอมให้เสีย ข้อที่มีประกันนั้นพระชลธารว่า จะเอาไปไว้กรมพระกลาโหมหรือทหารที่ไม่ต้องสัก และที่นายชิตลอยชายเข้าวังนั้นไม่ทราบ ถามผู้คุม ๆ ว่าพระชลธารประกันเชิงลาไว้ หม่อมราชวงศ์เขมพาตัวไป ขุนปราบเที่ยวตามทราบว่าต้องจับไปเร่งพระชลธาร ๆ ไปขอกรมหมื่นประจักษ์ แล้วบอกมาว่ากรมหมื่นประจักษ์ว่า

นายชิตป่วย

ฉะบับ ๑ ว่านายแฉ่งทหารในญวนสมัครเป็นทหารรักษาวัง ได้ถามพระประดิษฐ์นิเวศนายหมู่ ๆ ว่าพระองค์ชุมพลว่า ถ้ามีพระราชหัตถ์ถึงจะยอม ด้วยนายแฉ่งเป็นช่างไม้ มีฝีมือดียกเป็นขุนหมื่นเบี้ยหวัดเจ็ดตำลึง

พระองค์เจ้าประภัศรขอรับพระราชทานเลขพระองค์พัน โปรดให้หักให้

วัน ๖ ๑๒ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จออก พระองค์สวัสดิเฝ้าทรงหนังสือราชการ พระองค์ขจรเฝ้าถวายเครื่องเพ็ชรต่าง ๆ ของห้างยุเกอซิกกำปนีทอดพระเนตร ทรงซื้อไว้ กรมหมื่นประจักษ์ถวายเรื่องราวราษฎรกล่าวโทษเจ้าภาษีเรือ สมเด็จกรมหลวงภาณุพันธุวงศ์เฝ้าทูลเรื่องไดแรกเตอเยเนอราลและการโทรเลขอื่น ๆ เป็นต้นถวายหนังสือประมาณเงินใช้การโทรเลข กรมหมื่นพิชิตเฝ้ารับสั่งเรื่องแสนหลวงเมืองลองแจ้งความต่อพระพรหมบริรักษ์ว่าได้รับหนังสือว่าเจ้านครลำปางมาจับนายขำ ซึ่งให้ไปเร่งไม้ขอนสักที่จะถวายไปจากบ้านแสนหลวงเมืองลองเอาไปจำไว้ เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จขึ้นจากห้องซิตติงรูม

เวลายามเศษเสด็จพระราชดำเนินวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ถวายศีล

อาลักษณอ่านรัตนพิมพวงศ์ แล้วพระสงฆ์ ๓๘ รูปสวดทวาทส ปริต เมื่ออ่านประกาศนั้น เสด็จประทับตรัสกับสมเด็จกรมพระ พอพระสงฆ์สวดมนต์ก็เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง เวลา ๔ ทุ่มเศษ วันนี้ทรงฉลองพระองค์ยันต์เจ้าขาว

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ เรื่องภาษีในกรมพระกลาโหม ภาษีผึ่นที่รับจัดการได้เท่ากับเจ้าพนักงานคลังประมาณนั้นดีมาก แต่เรื่องภาษีเมืองตะวันตกยกเหตุขัดขวางขึ้นอีกนั้นการบ้านเมืองสำคัญมาก เป็นการยากที่จะรักษาต่อไปได้ ที่ทรงสั่งไปนั้นท่านยังเข้าใจผิดอยู่ ขอให้พิจารณาดู เรื่องที่จะส่งเงินแบงก์จะต้องจัด ๒ ข้อ ข้อ ๑ เงินภาษีให้ส่งกงสุล ๆ นำส่งแบงก์ให้รับใบเสร็จยื่นกรมพระกลาโหมส่งคลัง ข้อ ๒ เงินที่จะส่งนั้นไม่ว่าภาษีอากรรายใดจำนวนใดส่งแบงก์ทั้งสิ้น ไม่ต้องบอกแบงก์ว่า ภาษีรายใดเป็นแต่ว่าส่งเงินวันนั้นเท่านั้นเมืองนั้นมีบอกส่งใบเสร็จเข้ามาจำนวนงวดปีให้คิดที่กรุงเทพ ฯ การในกรุงต้องให้กรมท่ามีหนังสือถึงกงสุลให้นำเงินส่งแบงก์ให้แบงก์มีหนังสือไปมากับคลังในการรับเงินส่งเงินให้มีตราบังคับหัวเมืองเสียให้ตลอด

หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ถึงพระองค์สวัสดิว่า ราชทูตออสเตรียจะขอเข้ามาดูแห่เสด็จพระราชดำเนินและเข้าเฝ้าในพระอุโบสถวันพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์ โปรดให้ตอบให้เข้ามาดูตามขอ

หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ถึง พระองค์สวัสดิ ส่งหนังสือกงสุลเยอรมันมีมาว่าผู้แทนมิสเตอร์ฮินเดนเบิกไม่ยอมมาว่าความกับกรมหมื่นราชศักดิ์ ที่ศาลกรมขุนบดินทรด้วยไม่ถูกต้องในหนังสือสัญญาข้อ ๕ และเตือนให้ตอบ ซึ่งถามว่าจะยอมให้เขามาชำระความพร้อมกับกรมขุนบดินทรหรือไม่

หนังสือสมเด็จกรมพระว่า เจ้าภาษีเรือรับตามข้อหาโจทย์ท่านเห็น ควรจะลงพระราชอาญา ผู้เรียก ผู้จับ เรือผิดพิกัดท้องตรา และปรับขุนสัมมัชชาภูมิผลเจ้าภาษีคืนเงินให้แก่ราษฎร

หนังสือกรมหมื่นภูธเรศร คัดคำลุแก่โทษเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ ขี่ม้าโดนอีเพียนล้มลง มีบาดแผลได้เอาไปรักษา อีเพียนตาย ได้ให้เงินอีใจบุตรไปเผาผี ๖ ตำลึง ให้ไปวางค่าตัวอีเพียน ๕ ตำลึง อีใจไม่ว่าความ

หนังสือกรมหมื่นประจักษ์ว่า พระชลธารมาแจ้งความว่าเจ้าพระยามหินทร์ให้เกาะบ่าวไปเร่งตัวนายชิด ครั้นท่านจะส่งให้พระชลธารเจ้าพระยามหินทร์จะเฆี่ยนปั่น จะยื่นหางว่าวก็คงโยเยไม่รับ ขออย่าให้ต้องเสียค่าธรรมเนียมอื่น ๆ ให้เหมือนทหารทั้งปวง จะเสียแต่ค่าจับ

หนังสือพระนายไวย ว่าด้วยโปรดให้แยกทหารออกเป็นสองกองนั้นลำบาก จะต้องมีออฟฟิศเซอเต็มที่ทั้งสองกอง ขอให้ไปแต่กองพระยาราช เพราะหัดเป็นสำรับกัน จะแยกก็จะขาดสำรับ ที่จะไปกับสมเด็จกรมพระนั้นก็เป็นแต่รักษาพระองค์เท่านั้น ถ้าให้ทหารกรมช้างไปจะดีกว่า

หนังสือพระนายไวยส่งหนังสือพิมพ์เมืองอเมริกาว่า มีผู้สร้างปืนอย่างใหม่มีแรกมา อาจที่จะทำลายป้อมค่ายได้ดีมาก ราคาบอกละ ๕๐,๐๐๐ เหรียญ อาจที่จะทำลายเหล็กหนา ๒๔ นิ้วอังกฤษทลุได้

วัน ๗ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕
๑๓

เวลาเช้าพระสงฆ์ ๓๘ รูปรับพระราชทานฉันที่พระที่นั่งสุทธัยสวรรย์ แล้วมานั่งในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เวลาเที่ยงเศษพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์เยียระบับขาวพระภูษาเขียนทองพื้นขาวทรงพระตรานพรัตนราชวราภรณ์ และดวงตราอื่น ๆ เสด็จจากพระที่นั่งจักกรีมหาปราสาททรงพระราชยานลงยาราชาวดีไปประทับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จเข้าในพระอุโบสถทรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ถวายศีล แล้วพระมหาราชครูพิธีอ่านโคลงแช่งน้ำชุบพระแสงศร ๓ เล่ม เป็นภาษาพราหมณ์ แล้วพระยาศรีสุนทรอ่านประกาศแช่งน้ำ ขณะนั้นพระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าพร้อมกัน พอประกาศจบแล้ว พระสิทธิไชยบดีรับพระแสงต่าง ๆ มาชุบลงในหม้อน้ำต่าง ๆ ขณะนั้นพระสงฆ์ก็สวดคาถาสัจจสำหรับพระราชพิธีสัจจปาณกาล พราหมณ์เป่าสังข์ เจ้าพนักงานประโคมพิณพาทย์แตรสังข์พร้อมกัน ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยอ่านคำสาบาน อนึ่งโปรดให้เคานซีซาลุศกราชทูต

กรุงออสเตรียเข้ามาในที่ประชุมด้วย แล้วพระมหาราชครูพิธีถวายน้ำพระพิพัฒนสัตยาเสวยแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยก็รับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน-สัตยาทั้งสิ้น แล้วเสด็จพระราชดำเนินทางหลังพระอุโบสถไปทางพระระเบียงหลังพระอุโบสถทรงพระราชยานมาประทับพระทวารเทเวศรรักษา ประทับพระที่นั่งสนามจันทร์ทรงฉลองพระองค์ครุยทรงจุดเทียนนมัสการพระบรมอัฏฐิพระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๔ พระองค์ เสด็จทรงเปลื้องเครื่องทรงเครื่องใหม่เสด็จเข้าทางพระทวารเทวราชมเหศวร พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายในรับพระราชทานน้ำพระพิพัฒนสัตยาที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณและท้องพระโรงแล้วพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายหน้าสรวมเสื้อครุย เข้ามาถวายบังคมพระบรมอัฏฐิ พระเจ้าแผ่นดินที่สนามจันทร์ตามธรรมเนียมเช่นเคยอยู่ทุกปี

เวลาค่ำ ๒ ทุ่มเศษเสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการสมเด็จพระวันรัตถวายศีล พระยาศรีสุนทรอ่านประกาศ แล้วพระสงฆ์สวดสัตตปริต เมื่อเวลาสวดมนต์นั้นทรงพระราชหัตถ์และหนังสือราชการต่าง ๆ แล้วเสด็จมาประทับรับสั่งกับสมเด็จกรมพระ แล้วพระศรีเสนาอ่านบอกพระยาพิไชย ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ถวายพระราชกุศลเผาศพพระพล ฉะบับ ๑ ส่งศุภอักษรเมืองหลวงพระบาง ในศุภอักษรเมืองหลวงพระบางขอบพระเดชพระคุณที่พระราชทานเหรียญสตพรรษมาลา ฯ พระ

นรินทรอ่านบอกพระยาเพ็ชรบุรีส่งเงินค่านาปีมะเมีย จัตวาศก๓๐๐ ชั่ง ยังเก็บไม่เสร็จ และอ่านหนังสือพระยาไทรว่าด้วยพร้อมกับนายทวนให้พระอินทรวิไชย พระปักษาวาศวานรินทร์ ตนกูหมัด ตนกูบรีฮิม เมืองสตูลสาบานตัวออกจากกงยี่หิน บุนเถาก๋ง แขกธงแดงธงขาว และส่งทัณฑ์บนเข้ามาด้วยฯ พระไพรัชอ่านบอกพระอินทราชาเมืองพนัสนิคมส่งเงินปีจีนปีมะเมีย ๒๑ ชั่ง ๑๔ บาท ได้จีน ๒๔๓ คน บอกพระยาสมุทสาครพระสยามพลภักดีเมืองนครชัยศรีความต้องกัน ถวายพระราชกุศลทำการเฉลิมพระชนม์พรรษา

พระนรินทร์นำพระยาราชวังสรรกราบถวายบังคมลาไปราชการเมืองตรังกานู ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระ เรื่องตัดสินโทษเจ้าภาษีเรือมานั้น ทรงเห็นว่าการที่จะเฆี่ยนเจ้าภาษีนั้น เป็นแต่การห้ามไม่ให้เป็นต่อไป แต่การที่เป็นมาแล้วราษฎรไม่ได้อันใดทดแทนที่ลำบาก เพราะฉะนั้นให้เอาทุนทรัพย์คืนราษฎรที่มีตัวฎีกาทุกราย แต่การที่มีผู้กล่าวโทษว่า เมื่อยังชำระเจ้าภาษีข่มเหงอีกนั้น ต้องพิจารณาแล้ว ตัดสินอีกชั้น ๑ ให้ตัดสินเสียชั้น ๑

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยามหินทร์เรื่องนายชิตนั้นให้สมัครตามใจค่าธรรมเนียม ให้เรียก ๘ บาทเท่านั้น ตัวนั้นอยู่ที่กรมหมื่นประจักษ์ ให้พูดกับกรมหมื่นประจักษ์ให้ตกลง

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยามหินทร์เรื่องนายแฉ่งทหารในสมัครเป็นทหารรักษาวังนั้น การกรมทหารในมีมากให้สัสดีพิจารณาดู ถ้าเป็นช่างไม้มีฝีมือดีให้คงอยู่ตามกรมเดิม

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระเรื่องทหารที่จะไปทัพนั้น ถ้าจะแยกไปสองกองจะไม่ได้จัดการตามตำรา ให้ยกไปกองพระยาราชให้หมด ส่วนที่จะเป็นรักษาพระองค์นั้นให้เอาทหารช่างขึ้นไปให้ตระเตรียมไว้

มีพระราชหัตถ์ถึงพระนายไวย เรื่องขอทหารไปกองหน้าหมดนั้นชอบแล้ว ได้มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระแล้ว แต่สิ่งของทหารช่างนั้นขาดสิ่งใดให้ช่วยจัดหาให้

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมหมื่นภูธเรศร เรื่องพระนายศรีขี่ม้าโดนคนตายนั้น ทรงเห็นว่าไม่แกล้ง พระนายศรีเสียเงินมากกว่าค่าปลุกตัวแล้ว โทษหลวงนั้นยกพระราชทาน

หนังสือพระยาราชสัมภาราการไปรเวต พระเจ้าเชียงใหม่มาปรึกษาเรื่องพม่าคนโทษ ๙ คนว่าจะทำอย่างไร ได้ตอบว่าจะทำโทษอีกก็ได้แต่จะเสียพระเกียรติยศให้คุมไว้เถิด เพราะเห็นว่าพม่า ๒ คน อ้างว่าเป็นสัปเยกต์ และจะเสียอำนาจที่เชียงใหม่ทำโทษได้อีก และว่าพระเจ้าเชียงใหม่จะขอมอบลาวคนโทษ ๕ คน ให้แสนรามเทศเมืองเชียงตุงไป พระยาราชสัมภาราการว่า ถ้าเช่นนั้นต้องปล่อยพม่า ๔ คนด้วย และพระเจ้าเชียงใหม่ขอตั้งมองทุนจอบุตรเขยพระยาสิงหนาทเป็นพระยาศรีสองเมือง และว่าเจ้าเมือง

เชียงตุงมีหนังสือขอครัวพระยาไชยปราการ พระยาเขื่อนเมืองคำที่เหลืออยู่เมืองฝาง และว่าเจ้านครลำปางและราชวงศ์อิดเอื้อนไม่ลงมากรุงเทพ ฯ และเอาเรื่องราวแก้ความพระยาวังซ้ายมาให้แก้ และว่าได้มีหนังสือให้ขุนแผลงสะท้านเร่งราชวงศ์ให้ลงมากรุงเทพ ฯ ขุนแผลงสะท้านไม่ตอบหนังสือ ได้สืบทราบว่าราชวงศ์จะล่องเดือน ๑๒

วัน ๑ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕
๑๔

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการสมเด็จพระวันรัตถวายศีล แล้วเสด็จทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน เสด็จทรงปักตั๋วชื่อพระที่โถยาคู ทรงพระกรุณาโปรดให้ยกโถยาคูไปตั้งถวายพระ โถของเจ้าพระยาสุรวงศ์เป็นข้าวพระ โถเจ้าพระยาพลเทพเป็นทรงประเคนถวายสมเด็จพระวันรัต โถพระยานรรัตนเป็นที่สอง แต่ของใช้สอยมากพระธรรมวโรดม โถพระยาภาสพระพรมมุนี นอกนั้นก็เรียงกันไปทั่วพระสงฆ์ เสด็จมาประทับพระที่นั่ง โปรดให้เจ้าพนักงานเอาโถไปถวายพระองค์เจ้าพระหม่อมเจ้าพระตาม เช่นเคยทุกปี พระมหาราชครูพิธีถวายน้ำพระมหาสังข์ตามธรรมเนียม พระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว ทรงประเคนผ้าเหลือง พระสงฆ์ถวายยถาสัพพีอนุโมทนาถวายอดิเรกถวายพระพรลาไป เสด็จประทับ

มุขเหนือพระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทเฝ้าพร้อมกัน ครู่หนึ่งเสด็จขึ้น

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กรมหมื่นอดิศรถ่ายรูปโถยาคู ซึ่งเจ้าพระยาพระยาพระทำมาในวันนี้

เวลาค่ำ ไม่เสด็จพระราชดำเนินพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ เสด็จไป ทรงจุดเทียน พระสงฆ์สวดมนต์

โปรดให้พระองค์สวัสดิเข้าไปเขียนพระราชหัตถ์ข้างใน

เจ้าพระยาภาณุวงศ์นำหนังสือกงสุลฝรั่งเศสว่า พวกญวน คนโทษที่เกาะปลอกองดอร ๖๐ คนฆ่าผู้คุมตาย แล้วเอาเรือ และปืนที่นั่นหนีไป ขอให้คอเวอนแมนต์สยามบังคับเจ้าเมือง ชายทะเลให้ช่วยสืบจับส่งเข้ามากรุงเทพ ฯ ด้วย

หลวงสรจักรถวายเรื่องราว ขอคนในกรมภูษามาลากรมแสง หอกดาบเป็นทหารลาดตระเวน

สมเด็จกรมพระมีหนังสือนำหนังสือบอกพระยาราชสัมภารา- กร ที่ ๑๐ ว่าด้วยเมืองมรแมนมีหนังสือมาว่า เขาได้มีหนังสือ ถึงเจ้านคร ว่ามองเปโตพ้องว่ามองซวยอัดจับอ้ายพงจำตรวน ไว้ที่เมืองนคร เป็นคนสัปเยกต์อังกฤษทั้งนั้น ควรส่งกงสุลที่ กรุงเทพ ฯ หรือส่งไปเมืองผาปูนจึงจะชอบ พระยาราชสัมภารากร ได้ทราบว่า อ้ายพงฆ่ามองบันดอตาย เจ้านครส่งมาให้พระยาราช เสนาชำระ พระยาราชเสนาไม่รับส่งกลับไปจำไว้เมืองนครลำปาง

กับว่าเจ้าราชบุตรกับมองทุนจอมาทำสัญญาป่าไม้ ๒ ป่า ซึ่งเจ้าอุปราชให้เช่าแต่ก่อน เจ้าอุปราชตาย จึงมาสัญญาใหม่

ที่ ๑๑ ว่าด้วยพระยาเทพเสนาคุมลาวพะม่าพวกแมงซา ๔ คน ขึ้นไปถึงได้เรียกทัณฑ์บนไว้แล้ว

ที่ ๑๒ เรื่องสืบพะยานความพระยาราชเสนา กับเจ้าราชบุตร ส่งคำพะยานลงมา

หนังสือไปรเวตทูลสมเด็จกรมพระ เรื่องพระเจ้าเชียงใหม่ ปรึกษาเรื่องจะมอบลาว ๕ คน • พวกแมงซาให้แสนรามเทศไป และเรื่องหนานขัติยกล่าวโทษพระยาไชยสงครามและว่ามองทุนจอ มาขอรับประกันมองบันมวย พระเจ้าเชียงใหม่ปล่อยไป เรื่องพระเจ้าเชียงใหม่ตักเตือนพระยาราชเสนาที่นับถือมองเมียด และว่ามองปอกเชิญตราขึ้นไปสลักหลังถึงพระยาราชเสนา พระยาราชสัมภาราการไม่ได้เปิดผนึก และว่าด้วยไข้จับในเมืองเชียงใหม่ชุม คนตายมาก

ทรงพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระ ส่งเรื่องราวหลวงสรจักร ขอคนในกรมภูษามาลากรมพระแสง เป็นทหารลาดตระเวน ๖๐๐ คน ขอให้ทรงชำระในเรื่องราวว่าบังไว้ถึง ๒๐๐๐ คน

วัน ๒ ๑๕ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

เวลาเช้า ๕ โมงเสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการทรงศีลแล้วเสด็จประเคน เสด็จมาทรงปักตั๋ว

ชื่อพระที่โถยาคู โปรดให้ยกโถไปตั้งถวายพระ โถของสมเด็จกรมพระเป็นโถทรงประเคน นอกนั้นก็ถวายเป็นลำดับกันไปทั่วพระสงฆ์ อนึ่งโถวันนี้ของพระบรมวงศานุวงศ์ทรงทำเต็มฝีมือทั้งนั้นดีกว่าทุกปีและดีกว่าโถขุนนาง ได้โปรดให้ถ่ายรูปด้วย เสด็จประทับพระที่นั่ง พระมหาราชครูพิธีถวายน้ำพระมหาสังข์ตามธรรมเนียม พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน เสด็จทรงประเคนผ้าเหลือง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์และพระสงฆ์ถวายอนุโมทนา แล้วเสด็จประทับมุขเหนือ พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทครู่หนึ่งเสด็จขึ้น โปรดให้เจ้าพนักงานเอาโถยาคูบรรทุกเรือกลไฟขึ้นไปถวายพระองค์เจ้าดิศวรกุมาร พระอมราภิรักขิตวัดนิเวศธรรมประวัติ แล้วเสด็จขึ้น

เวลาเที่ยงเศษเสด็จออกห้องออกขุนนาง กรมหมื่นพิชิตพระองค์เจ้าสวัสดิเฝ้าทรงหนังสือราชการต่าง ๆ เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศถวายศีล ขุนสุวรรณอ่านประกาศ พระสงฆ์สวดธัมมจักกัปปวัตนสูตร มหาสมัยสูตร ทรงพระราชหัตถ์และราชการอื่น ๆ กรมหมื่นเทวะวงศ์เฝ้า ครั้นสวดมนต์จบแล้วเสด็จขึ้นข้างในพระราชทานน้ำพระมหาสังข์หม่อมเจ้าที่จะกวนเข้าทิพ แล้วโปรดให้หม่อมเจ้า ซึ่งจะกวนเข้าทิพไปคอยที่โรงพิธี โรงพิธีนั้นตั้งที่โรงราชยานมีเตา ๕ เตา ครั้นแล้วเสด็จ

ไปทรงรดน้ำพระมหาสังข์เทเครื่องถั่วงาสารพรรณที่จะกวนมันมเนย เป็นต้น มีประโคมแตรสังข์ฆ้องไชยพิณพาทย์ พราหมณ์รดน้ำสังข์ตามธรรมเนียมเคยมาทุกปี แล้วเสด็จกลับ

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมหมื่นเทวะวงศ์ตอบที่ถวายหนังสือว่าด้วยใช้หนี้กรมหมื่นราชศักดิ์ และคิดต้นเงินดอกเบี้ยที่จะเก็บเบี้ยหวัดเงินกลางปีนั้น ยังไม่ได้ทรงอธิบายพระราชประสงค์ให้ฟังคือที่ทรงว่าจะเอาดอกเบี้ยนั้นเพราะจะให้กรมหมื่นราชศักดิ์กลัวหาเงินใช้โดยเร็ว ด้วยเป็นคนเหลวไหล แต่ในพระทัยนั้นถ้าจะไม่ใช้หรือไม่มีใช้ก็จะเก็บเงินกลางปีเบี้ยหวัดเงินเดือนไปจนครบแล้วลงโทษเสียปี ๑ หรือ ๒ ปี เมื่อมีความดีเล็กน้อยก็ยกให้เสียจะไม่ให้ค้างไปถึง ๓๑ ปีดังคิด ถึงอย่างนั้นก็คงถึง ๑๐ ปี ถ้าการภายหน้าจะไม่มีพระองค์แล้ว ก็ขออย่าให้คิดดอกเบี้ยตามคำสั่งเดิมซึ่งทรงขู่เลย ถ้าหาเงินมาใช้ได้ครบแล้วก็เป็นแล้วไป

พระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระซึ่งส่งบอกพระยาราชสัมภาราการ ๓ ฉะบับ เรื่องเมืองมรแมนมีหนังสือเรื่องมองพงนั้นเขาว่ามาก็ดี แต่พระยาราชสัมภารากรมีหนังสือไปถึงเจ้านครอ้อมแอ้มไป ถ้าเจ้านครส่งมาพระยาราชสัมภารากรคงส่งลงมากรุงเทพ ฯ มากกว่าส่งไปมรแมน ถ้าเจ้านครแก้ไขเรียกทัณฑ์บนแล้วปล่อยมองพงไปแล้วจะเกิดวุ่น และที่พระยาราชสัมภารากรมีความสะดุ้งระวังตัวมากไปนั้น ให้มีตราติเตียนไป และให้มีหนังสือบอกนิวแมนต์เสียว่า เมืองมรแมนมีหนังสือมาว่าอย่างนั้นๆ และเราให้

พระพรหมบริรักษ์ไปจัดการดังนั้น ๆ ที่ ๑๑ เรื่องพะม่าคนโทษนั้นดีแล้ว ที่ ๑๒ เรื่องความราชกับพระยาราชเสนานั้น ให้รอที่ขึ้นไปสืบพะยานในไปรเวตว่า ด้วยจะมอบให้คนแสนรามเทศนั้นความไม่ชัดว่ามอบหรือเปล่า ต้องรอศุภอักษรเขา เรื่องมองบันมวยดีแล้ว และให้พระยาราชสัมภาราภรชมพระเจ้าเชียงใหม่ ที่เตือนสติพระยาราชเสนา และที่ไม่ฉีกหนังสือถึงพระยาราชเสนานั้น กลัวมากไป เพราะต้องถือชื่อข้าหลวงเป็นประมาณ ที่ว่าไข้ชุมนั้นให้ซื้อยาควินินขึ้นไปให้ และที่ให้เรียกท้องตราและหนังสือต่าง ๆ จากพระยาราชเสนาส่งไปศาลต่างประเทศเชียงใหม่นั้นส่งแล้วหรือยัง

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ที่ฝรั่งเศสขอให้ช่วยสืบญวนคนโทษนั้น อย่าให้ส่งสำเนาท้องตราไปเป็นแต่ให้มีหนังสือบอกว่า ได้สั่งให้เจ้าเมืองกรมการสืบแล้ว และท้องตราที่ว่าคาดโทษที่ไม่สืบสวนนั้น แรงไปให้ยกเสีย

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ เรื่องพระยาไทรบอกว่า ด้วยที่กาเรียนนั้นนิวแมนต์ว่าไม่เป็นที่วิวาท ที่กาเรียนเราจะเอะอะไปก็จะวุ่นไป ให้เก็บความในบอกถามหวันหมัดผู้ถือให้อธิบายแล้วเก็บไว้จะว่ากล่าวกันง่ายดี และให้ยกท้องตราถึงเจ้าเมืองกรมการที่ให้สืบเรื่องญวน ข้อที่ว่าคาดโทษเสีย

พระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระ ส่งเรื่องราวภาษีเรือฉะบับ ๑ ถ้าเจ้าภาษีผิดให้ตัดสินปรับทวีคูณ

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ว่าด้วยจะโปรดให้พระไพรัชเป็นพระยาพิพัฒน์ แต่ทรงรังเกียจอยู่อย่างหนึ่ง ที่เวลามาอ่านบอกถลากถลำทรงสงสัยว่าจะเมาสุรา ให้เรียกทัณฑ์บนว่าอย่าให้เมาเข้ามารับราชการแล้วจะโปรดตั้ง

พระนายไวยถวายหนังสือ ขอถอนทหารที่ประจำรักษาถนนมาฝึกหัดเตรียมราชการด้วยจะต้องเตรียมไว้ผลัดทหารที่ไปราชการทัพ และยื่นบัญชีทหารที่คงรับราชการและจำหน่ายมีจำนวนทหารเก่า ๓๙๗๐ ทหารใหม่ ๔๑๒๗ แต่จำหน่ายเสีย ๒๒๖๕ คงมีตัว ๕๘๓๒ คน

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมหมื่นภูธเรศรให้เรียกโปลิศรักษาท้องที่แทนทหาร เพราะจะถอนทหารมาฝึกหัด ให้ทำเอศติเมตคน และเงินเดือนมา

พระราชหัตถ์ถึงพระยาราชสัมภาราก ว่าด้วยจัดเรื่องพม่า ๙ คนนั้นดีแล้ว แต่เขาจะปล่อยก็ตามเขาเถิด ที่บอกว่าพระเจ้าเชียงใหม่ตั้งพระยาศรีสองเมือง และว่าแสนรามเทศเมืองเชียงตุงเข้ามาเมืองเชียงใหม่นั้น ที่หมั่นบอกนั้นดีแล้ว เรื่องว่าเจ้าลำปางราชวงศ์เอาคำแก้มาให้แก้นั้นบอกย่อนักไป ถ้าต่อไปให้บอกยาวสักหน่อย ที่ว่าราชวงศ์บิดเบือนไม่ลงมานั้นให้เตือนเองอย่าให้ย่นย่อนัก และบอกราชการนั้นดูรักษาตัวมากไป ถาวจะดูถูกให้กล้าเสียอีกหน่อย และว่าทัพฮ่อนั้น

เห็นจะต้องขัดแรมปี แลว่ากองพระยาราชเห็นจะได้รบแลว่า
ใช้ทหารมากแลว่าใช้อาวุธดีด้วย
